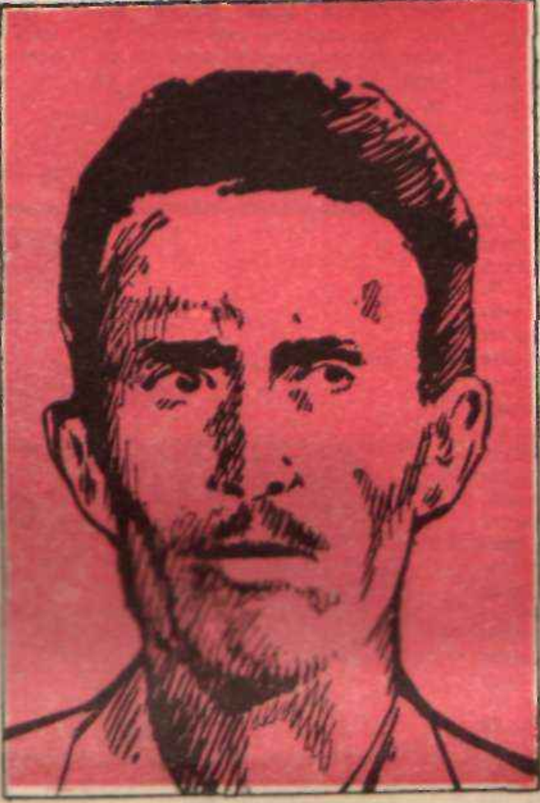
YÖN
HAFTALIK GAZETE

İSLAMİYET VE SOSYALİZM

CEZAYİR ORDUSU VE SOSYALİZM

Yıl : 4 - Sayı : 117 25 HAZİRAN 1965 125 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

Sendikaların siyasal görevleri

Sendikaların siyasal görevleri deyimi, pek çoklarına en azından şaşırtıcı gelecektir. Oysa, seçimler yaklaşsa da, yaklaşmasa da, sendikaların siyasal görevleri vardır.

Bu konuya girerken, bir-düzüye sosyolojik, ekonomik, hukukî, felsefî v.b. görüşleri sıralayıp, okuyucuyu bu yoldan ikna etmeye çalışacak değilim. Hattâ politikanın dar ve geniş anlamları, politik iktidarı ele geçirme çabası ile yine de politik olan, ama ondan belli ayrılıkları olan eylemler, gerçekler üzerinde de durmayacağım.

Doğrudan doğruya, yürürlükteki kanun metnini ele alacağım. *Hem* bu metni, birçok yanları hâlâ uygulanmayan, aykırı kanunlarla askıya alınmış olan, ikide birde çiğneniveren, bir yazarımızın yerinde bir deyimiyle «Hedefler Beyannamesi» durumunda kalan 1961 Anayasasından da seçmiyeceğim.

Ele alacağım metin, yürürlükte olan, hattâ Anayasasının getirdiği *düzeyden geri olmakla da eleştirilen* 274 sayılı Sendikalar Kanununun 16. cı maddesidir. Çünkü pek çoklarının bile bile bilmezlikten geldiği, bucak bucak kaçırıp sakladığı, pek çoklarının da öğrenince hiç olmazsa şaşıracağı, sendikaların siyasal görevleri; aslında bir teorik tartışma konusu olmaktan çoktan çıkmış, yürülükteki bir kanun metninde yer almıştır.

Kanun siyasetle uğraşmayı yasaklamış mıdır, yasaklamamış mıdır diye sorulsa kaç kişinin doğru cevap vereceği kestirilemez. Bunda, «Cemiyetler siyasetle iştigal edemez» diyen Cemiyetler Kanununun ve eski Sendikalar Kanununun elbette büyük payı vardır. Ama bu konuda 274 sayılı Sendikalar Kanunu ne diyor? Okuyalım:

«Yasak siyasî faaliyetler

Madde 16 — Bu kanuna göre kurulan meslekî teşekküller:

Siyasî partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden herhangi bir suretle maddî yardım kabul edemez ve onlara maddî yardımda bulunamaz ve onların teşkilâtı *içerisinde yer alamazlar; bir siyasî* partinin adı altında meslekî teşekkül kurulamaz.»

Bu gerçeğe uygun hükmün bu kanunda yer almasıyla onu çıkaranlar ne kadar övünseler yeridir. Ama ne yazık ki, övünmek, hattâ onun işlemesinden doğacak yarar pahasına da olsa, ister kanunu çıkaran iktidar partisi, ya da koalisyonu, ister onu şu ya da bu şekilde oylamak durumunda kalan muhalefet, bu kanunda toplumumuza böylesine yararlı (ya da kendi görüşlerince zararlı) olabilecek bir hükmün bulunduğuna hemen hiç dokunmamışlardır.

Görülüyor ki, Türkiye'de sendikaların politika ile uğraşması yasaklanmamıştır. Tersine, onların bu görevi, oldukça açık bir dille kabul edilmiştir.

Sendikalar bir siyasî partiye manevî yardımda bulunabilirler. Bir siyasî partiyi, sözle, yazı, bildiri beyanat, v.b. ile destekleyebilirler.

Kanun koyucunun getirdiği bu hüküm, sendikacılığın görevlerine bütünüyle uygundur. Son derece şiddetli bir ihtiyacın karşılığıdır. Öyle ki, belki ancak bu maddenin iyi biçimlendirilemediği, ya da örneğin Ingiltere'deki sisteme izin verilmediği eleştirilebilir. Ama bu yazıda bizim konumuz, kanunun getirmedikleri değil, getirdikleridir.

Şimdi bu hükmün sendika görevleri ile uygunluğunu kısaca görelim.

Hemen söyleyelim ki, Sendikacılık, dar anlamdaki politika eylemi ile öbür eylemler arasındaki bağın en güçlü, en görünür olduğu alandır. Bunun nedeni üzerinde kitaplar yazılabilir. Biz kısaca, Sendikacılıkta her konunun, hemen politik temele dayandığını söylemekle yetinelim. Bunun için iki örnek vereceğim.

3008 sayılı Iş Kanununu açarsanız, onda bile, işçi için işveren tarafından yapılması buyurulan bir sürü işin maddelerde belirtildiğini görürsünüz. Ama bunların neden yapılmadığını anlamak ve şaşkınlığınızı gidermek için cezalarla ilgili maddelere bakıvermeniz yetişir. Kanunun işverene buyurduğu işlerin müeyyidesi, yani cezası, 5 liradan 50 liraya kadardır. Gayri ihtiyari bir vay çekersiniz. Gözünüzün önüne bu kanunu yapanlar gelir. *Bu kanunu yapanlar*, toplumun en yüce değeri olan emeğin çiğnenmesine karşı 5 liralık bir ceza koymuştur!..

Işçiye 274 sayılı sendikalar Kanunundan söz açarsınız. İşçinin Sendika faaliyetlerinin kanun teminatı altında olduğunu söylersiniz. 19. cu maddeyi okursunuz, inansın diye. Işçi hemen bir soru atar önünüze. «peki, işveren bu maddeye uymazsa ne olur? Cezası ne bunun?» der. Apışıp kalırsınız, ama yine bozuntuya vermez, 31. ci maddeyi okursunuz. Işçi yutmaz; 500 lira, 2000 lira para cezası ile Sendika teminatı olmaz diye vurur işin içyüzünü, yüzünüze.

Ya savunursunuz, ya da gerçeği söyler; ne yapalım bizim kanun yapma gücümüz yok, bu, partilerin işidir dersiniz. Işte orada bunu deyip durmak, akılla, mantıkla, doğrulukla, dürüstlükle, demokrasi ile, sosyal devlet, açık düzen ilkesi ile ve de Anayasa ile bağdaşmaz. Şu parti iyi, şu parti kötü, şu parti sana yarar, şu parti sa*na yaramaz demek* en azından bir meslek zorunluğudur. Kanun koyucu onun için Batılarda epey genişlikle yerine getirilen bu zorunluğu, biraz dar tutarak da olsa kabul etmiştir.

Sendikalar, siyasal kuruluşlardır. Seçimlere giremezler, bir de yukarda kanundan aldığımız yasaklara uyarlar. Geri kalan bütün *siyasal görevleri yerine getirmek*le yükümlüdürler. Bunu yapmayan sendika yöneticisi, yönetim *kurulu, suçu işveren partilerinin* sırtına da atamaz. Onlar kanunu çıkarmışlardır. Görevi yapmak sendikaya kalmıştır.

Bu görev bugüne değin birkaç önemsiz örneğin dışında yerine getirilmemiştir. Türkiye İşçi Partisi kurucusu sendikacılar bile, partide partici, sendikada sendikacı olmanın ötesine geçmemişlerdir. Lâstik - Iş Genel Başkanı Rıza Kuas dahi, sadece uğradığı haksız bir hücuma karşı savunurken, partisiz sendikacılığın yürümediğini bir tek cümle ile söyleyip geçmiştir. Halil Tunç'un dış ticaretin devletleştirilmesini istemesi, bir sendikacı için oldukça dolaylı bir siyasî istektir. Bunların içinde, görüş doğru olsun ya da olmasın, en belirlisi yine Türk - İş Genel Başkanlığının, Milletvekillerini işçi konuları bakımından fişleme teşebbüsüdür, sanıyorum. Ama bunun sonu gelmiş midir? Ne sonuçlar alınmıştır? Bu sonuçlar açıklanacak mıdır? Ne zaman? Ve seçimler yaklaştığına göre nasıl uygulanacaktır. Bilmiyoruz.

Bilmiyoruz demekle susacağımızı *sanan sendika yöneticileri* yanılırlar. Işte seçimler geliyor. Şimdi bütün sendika yöneticileri, sendika, birlik, federasyon, konfederasyon, konsey yönetim kurulları, üyelerine, hangi partiye oy vermeleri gerektiğini çok açık ve seçik bir dille bildirmek zorundadırlar. Derhal bütün sendika yönetim kurulları toplanıp bu konuda karara varmalı ve üyelerine görüşünü hem de geç kalmadan açıklamalıdır. Geç kalmadan açıklamalıdır ki, seçimlere kadar üyeler arasında bunun nedenleri konuşulabilsin, hazmedilebilsin, yani bu açıklama bir şeye yarasın. Yoksa seçime üç beş gün kala görüş açıklamak, ya da üyelerimizi serbest bırakıyoruz çeşidinden sözler söylemek sendikacılığın siyasal görevlerini yerine getirmek olamaz.

Işçiler, yurttaşlar ve kamu oyu, sendikacılardan siysal görevlerini yerine getirmeyi istemkete haklıdır ve sendikacılar da bu isteği yerine getirmek zorundadırlar.

Sadık GOKSU

AÇIK TELGRAF

AMERIKAN HABERLER MERKEZI

ANKARA

GÖNDERDIGINIZ KUZEYDEN GELEN TEHLIKE ADLI BROŞURU GERI YOLLAMIŞ VE BENI BÖYLE PROPAGANDALARLA RAHATSIZ ETMEMENIZI BILDIRMIŞTIM STOP BUNA RAGMEN INSANIN TEMEL HAKLARI ILE AMERIKAN TARIHININ YAŞAYAN BELGELERI ADLI IKI BROŞUR DAHA GÖNDERDINIZ STOP ISTEMIYORUM YAHU STOP PLEASE STOP

ÜLKÜ TAMER

YÖN

HAFTALIK FIKIR VE SAN'AT GAZETESI

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu — Mümtaz Soysal — Doğan Avcıoğlu
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doğan Avcıoğlu
Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık

ADRES: Yazı İşleri: Sümer sokak No: 16/8 Yenişehir — ANKARA Telefon: 17 69 89. — İstanbul Bürosu (Satış - İlân ve Abone İşleri): Mollafenari Sok. No. 32 Cağaloğlu — İstanbul. Tel: 22 95 70 — Posta Kutusu 512 İstanbul.

ABONE: Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L., Altı aylık (26 sayı) 30.— T.L., üç aylık (13 sayı) 15.— T.L.'dır. Yurt dışı abonmanlarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dır.

İLAN: Beher sütünda santimi 25.— T.L. dır. Sürekli çıkacak ilân ve reklâmlarla kitap ilânları için özel indirimler yapılır. İlân ve reklâmların yayınlanmasından ötürü hiçbir sorumluluk yüklenilmez.

HALK PARTİSİNİN SORUMU...

Hafta içinde Cumhuriyet başyazarı Nadir Nadi **«Daha ilk adımda tökezlerse»** adlı bir başyazı yayınladı. Daha ilk adımda tökezlemesinden korkulan parti, Cumhuriyet Halk Partisi idi.

Gerçekten geçen hafta içinde Ulus gazetesinde geçen bir olay, Halk Partisine umut bağlamış aydınlar ve gençlik çevresinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştı. Olay şu idi: Ulus yazarı Sadun Tanju bir yazısından ötürü gazetesinden uzaklaştırılmıştı.

Sadun Tanju on yıldan beri basın dünyasının ve geniş okuyucu çevresinin tanıdığı bir yazardı. Kişiliği belli idi. Buna rağmen bir fıkrasındaki bir iki cümle yüzünden komünist olduğu ilân edilmiş ve Adalet Partisi basınınca hücumlara uğramıştı. «Komünizm geliyor» kampanyasının telâşe müdürleri vazifelerine: «Ulus gazetesi komünizm propagandası yapıyor..» yaygarasıyla birkaç gün devam edince Ulus yöneticileri Sadun Tanju ile gazetenin ilişkisini kesmek gafletinde bulundular.

Meslek ahlâkına olduğu kadar akıl kurallarına sığmıyan böyle bir davranış Halk Partisine yeniden ısınmaya başlayan ileri güçler arasında lâyık olduğu tepkiyi yarattı. Zaten Sadun Tanju olayı daha derinlerdeki bir parti içi çatışmasını su yüzüne çıkarıyordu. Bir süreden beri Halk Partisi kendisine yön bulma çabaları içindeydi. Özellikle İsmet Paşa iktidarı düşürüldükten sonraki gelişmeler, parti içindeki devrimci ve muhafazakâr görüşlerin çatışmasını hızlandırmıştı. Oy ve seçim hesaplarına göre yürütülen tahminler yanında devrimci güçler gözünde itibar kaybetmek endişesinin de ağırlığı önemliydi.

BÜTÜN YOLLAR ROMAYA GİDER

Bütün parti içi görüşler, memleket gerçeklerinin terazisine vurulduğunda partinin aklıbaşında çevreleri çıkış yollarının sanıldığı kadar bol olmadığını görüyorlardı. Gerçi Halk Partisi çok çeşitli sınıf ve tabakalardan insanları çatısı altına toplamış bir partidir. Ancak Türkiyede 27 Mayıstan sonra hızlanan sosyal gelişme, açığa çıkan iktisadi tartışmalar siyasi partilerin seçmen gözündeki yerlerini daha kesinlikle ortaya koymalarını gerektiriyordu.

Petrol meselesi, madenler meselesi, toprak reformu meselesi, işçi hakları konusu gibi artık yüzüne gün ışığı vurmuş dâvalarda Halk Partisi bir tavır almak zorundaydı. Dış politikanın değişen etkenleri de Türkiyeyi bir dar kapı önüne getirmişti. Soyut demokrasinin iktisadi demokrasiye yönelmesi, devrimci güçlerde gittikçe hızlanan millî kaynaklara sahip çıkma bilinci, CHP.'nin dışında büyük ağırlıklar kazanmaya başlamışlardı. Üniversite gençliği Halk Partisinin muhafazacı fikirlerinin kabuğunu çoktan kırmış, devrimcilik heyecanına kendisini kaptırmıştı. İşçiler kesiminde olağanüstü bir uyanış vardı. Sendikalar memlekette söz sahibi olacak örgütlenmeler içinde idiler. Basındaki rüzgârlar CHP. muhafazakârlarının hoşlarına gitmiyecek kadar hızlı esiyor, geniş okuyucu kitlesinin gözlerini açıyordu.

CHP. bir siyasi örgüt olarak toplum uyanışının gerisinde kalmıştı... ki bu durum bir partinin yarınları için umutlar getirmez. Nitekim partinin sol kanadı Türkiyenin iktisadi sosyal dökümünü elden geçirdikleri zaman bugünkü tutumla bir hedefe varılamıyacağını çoktan kabul etmişlerdi. Ancak kırk yıllık CHP.'nin kireçleşmiş mafsallarını harekete geçirmek çok zordu.

YENİ UMUTLAR

Zorluk şüphesiz partinin yapısından ileri gelmekteydi. Türkiyede tüm kapitalizme özenmiş partilerin memleket gerçeklerinden ayrı düştükleri bir gerçekti.

Ancak çoğunlukla ağaların ve iş çevrelerinin desteğine dayanılarak yürütülen «seçimlerde alınacak sonuçların hesabı» üstüne yapılan spekülâsyon tesirli oluyordu. Halk Partisinin kodamanları için öncelikle seçim vardı. Ve korkuyorlardı ki din propagandasıyla ve komünizm yaygaralarıyla işe girişip ticaret sanayi odalarının ve iş çevrelerinin de desteğini arkasına alan bir Adalet Partisi karşısında bu desteklerden mahrum bir CHP. kötü duruma düşecektir.

Ayrıca bizzat CHP.'nin içindeki çıkar grupları, kendi çıkarlarını bozacak bir gelişmenin karşısında direnme halinde idiler.

Halk Partisinin devrimci çevreleri ise bambaşka hesapların sağlam gerçeklerine ayaklarını basmak istiyorlardı.

Süleyman Demirel'in Adalet Partisi Başkanlığına oturtulmasından bu yana Türkiyedeki iç politika gelişmeleri şaşılacak ölçülerde aydınlığa doğru götürüyordu insanları... Yabancı dış kuvvetlere ve yabancı kapitalizme karşı direnme heyecanı geniş çevreleri bir cephe boyunca topluyordu. Dikkat çekici nokta şu idi ki yerli sermaye sahipleri yabancı sermayeye karşı çıkmıyorlardı. Türkiyede yerli sermayedar sadece ve sadece yabancı sermayenin avukatlığını üstüne vazife edinmişti. Petrol konusundan madenler konusuna kadar, demir - çelik sanayiinden boraks meselesine kadar her olayda acı gerçek bir daha ortaya çıkıyordu.

Böylece sosyal adalet rüzgârı ile birlikte gelişen milliyetçilik şuuru geniş çevreleri peşinden sürüklemek istidadında idi. Türkiyedeki yeni milliyetçilik akımı, yabancı güçlere karşı mücadele kesiminde yoğunlaşmıştı. İç ve dış politikada Atatürkçülüğe dönüş heyecanından yoksun kalamazdı Halk Partisi... Kalırsa devrimci güçlerin halk tabakalarını sarmıya başlıyan mücadelesini köstekleşmiş olurdu. Vebali ağırdı bu tutumun...

Bunun yanısıra gerçek demokrasiye yönelmiş Türkiyede 27 Mayıs Anayasasına bağlı olan çevreler soyut demokrasinin artık yürüyemiyeceğine inanmışlardı.

Olaylar, bu inancı destekliyordu. Halk Partisi sosyalist bir parti değildi. Ama Atatürk'ün eliyle kurulmuştu. Atatürk ise antiemperyalist mücadelenin Üçüncü Dünyadaki ilk ve büyük kahramanı idi. Halk Partisi kendisine gelmeli, tüzüğüne ve tarihine uygun bir politika izlemeli idi.

İSTENEN NE İDİ?

Genellikle 1965 Türkiyesinde aydınların ve devrimci güçlerin CHP.den istedikleri tutum yüzde yüz gerçekçi bir tutumdur.

1965 Türkiyesi seçimlere Anayasa çerçevesi içinde girmektedir. Demokratik düzenin bu çerçeve içinde yürümesi isteniyorsa 1950 - 1960 soyut demokrasisini geri getirmek imkânsızdır. Sol fikirler 27 Mayıs Anayasası çerçevesinde toplum katlarına yayılmaya ve tutmaya başlamıştır. Bu fikirlerin Türkiyenin geleceğinden en etkili fikirler olacağı şüphesizdir.

Ancak pek yeni Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel —ki halk arasında Morrison Süleyman diye anılmaktadır ve bu Türkiye için önemli bir nottur— ile birlikte harekete geçen kapitalist çevreler yabancı sermayenin desteğini de arkalarına alarak Türkyede sol fikrin tasfiyesi istikametinde bir kampanya açmışlardır.

Bu durumda Halk Partisinin alacağı tavır hem Türk demokrasisinin ve hem de Türkiyenin geleceği bakımından çok önemlidir. Halk Partisinin sol açılışa karşı koparılan yaygara karşısında susması bile tarihi bir sorum demektir. Çünkü bütün bu yaygaralar karşısında sol fikrin daha da genişliyeceği yayılacağı kökleşeceği artık belli olmuştur. Bu gelişme sırasında CHP nin takınacağı tavır onun kaderini de tayin edecektir.

Halk Partisi, Türkiyenin ve dünyanın gerçeklerine açık ve kesin bir teşhis koymak ve ona göre kendisini toplum kuvvetlerine dayamak zorundadır. Simdiye kadar İsmet Paşanın kişiliğiyle yürütülmüş bu parti eğer devrimci kuvvetlere ve halk tabaklarına sıhhatli bir biçimde dayanamazsa İsmet Paşadan sonra parçalanır ve belki de çöker gider. Partinin sağ kanadının **«solcu görünürsek seçimlerde mahvoluruz»** fikrini benimsemek partinin şimdiden geleceğini baltalamaktır. Atatürk devrimlerinden tâviz nasıl oy getirmeyip götürdü ise, reformculuktan tâviz de oy getirmiyecek götürecektir.

KORKU HERGÜN ÖLMEK DEMEKTİR

Süleyman Demirel'in Karadenizdeki başarısız gezisinden sonra Adalet Partisinin «komünistler geliyor» yaygarasının tutmıyacağı anlaşılmış gibidir. Halkın içinde bir adam çıkıp Başbakan Yardımcısına «Zenginler iyi su, biz kurtlu su içiyoruz. Bir daha geldiğinde bu kurtlu suyu sana içireceğim..» diyor.

Tam Karadeniz taarruzunun fiyasko ile sonuçlandığı bir sırada Sadun Tanju olayının ortaya çıkışı, Adalet Partisi organlarının yaygarasından çok Halk Partisi içindeki sağcı kuvvetlerin etkisine bağlanmıştır. Eğer CHP.'nin komünist olduğuna halkın inanacağı sanılıyorsa bundan daha gülünç bir korku tasavvur edilemez. Petrol, madenler, dış politikada bağımsızlık, gibi çeşitli konularda milliyetçilik yörüngesine girmek zamanı gelmiş bir partinin içindeki pörsümüş eski kuvvetlere ram olması, önünde açılmış yeni yaşama yollarına sırtını dönmesi demektir.

VE SONUÇ

Ve şunu iyice bilmek gerekir ki Türkiye dönüşü olmıyan bir yolun başındadır. Türk toplumu yaşamak gücünü gösterdiği anda, yaşamak için gerekli tedbirleri bu toplumun içinde almak zorunluğu vardır. Bugün Türkiyedeki devrimci kuvvetler girdikleri mücadeleyi yürüteceklerdir. Nitekim şimdiye kadar yürütmüşlerdir.

Ancak bu mücadelenin Halk Partisiyle birlikte yürümesi, çok partili demokrasi çerçevesi içinde yürümesi demektir. Halk Partisinin karşı davranışa geçeceği ileri akımlar yeniden zorlama yollarına itilmiş olacaklardır.

Halk Partisi, içindeki devrimci güçlerin silkinişini bekliyor. Parti içinde vazife almış aydınları kurban ederek yakın geleceğe gözlerini kapamak bir parti için ne şerefli bir iştir, ne de akıllıca bir davranış...

İlhan Selçuk

AMERİKAYA
TÜRK ÖĞÜN ÇALIŞ GÜVEN
TON-

ANKARA'DADA BİR HÜKÜMET ARANIYOR

Petrol Çombeleri, Komisyonda tam bir yenilgiye uğradı

Yabancı petrol şirketlerinin gönüllü avukatları, bu haftanın ortasında, Petrol Kanunu değişikliğini inceleyen Karma Komisyonun müzakerelerinde büyük bir yenilgiye uğradılar. Maliye Bakanlığı temsilcileri, ilk defa YÖN'ün ortaya attığı vergi kaçakçılığını ve döviz transferi soygununu kesin bir dille doğruladılar.

Salı günü Komisyonda ilk sözü Maliye Bakanlığı temsilcilerinden Özsaraç aldı. Özsaraç, arama faaliyetlerinde zarar gösterme yoluyla, yabancı şirketlerin hemen hiç vergi ödemediklerini rakamlarla ortaya koydu ve YÖN'de uzun uzun anlattığımız kaçakçılık mekanizmasını açıkladı: **«Bu şirketlerin Petrol Kanunun tanıdığı haklar gereğince zararlarını 10 yıl süreyle devredebilmek hakkı vardır. Fiiliyatta ise bu süre, geriye doğru uzatılarak 19 yılı bulmaktadır.»**

Genç maliyecinin verdiği bu bilgi, komisyonun özellikle A.P.'li üyelerinin suratlarının asılmasına yol açtı. Ama iş bu kadarla da kalmadı. Genç maliyeci, «Bir teknisyen olarak bazı şeyler söylemek zorundayım» diyerek, konuşmasına devam etti: **«Bu şirketlerin kâr transferleri de bir problemdir. Bunlar ellerinde nakit oldukça daima transfer yapabilirler. Transfer için, kâr elde etmelerine dahi lüzum yoktur. Üstelik zaman aşımı yoktur. Yüz yıl sonra dahi transfer haklarını tercihli olarak kullanabilirler.»**

PETROL KANUNUNDAKİ CAMBAZLIKLAR

Genç maliyecinin izahatı, Çombeleri güç durumda bırakmıştı. Havayı düzeltmek için A.P. li İlhami Ertem, önceden tertiplenen oyununa başladı Petrol Dairesinden Feridun Köymen'e, yabancı şirketlerin yerli petrol üretmelerinin Türkiye'ye ithal eptrolden pahalıya geleceği iddialarının doğru olup olmadığını sordu. Daha önce Muammer Aksoy, bu iddiayı ortaya atmıştı. Akılevvel A.P. milletvekili, bu soru ile Aksoy'u güç durumda bırakacaktı. Petrol Dairesi temsilcisi, gerçekten A.P.'lileri sevindirecek şekilde konuşmaya başladı. Aksoy'un iddiası yanlıştı. Petrol Dairesinin yaptığı hesaplara göre, ithal ham petrolüne 100 dolar ödüyorsak, yerli ham petrole 54 dolar ödüyorduk. Daha önce Mobil şirketi de aynı rakamları bir broşüründe belirtmişti.

Bu cevap İlhami Ertem'i çok sevindirdi. Yanındakilere dönüp «Bakın, gördünüz mü rakamlarla konuşmak nasıl olurmuş» dedi. Ne var ki bu sevinç uzun sürmedi. Zira Ertem'in sorusunu, başka sorular takip etti. C.H.P. li Kemal Okyay, başka bir mesele ortaya attı: «Öğrendiğimize göre, yabancı şirketler şimdiye kadar Türkiye'ye 288 milyon nakit, 183 milyon malzeme ve 365 milyon da hak olarak para getirmişler. Toplam 700 küsür milyon lira ediyor. Ama yabancı şirketler, getirdikleri nakit kadar döviz transfer edebilmeleri gerekirken, uydurma hakları ve malzemeyi de transfer imkânına sahiptirler. Bu nasıl iş?»

Soruyu Maliye Bakanlığı temsilcilerinden Ali Gürtunca cevaplandırdı. Bakanlığın Sermaye Hareketleri Şubesinden olan Gürtunca, sözlerine «açık konuşacağım» diye başladı. 1954 tarihli Petrol Kanununun binbir dolambaçlı maddeyle, sözüm ona millî menfaatleri koruyormuş gibi görünerek, yabancı şirketleri kolladıklarını, döviz transferleri konusunda da yabancı şirketler lehine alabildiğine imtiyazlar tanıdığını söyledi. Kanunun birçok maddesinde «Cambazlıklar yapılarak yabancı şirketler korunmuştur» dedi. D.P. mirasçıları, «cambazlık» sözüne pek öfkelendiler. Bir devlet memuru, nasıl olur da Meclis'ten çıkmış bir kanuna cambazlık atfedebilirdi.. A.P. liler, «Bu ne küstahlık» diye feryadı bastılar. Dürüst ve ces'ur teknisyen, A.P. demagojisini aynı sertlikle cevaplandırdı. Bakanlığın diğer temsilcisi Sabahattin Özsaraç da, A.P. lilerin homurtuları arasında arkadaşını destekledi. Teknisyenler bu arada, tasfiye ve arama işlerinin ikisini de yapan şirketlerin, birinden elde edilen kârı, ötekinden zarar göstererek nasıl vergiden kurtardıklarını açıkladılar.

Sıra İlhami Ertem'in nabzına göre şerbet veren Petrol Dairesi temsilcisinin cevabına gelmişti. Turhan Feyzioğlu ve Muammer Aksoy, Petrol Dairesi temsilcisine yönelttikleri sorularla döviz tasarrufu iddiasının nakliye ücretini şişirmekten ileri gelen bir aldatmaca olduğunu ortaya koydular. Aslında yabancı şirketlerin yerli petrol bulup işlemesi, bize ithalâttan da pahalıya gelmekteydi. Feyzioğlu hemen oracıkta yaptığı hesaplarla Şelma petrolünün 1,89 dolar, Kuveyt'ten ithal edilecek petrolün ise 1,77 dolar döviz transferine sebebiyet vereceğini anlattı. Petrol Dairesi temsilcileri de, bu hesapların doğruluğunu kabul ettiler. İlhami Ertem, fena halde bozuldu..

Daha sonra Maliye Bakanlığı temsilcisi Özsaraç, petrolden alacağımız payın gülünç derecede düşük olduğunu ortaya koydu: «Petrol şirketlerinin vergilendirme şekli hatalıdır. Petrol Kanunundaki vergi hükümleri değiştirilmelidir. Bu kanun ile munzam vergi almak imkânı yoktur. Petrol şirketleri, kanuna göre, yüzde 50'ye kadar vergi verecek gibi görünmelerine rağmen, aslında petrol üretimiyle uğraşmıyan öte şirketler kadar dahi vergi ödememektedirler. Bunların fiilen ödecekleri vergi, yüzde 35'in bile altına düşebilir.»

CHP Milletvekili İlyas Seçkin ise, vergi kaçakçılığı meselesi üzerinde durdu: Ataş Rafinerisi, üç yabancı şirket tarafından ortak sermaye ile kurulmuştu. Üç şirket, rafineriye ayrı ayrı petrol getirip işletiyorlardı. Ama bunakarşılık, rafineriye hiç bir ücret ödemiyorlardı. Ortada bir vergi kaçakçılığı vardı.

Böylece YÖN'ün aylardır ısrarla ortaya attığı iddialar, yetkili bakanlık temsilcileri tarafından doğrulanmış ve Komisyondaki yabancı şirket savunucuları yıkılmışlardı.

HÜKÜMET ARANIYOR

Komisyonun bir gün önceki toplantısı da, Hükûmet ve Enerji Bakanı Mehmet Turgut için, ortada bir hükûmetin mevcut olmadığını gözler önüne sermesi bakımından hezimetle sonuçlanmıştı. Mehmet Turgut'un selefi Hüdai Oral, Koalisyonun perişan durumunu ortaya koymakta güçlük çekmedi; «Parlâmento tarihimizde ilk defa olarak bir hükûmet, bir kanun teklifi hakkında, hiç bir görüşe sahip olmadan Komisyon huzuruna çıkmaktadır. Şimdi soruyorum, madem hükûmetin bu konuda bir görüşü yoktu da, Sayın Bakan, Bütçe Komisyonunda ve Meclis'te kimin adına beyanlar yapmıştı?

Bakan, açıkça bu beyanları hükûmet adına yaptığını söylemiştir. (Biz hükûmet olarak, bu kanunda bir değişiklik yapmayı şimdilik faydalı bulmuyoruz, hattâ zararlı görüyoruz) demiştir. Peki, bu beyandan hükûmet ya haberdardır, ya da değildir. Habedar ise şimdiki tutumu nasıl izah edilir? Haberi yoksa, Sayın Bakan, nasıl hükûmet adına beyanda bulunur?»

Hükûmet, Toprak Reformu Kanun Tasarısı hakkında da, hükûmetin mevcut olmadığını belirten akıl almaz bir davranış içindeydi. Durumun gülünçlüğü, ünlü Tahkikat Komisyonu üyesi A.P. şakşakçısı başyazar Bahadır Dülger'e dahi «Millet Meclisi tarihinde şimdiye kadar böyle bir hadisenin benzeri görülmemiştir» dedirtmiştir. Bahadır Dülger şunları yazmaktadır: «Hükûmet ani bir kararla Toprak Kanunundaki durumunu değiştirmiştir. Tarım Bakanlığı tarafından uzun uzun hazırlanan ve ihtiva ettikleri değişikliklerle daha 9 Haziran günü kamu oyuna açıklanan yeni toprak kanunu Meclis'ten geri alınmış ve bunun yerine Halk Partisi hükûmetinin hazırlamış olduğu eski projenin Meclisteki çalışmalara esas tutulacağı bildirilmiştir. Hükûmet sözcüsünün beyanlarına bakılırsa, hükûmet bu eski projeyi de bütünüyle benimsememekte ve bazı hükümler üzerinde görüş ve mütalâalarını bildirme serbestliğini elinde tutmaktadır. Bu durum Toprak Kanunu Tasarısına hukukî bakımdan gayet garip bir hüviyet vermektedir. Tasarı, hükûmetin benimsemediği hükümleriyle ise hükûmet tasarısı değil gibi görünmektedir. Dolayisile muâllâktır, sahipsizdir. Millet Meclisi tarihinde şimdiye kadar böyle bir hadisenin benzeri görülmemiştir.»

Petrol Karma Komisyonunda: Topal oğlu, Aksoy, Karavelioğlu ve Oral
Silâhlı Kuvvetler durumu izliyor.

Karma Komisyon müzakereleri, böylece mevcudiyetini inkâr eden bir hükûmet huzurunda yapıldı. Toplantının yıldızı, Milliyet e yazdığı Petrol Kanununun hazırlayıcısı Mr. Max Ball'u göklere çıkaran yazıyla birden şöhrete eren İstanbul Teknik Ünüversitesi Petrol Kürsüsü Profesörü Ekrem Göksu idi. Prof. Göksu, irticalen konuştuğu zaman petrol kanunu tenkit edenlerin görüşlerine uygun beyanlarda bulunuyor, ancak yazılı olarak konuşmasına devam edilince, kanunu methetmeye başlıyordu.

Bir makale ile şöhrete ulaşan profesör, «Bu 11 mühendisle mi petrolü millîleştireceğiz» diye kesip attı. TPAO Genel Müdürü İhsan Topaloğlu, millî müessenin 123 yüksek mühendisi bulunduğunu hatırlattı. Ama profesör bu sefer,« 125 mühendisle millileştirme olmaz» dedi. Konuştukça daha da sinirlenen Göksu« İsterseniz petrol kürsüsünü dağıtalım» sözleriyle meseleyi bağladı.

Komisyon konuşmaları açıkça ortaya koymuştur ki, AP'lilerin muhalefetine rağmen, eğer vakit kalırsa meclis'te Petrol kanunu değişikliği mutlaka kabul edilecektir. Yabancı Petrol şirketleri savunucuları için tek yol uzun konuşmalarla Komisyonda ve Mecliste meseleyi uzatmak, ya da çoğunluk sağlamasını önlemektir. Ama artık ok yaydan çıkmıştır. Petrol Kanunu mutlaka değiştirilecektir. Bu arada Mobil'in peyki Türk Petrol'ün temsilcisi CHP'li Aydın Bolak'ın da Komisyon çalışmalarına katılmaması dikkati çekti. Bolak, ilk gün Komisyona gelmiş, enerji Bakanına mehil verilmesini kabul ederek, 11 günlük zamanın kaybına yol açmıştır. Şimdi de Komisyon çalışmalarına gelmeyerek, Komisyonda A.P.'nin çoğunluk sağlamasına imkân vermektedir. CHP de böyle petrolcüleri hâlâ sinesinde tutmaktadır.

●

Cezayir olayları ve Türkiye

Kısa bir süre önce Bin Bella, Albay Bumedyen'i bir Mısırlı gazeteciye şöyle takdim ediyordu: «İşte beni devirmek için tertipler hazırlayan adam.» Bin bella sonra Albaya döndü ve sordu: «Beni devirme tertipleri nasıl gidiyor?», Albay, «Çok iyi, teşekkür ederim» cevabını verdi ve biraz da kızardı.

Bu sözler bir lâtifeden ibaret değildir. İhtilâlin sağcı unsurlarını birlikte tasfiye eden iki arkadaş, lâtife yollu, ikisinin de bildiği bir gerçeği dile getirmişlerdir. Zira iki yıldır, Bin Bella ve Bumedyen arasındaki iktidar mücadelesi sürüp gitmektedir. İktidarın ilerici unsurları, Bin Bella'dan, ya da ordudan yana olarak ikiye ayrılmışlardır. Açıkça Bumedyenin adamı bilinen Dışişleri ve İçişleri Bakanları -ki bugün İhtilâl Konseyindedirler- Hükûmette en önemli koltukları ellerinde tutmaktaydılar. Radyo onların adamlarının yönetimindeydi. Fas çatışması ve Kabiliye ayaklanması, ordunun hükûmetteki egemenliğini daha da arttırdı. Hükûmetin ele geçirilmesi için sadece bir adım kalmıştı. Bin Bella ise, Bumedyen ile mücadelesinde, dün tasfiye ettiği burjuva liderlerle uzlaşma yolunu aramaktaydı. Otoritesini arttırmak için, Asya — Afrika Konferansına güvenmekteydi. Ne var ki Bumedyen ona bu fırsatı vermedi ve konferansın toplanmasından on gün önce, bütün dünyayı hayrete düşüren bir darbeyle iktidarı ele aldı.

İktidar değişikliği, halkta büyük tepki yaratmadı. Ufak çaptaki öğrenci gösterileri, Bin Bellanın sevilen bir lider olduğu düşünülünce, fazla önemli gözükmemektedir. Bu sebeple, Albay Bumedyen'in duruma hâkim olması beklenmektedir. Ancak ordu içindeki bölünmeler, Bumedyen'in durumunu sarsabilir. Yalnız bunun için de bir sürenin geçmesi ve yeni rejimin ağır sosyal ve ekonomik dâvâların çözümünde bocalaması lâzımdır. Bu gerçeği bilen ülkeler, Bumedyen rejimini derhal tanımışlardır. Türkiye ise, her zaman olduğu gibi, herhalde Amerika'nın tutumunu bekleyerek, yeni rejimi tanımakta gecikmiştir. Cezayir Konferansı arifesinde bu, bir hatâdır.

Albay Bumedyen
«İslâm sosyalizmi»

ALBAY BUMEDYEN KİMDİR?

Halen dünya basınının en çok ilgilendiği konulardan biri, fakir bir çiftçi çocuğu olan Bumedyenin kişiliğidir. Onun hakkında çeşitli yorumlar ortaya çıkmaktadır. Newyork Times'a göre Albay Bumedyen, Castro ve Nâsır, ya da General Ki (Vietnam'daki Amerikan kuklası) olabilir. Associated Press ise, Albay için «Bin Bellanın sosyalizmini bile fazlasıyla mutedil bulan su katılmamış bir ihtilâlci» demektedir. 1961 Fransız Askeri İstihbarat Raporları onu, Moskova ve Pekin'de yetiştirilmiş tehlikeli bir ihtilâlci olarak göstermektedir. Bumedyen bu iddiayı teyid etmemiştir. Fakat kendisine Marksist, Castro'cu, Sosyalit gibi etiketlerin takılmasına aldırış etmediğini söylemiştir.

Cezayir Ordusunu, Sovyetlerin tank, top ve uzman yardımıyla organize eden Bumedyen İslâm inançlarına ve manevi değerlere bağlıdır. Fakat aynı zamanda Mao ile Castro'nun dikkatli bir okuyucusudur. Albayın, Bin Bella zamanında olduğu gibi, «Arap ve İslâm çerçevesi içinde sosyalizm» denemesi'ni yürütmeye çalışacağı muhakkaktır. Dış politikada da Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki dengenin devam ettirilmesi beklenmektedir. Esasen yeni rejimin Bin Bella aleyhindeki ithamları, onun kollektif yönetimi bırakıp şahsi idareye kayması ve sosyalizm yolunda yavaş davranmasıdır. Yeni rejim, «Üç yıl boyunca hiç bir kalkınma çabası gösterilmedi. Aksine kuru bir lâfazanlıkla halk aldatıldı... Bahtsız halk tabakaları aleyhine yeni bir burjuvazinin doğmasına yol açıldı» diyerek Bin Bella'yı tenkit etmektedir. Albay Bumedyen, «Cezayir halkının öncüsü olan ulusal ordusu» nu sosyalizmin ocağı haline getirerek, emperyalizme ve

kapitalizme karşı olan mücadeleyi hızlandırmak amacındadır.

ASYA — AFRİKA KONFERANSI

İhtilâl Konseyi, birçok ülkenin tehir talebine rağmen, Asya — Afrika Konferansının gününde yapılacağını ısrarla belirtmektedir. Çin, Endonezya, Mısır gibi ön plânda gelen ülkeler, konferansın tehirini uygun bulmaktadırlar. Konferansa katılma talebi, Çin'in ısrarıyla reddedilmesi beklenen Sovyetler Birliği de herhalde tehirden yanadır. Hatta General de Gaulle, yakınlarına Cezayir'deki darbede Sovyetlerin parmağı bulunduğundan şüphelendiğini açıklamıştır! Türkiye ise, İngiliz *Milletler Topluluğu* üyelerinin dümen suyundan giderek, heyetimizin Cezayir'e hareketini geciktirmiştir. Halbuki yeni rejim yararına bir jest, bize hiç bir şey kaybettirmez, sadece prestij sağlardı. Bununla beraber, Bandung'un on prensibinden habersiz olduğunu söyleyen Demirel başkanlığında konferansa katılmaktansa, hiç katılmamak çok daha yararımızadır. Zira konferansda NATO üyeleri Amerika ve Portekiz'in Vietnam, Dominik, Kongo ve Mozambik'teki davranışları en sert dille takbih edilecek, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe ateş püskürülecektir. Çombe'nin alınmadığı konferansta, Süleyman Demirel'in bu konudaki görüşleri her

Bin Bella
Destek ararken...

halde Kıbrıs dâvâsının yararına olmıyacaktır. Nitekim Ankara Bağımsız Milletvekili Burhan Apaydın, bir önergeyle haklı olarak «Demirel Cezayir'de Türkiye'yi temsil edebilir mi» sorusunu ortaya atmıştır: «Üçüncü Dünya Devletlerinin ortak tezleriyle, bugünkü Başbakan Yardımcısının zaman zaman ifade ettiği düşünceler taban tabana zıt olduğuna göre, konferansa hâkim siyasi havaya *zıt görüşlere angaje* olmuş bu zatın Cezayir'e gönderilmesinde ne gibi mülâhazalarla hareket edilmektedir?».

Shell, ağız değiştirdi

Türkiye'de petrolü arayan, bulan, sözüm ona çıkaran ve ortağı olduğu Mersin Rafinerisinde *Mobil ve B.P. ile birlikte işleyen* Shell şirketi birkaç gün evvel petrol dâvasında aklı sıra haklı olduğunu anlatmağa çalışmak gayesiyle binlerce broşür bastırmış ve bunları aşağıdaki genelge ile şirket personeline dağıtmıştır:

SHELL MENSUPLARINA

Türkiye'deki Petrol Endüstrisi hakkında yapılan çeşitli neşriyat dolayısıyle biz de müessesemizin faaliyetlerini izah eden ekli broşürü hazırladık.

Bu broşürleri konu ile ilgilenen dostlarınıza ve tanıdıklarınıza dağıtmanızı rica ederiz.

The Shell Company Of Turkey Limited

Haziran

Ek: 5 âdet broşür

Bu broşürlerden birini elimize aldıkta şunları görüyoruz: Shell'in dünyadaki faaliyetinin, Türkiye'de arama, istihsal, tasfiye ve satış sahalarındaki *yatırımlarının* dolar olarak rakkamlarla ifadesi, Türkiye'de 1'inci, 5'inci ve 6'ıncı petrol arama bölgelerindeki ruhsatnamelerinin âdetleri, yerli ham petrol nakliyatında kullanılan tankerlerin sayısı vesaire, vesaire...

Bu broşürün 10'uncu sayfasında bir de istatistik var, bunda Shell şöyle diyor:

1968 yılında Shell şirketi hariçten ithal petrolü getirmeyecek ve memleketin bütün ihtiyacını Türkiyede çıkan yerli petrolden karşılayacak yâni yerli ham petrol 1968 yılında memleket ihtiyacını tamamen karşılayacak.

O hâlde, gözlerimizi bir ân için bir kaç ay evveline çevirelim, hatırlanacağı üzere MOBIL ve SHELL'in geleceğe ait petrol istihsal ve üretim programları şöyle idi:

1976 senesinde, yâni onbir sene sonra Türkiyedeki rafinerilerde ancak %55 oranında yerli petrol işlenebilecektir. Bunu iddia eden ve uzun vâdeli programlarını bu esasa göre tanzim eden sömürgeci şirketler şimdi kalkmış 1968 yılında ithal petrolü gelmeyecek ve tamamen yerli petrol işleyeceğiz diyebiliyorlar.

Hani programlarınız?
Hani plânlarınız?..

Hepsi suya düştü değil mi?..

Shell'in çıkardığı ve personeline dağıttığı genelgesinde dostlarınıza birer tane veriniz dediği broşürlerinde kabul ettikleri ve aslında bizim de öteden beri iddiamız olan nokta şudur: Türkiyede bugün memleketin bütün ihtiyacını karşılayabilecek miktarda bol ve zengin petrol kuyuları ve rezervi vardır, bunu bu yabancı şirketler yıllardan beri biliyorlar, fakat çıkarmıyor ve işlemiyorlar. Artık petrol konusu ve dâvası kamu oyuna malolmuş, maskeler inmiş, hakikatler anlaşılmış ve 1976 yılında diyen ağızlar şimdi 1968 de ithal petrolü gelmeyecek ve tamamen yerli petrol işlenecektir diye konuşmağa ve broşürler bastırmağa başlamışlardır.

Müsaade ederseniz biz buna: «Takke düştü, kel göründü» diyeceğiz.

Öyle ümit ediyoruz ki pek yakında *başta Shell olmak üzere* bütün yabancı petrol şirketleri birer broşür daha çıkaracaklar ve şöyle diyeceklerdir:

1 — Türkiyede Orta Şarkın en zengin petrol kuyularını bulduk, yerli ham petrolü sür'atle çıkaracak, nakledecek ve işleyeceğiz.

2 — Türkiye, petrol yüzünden sür'atle kalkınacaktır.

3 — Londra ve New Yorktaki dövizler Türkiyeden haksız yere gasp edilmiştir, onları tekrar Türkiyeye iade edecek ve bu memleketin kalkınmasında hüsnüniyetle kullanacağız.

4 — Yabancı sermayenin özellikle yabancı petrol şirketlerinin girdiği memlekete refah gelir, saadet gelir demiyeceğiz, gelseydi İran'a, Irak'a, Kuveyt'e ve Suudi Arabistana gelirdi diyeceğiz.

5 — Türkiyede bulduğumuz petrol kuyularının sayısını ve kapasitelerini kamu oyundan gizlemiyeceğiz.

6 — Yerli petrolü nakil imkânlarına sahip değiliz demiyeceğiz.

7 — Naylon petrol şirketleri kurarak Türkiyede cari kanunları çiğnemiyeceğiz.

8 — Kendilerini bizlere «adamış» olan memurlarımızdan istifade yollarını aramıyacağız.

9 — 10 yıllık uzun vadeli plânlarımızı Shell, Mobil ve B.P. olarak gizlice kendi aramızda değil, Türk Hükûmetinin gözü önünde karşılıklı münakaşa ve müzakere yolu ile hazırlayacağız.

10 — Petrol Dairesi yetkililerinin bilgisizliğinden istifade ederek kendilerini aldatma yoluna gitmiyeceğiz.

11 — Boru hattı için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığını baltalamıyacağız.

12 — Vergi kaçakçılığı yapmıyacağız.

13 — Ve nihayet bu memleketi sömürmeyecek, yaptığının, bulduğunun hesabını bu topraklar üzerinde yaşıyanlara namusumuzla vereceğiz.

Şayet bunları diyemez yahut demek istemezlerse, dedirtmesini bilmeliyiz.

BİN BELLA'DAN SONRA

Dışişleri Bakanlığının yetkilileri, Cezayir'deki *Hükûmet değişikliğini*, *«sağcıların aşırı sola karşı bir davranışı»* şeklinde değerlendirerek, Asya ve Afrika'daki büyük sosyal çalkantılardan ne derece habersiz bulunduğumuzu bir defa daha gösterdiler. Bakanlıktan fısıldanan bu yorum üzerine, Yeni Gazete ve bazı A.P. organları, «Ordu, solu temizliyor» diye keyifli keyifli başlık atmakta kusur etmediler.

Gerçek, tam aksi yöndedir. Cezayir Ordusu, solcu bir ordudur. Bin Bella, kapitalizmin temsilcileri olan Bin Hedda, Ferhat Abbas, Hıdır, Bitat v.s. gibi Milli Kurtuluş Hareketinin ön plânda gelen simalarını, ordu sayesinde tasfiye edebilmiştir. İki yıl önceye kadar Hükûmette, ekonomik bakanlıklar burjuvazinin temsilcilerinin elindeydi. Bin Bella, ancak 1963 Eylülünde, ordunun baskısıyla, kapitalist olmıyan gelişme yolunu seçmekte birleşmiş ahenkli bir hükûmet kurabilmiştir. Cezayir'in sosyalizm yolunda attığı en önemli adım olan otojestion, yani birçok tarım ve sanayi işletmelerinin yönetimini işçi ve köylülerin alması devrimi, ordunun tam desteği ile gerçekleştirilebilmiştir. 1963 sonlarında 1 milyon hektar toprağın, önemli maden ocaklarının ve nakliye şirketlerinin millileştirilmesi, Hükûmette egemen duruma gelen ordunun eseridir. Ordu, bizzat kooperatif çiftlikler işletecek kadar sosyal ve ekonomik politikanın içine girmiş ve Hükûmette önemli koltukları ele geçirmiştir. Bin Bella ise, kapitalizmi tasfiye yolunda bir taraftan Orduya dayanırken, öte yandan ordunun artan ağırlığını dengeleyecek bir destek arama durumuna düşmüştür. Bu destek sosyalizme yönelmiş bir ülkede, sosyalist teorinin meş'alesini taşıyan işçi ve köylü yönetiminde bir parti olabilirdi. Ne var ki, çok farklı çevrelerden gelen Cezayir devrimcileri, çeşitli nedenlerle böyle bir partiyi kuramadılar ve Milli Kurtuluş Cephesi Partisi, 1964 baharında kabul ettiği sosyalist programa rağmen, küçük burjuva yöneticilerin elinde halktan kopuk bürokratik bir teşekkül olarak kaldı.

Devrimci ve halkçı bir partinin yokluğu, işçi ve köylü kütlelerinin, geri kalmış ülkelerde sosyalist gelişmenin en büyük handikapı olan memur burjuvazisinin ağırlığı altında ezilmelerine ve devrim hareketinde gittikçe daha az aktif rol oynamalarına yol açtı.

Halk kütlelerini seferber edebilecek devrimci bir partinin desteği ile orduya karşı bir denge kurmayı başaramıyan Bin Bella, dengeyi dün tasfiye ettiği sağcı arkadaşlarıyla uzlaşmada aradı, yani bir cins sağa kayma eğilimi gösterdi. Milli birliğin, ya da devrimciler birliğinin sağlanması sloganlarıyla yürütülen bu politik denge oyunları, *Bin Bella'nın köklü sosyal ve ekonomik dönüşümleri gerçekleştirmede yavaş ve gevşek davranması sonucunu doğurdu.*

Sosyalizme inanmış, yüreği halk sevgisiyle dolu, şefkatli ve mütevazi bir lider olan Bin Bella'nın dramı budur. Ciddi bir sosyalist parti kuramadığı için, iktidarı Cezayir'de tek organize kuvvet olan orduya kaptırmıştır. İktidarın orduya geçişi, 19 Haziran 1965'ten çok daha önce vuku bulmuştur.

Cezayir Hükûmetiyle uzun süre işbirliği yapmış *Mao'cu Fransız Marksisti* Gérard Chaliand 1964 başlarında yazdığı «Cezayir Sosyalist mi?» adlı kitapta, bugünkü ihtilâl Konseyinin daha iki yıl önce iktidarı ele geçirdiğini belirtmektedir; «1963 Sonbaharında kurulan Hükûmet, liberal burjuvaların çoğunun tasfiye edilip devletçilikten yana olanların yükselmesini ifade etmektedir. Yalnız devletçilikten yana bulunanlar, Bin Bellacılar ve ordunun adamları olarak iki ayrı hizipte toplanmışlardır. Hükûmette, ordunun temsilcilerinin sayısı büyük ölçüde artmış ve en önemli koltukların yarısından çoğunu Buteflika, Ahmet Medergri, Belkasım Şerif gibi açıkça ordunun adamları bilinen kimseler doldurmuşlardır. Albay Bumedyen, Başbakan Yardımcısıdır. Hükûmetteki Ordu Grubu, daha 1963'te, idarenin yüksek kademelerindeki Bin Bella'ya bağlı yöneticileri uzaklaştırmış, Radyonun ve Halk Gazetesinin başına kendi adamlarını getirmiştir.»

1964'te yazılan bu satırlar, ordunun çok daha önce iktidara sahip çıktığını göstermektedir. Şimdi ordu, yönetimi açıkça ele almaktadır. Ordu, ne yapacaktır? Cezayir ordusunun, kendini topluma kabul ettirebileceği ölçüde, kapitalist olmıyan gelişme yolunda güçlü adımlar atmaya çalışacağına şüphe yoktur. Ordu, ihtilâlden hemen sonra kendini «halkın öncüsü» ilân etmiştir. «Cezayir halkının öncüsü ulusal halk ordusu», her şeyden önce, toprak reformunu tamamlıyacaktır. Bin Bella zamanında tarım işçilerine 30 milyon dönüm toprak verilmiştir. Fakir köylülere dağıtılacak daha bir o kadar toprak vardır. İç ve dış *kapitalizmin temel dayanakları tasfiye* edilmiş olmaktan henüz uzaktır. Bu sebeple sanayi ve ticaret alanında yeni millileştirme hareketlerine girişilmesi beklenmektedir. Fakat üretim araçlarının millileştirilmesi, tek başına sosyalizm demek değildir. Sosyalizm, herşeyden önce, halkın politik ve ekonomik egemenliği eline alması demektir. Halbuki Cezayir ve Mısır tipi rejimlerde kapitalizmin tasfiyesi, askeri ve sivil bir bürokrasinin egemenliğini arttırmaktadır. Böylece ortaya, halk kütlelerinin yararına, fakat halktan kopuk rejimler çıkmaktadır. Kötü işleyen ve milli gelirin önemli bir kısmını yutan bir bürokrasi, halk kütlelerini rejimden soğutan büyük bir engeldir. Bununla beraber, kapitalizmi reddeden bu idareler, bürokrasinin bütün mahzurlarına rağmen, emperyalizmle olan her türlü bağlılıklarını kırarak ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirecek ve hızlı ve plânlı bir kalkınmayı sağlayacak güçtedirler. Ne var ki, halk - bürokrasi çelişmesi, her an kendini hissettirecek ve sosyalizme geçiş, daha bir hayli zaman alacaktır. Fakat çağımızın şartları içinde, bürokrasi egemen durumunu sürdürmek için ne kadar direnşe de, halk - memur burjuvazisi çelişmesi eninde sonunda halk yararına çözülecek, kapitalist olmıyan gelişme yolu, sosyalizme ulaşacaktır.

Doğan Avcıoğlu

Hâkim Cihan'ın yargılanması

Hâkim Ali Faik Cihan'ın «Sosyalist Türkiye» adlı kitabında komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla açılan dâvanın bakılmasına Trabzon'da başlandı. Dâva, Prof. Sahir Erman'ın hazırladığı bilirkişi raporuna dayanarak açılmıştı.

Hâkim Cihan'ın avukatları olan Cemal Reşit Eyüboğlu, Vehbi Dranas ve Sabutay Karahasan, duruşmada bilirkişi raporu üzerinde durdular ve Prof. Erman'ı şiddetle tenkit ettiler: «Bir profesörün bilmediği konularda bilirkişilik yapması, ilim haysiyetine yaraşmaz. Raporda, profesörün, gerek sosyal ve ekonomik doktrinler hakkında, gerek insanlık fikir tarihinin gelişimi hakkında yeterli bilgi sahibi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Raporda, büyük boşluklar, çelişmeler vardır. Esasen şimdiye kadar bu zatın profesör edasıyla verdiği raporlar genellikle, adli mekanizmayı takdirlerinde yanıltıcı olmuş, tevkiflere ve vatandaşın canının yanmasına sebebiyet vermiş, ama açılan dâvaların çoğu beraatle sonuçlanmıştır.»

Hâkim Ali Faik Cihan da şunları söyledi: «İstanbul Savcısı, bilirkişi diye Türkiye'de bula bula bu zâtı mı bulmuştur? Fikir hayatında sağ ve sol akımları tam bir tarafsızlıkla incelemiş nice düşünürler, profesörler varken, şimdiye kadar sağcı fikirleriyle tanınmış olan bir kişiye başvuran savcılığı bu hareketinde kusurlu görüyorum. Adalet cihazı, sanığı koruyucu *tedbirleri almak mecburiyetindedir.* Bu bakımdan İstanbul Savcısının bu ve benzeri olaylardaki tutumuna yüksek mahkemenin dikkatini çekerim.»

Sanığın ve avukatların konuşmasından sonra Mahkeme, Hâkim Cihan'ın kitabının, sosyalizm ve komünizm meselelerinde bilgi sahibi olan bir bilirkişi kuruluna inceletilmesine karar verdi.

YÖN'ün notu: Mahkeme sonuçlandıktan sonra, Sahir Erman'ın raporunu bilimsel açıdan inceleyeceğiz.

GERÇEK SAYGISI

CEZAYİR'E DOGRU

Fethi Naci

Cezayir'deki karışıklıklara rağmen Asya — Afrika konferansının 29 Haziran'da toplanacağı yetkililer tarafından belirtilmiştir.

Konferansta Türkiye'yi Başbakan Yardımcısı Bay Süleyman Demirel temsil edecek. Türk heyetinin gitmesinin tehir edileceği söyleniyor. Biz, Adalet Partisi Genel Başkanı'nın başkanlığındaki bir heyetin Cezayir'e gitmesi halinde, Bay Demirel'in karşılaşacağı kimselerin bazı sözlerini bu köşeden ilgililere duyurmayı yararlı bulduk.

İkinci Asya — Afrika konferansı, bağlantısız ülkeler, Üçüncü Dünya'nın genç ülkelerinden yükselen sesler... ve Bay Demirel!

Meselâ Bay Demirel belki Mali'nin genç Devlet Başkanı Modibo Keita ile karşılaşacak. Ne diyordu Keita: «Eğer başkalarına bağlı olursak bağımsızlık tam bir bağımsızlık olamaz. Her şeyden önce kendimize güvenmeliyiz. Ve ancak kendimize güvenebiliriz.»

Tanzanya Devlet Başkanı Nyerere de Cezayir'de olacaktır. Hiç unutamadığım bir sözü var: «Bizim ilerlememiz ancak bizim gerçekleştirebileceğimiz bir şeydir.»

Bay Demirel, Hindistan delegeleri arasında belki H. D. Malawya adında biriyle tanışacaktır; bu delegenin, bu yıl Şubat ayında Cezayir'de yapılan ekonomik seminerde söylediği sözleri bilmek hiç de faydasız olmıyacaktır: «Az gelişmiş ülkelere açılan krediler, batılı tekeller tarafından, bu ülkeleri köleleştirmek ve bu ülkelerden azami kâr elde etmek için kullanılır. Bu kredilerin yüzde 75'i, az gelişmiş ülkelerde askeri üsler yapmak, bu ülkeleri silâhlandırmak, vb. için kullanılır. Kredierin geriye kalan kısmı da tekellerin dünya fiatlarından yüzde 30 - 40 yükseğe sattıkları tüketim maddelerinin bedelini ödemeğe yarar. Bunun sonunda batılı ülkeler az gelişmiş ülkelerin sırtından yılda 15 milyar dolar net kâr sağlarlar.»

Gine Devlet Başkanı Seku Ture de Cezayir'de olacaktır. Barıştan söz açan bir yazısında şöyle diyordu: «Afrika, Asya ve Güney Amerika milletlerinin iç işlerine, emperyalist kuvvetlerin ardı arası kesilmeden açık ve besbelli ya da gizlice ve kendi amaçları için her aracı meşru görerek karışıp durduklarını kavrayan bir kimsenin şaşırmasına imkân var mı?»

Bay Demirel'in Fas'lı iktisatçı Prof. Aziz Bilâl'le tanışması da faydalı olacaktır. Faslı iktisatçı sanayileşme ile tarım reformu arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyordu: «Sanayileşme plânının başarısızlığının belli başlı sebeplerinden biri olarak iç pazarın durgunluğu ileri sürülebilir; bu da tarım nüfusunun gelirinin ve üretkenliğinin yükselmesinin şartı olan tarım reformunun yapılmayışının sonucudur.»

Cezayir toplantısına katılacağını gazetelerden öğrendiğimiz Accra Büyükelçimiz Mahmut Dikerdem'in dostluk kurduğu (AKİS'te yanyana fotoğrafları çıkmıştı sanıyorum.) Gana Devlet Başkanı Nkrumah'ın şu sözlerini hatırlamakta da sayısız faydalar vardır: «Az gelişmiş durumda bulunan ve bu durumdan çıkmak isteyen bir ülkenin başına gelebilecek büyük felâketlerden biri, kendini kıskıvrak bağlayan ekonomik ve politik mecburiyetleri birlikte getiren bir yabancı yardımı kabul etmektir. Bu «yardımlar» çoğunlukla özü kolay kolay açığa vurulamayan mali şartlar şekline bürünerek gelirler», «Politik bakımdan özgürlüğe kavuşmuş durumdayız; bundan sonra, yabancıların egemenliğinin amacı olan ekonomik boyunduruğu da kaldırıp atacağız. Bizim politikamızı ve başkaları da dahil olmak üzere bütün amaçlarımızın özünü teşkil eden ilke işte budur. Çünkü, ekonomik özgürlüğü elde edemeyecek olursak bağımsızlık savaşımız beyhude bir çaba haline gelir, sosyal ve kültürel ilerleme plânlarımız da başarısızlıkla sonuçlanır.»

Cezayir... Kendine güvenmek... Sanayileşme ve toprak reformu... Yabancı yardımların içyüzü... Şu, yukarıya aldığım sözler ve Bay Demirel...

Süleyman'lara özel bir muhabbeti olan Orhan Veli sanki Cezayir'e hareket etmek üzere olan Süleyman Demirel için söylemiş:

Gemiliğe doğru
Denizi göreceksin
Sakın şaşırma.

Kemal Satır
Petrol şirketlerine ihtar

siyasi notlar

Devlet yağmacıları

Türkiyede devlet, devlet şirketine sigorta olmak için bile özel bir aracıdan geçer. Devlet daireleri, THY'den biletlerini doğrudan doğruya almazlar, özel aracı kullanırlar. Böylece çeşitli alanlarda tamamen parazit bir ticaret görülmektedir. Bu parazit ticarete zaman zaman son verme çabaları görülürse de, bir türlü başarı sağlanmaz, aracılar daima bir çıkış yolu bulur.

Şimdi bir defa daha Maliye Bakanlığı, devlet daire ve teşebbüslerinin, uçak biletlerini doğrudan doğruya THY bürolarından alınmasını istemiş, başka acentelerden bilet alımını yasaklamıştır.

Bu son derece tabii karar üzerine özel acenteler, bir defa daha kazan kaldırmışlardır. Kararın alınmasında payı olan THY Genel Müdürünü günün modası deyimlerle suçlamakta, memleketin Rusyaya döndüğünü ileri sürmektedirler. Hem sonra, 1965 turizm yılı imiş, devlet özel acentelerin yağmasına son verirse, turizm batar imiş...

Özel acentelerden biri meseleyi daha samimi bir dille ortaya koydu: «Özel acenteler işletmelerini THY biletlerinden aldıkları yüzde 5 ya da 7,5 gibi bir komisyonla yaşatırlar. Karar yerinde değildir.»

AP'nin seçim paraları

CHP Genel Sekreteri Kemal Satır Zonguldak İl Kongresinde yaptığı konuşmada, yabancı petrol şirketlerinin seçimlerde kendileri yararına çalışacak partileri destekleyecekelri konusunda aylardır süren bir söylentiyi dile getirdi. Satır'ın bu meseleyi ele alması, CHP nin de böyle bir yabancı desteğinden ciddi olarak endişe ettiğini ortaya koymaktadır. CHP Genel Sekreterinin sözleri şudur: «CHP, Petrol Kanunu çıktığından beri, petrolün devlet tarafından çıkartılmasını istemiştir.

Petrol, büyük bir dünya politikasıdır. Petrol yüzünden adam öldürülür, hükümetler düşürülür. Seçim kazanmak için el altından paralar dağıtılır.

CHP bu kanunun değiştirilmesi için hazırlık yapmıştır. Tasarıyı tam Meclise vereceği sırada iktidardan ayrılmıştır. Mecliste yeni Enerji Bakanı, Mobil'in, Shell'in ve diğer yabancı şirketlerin avukatlığını yapmıştır.

İş başına geçtiğimizden hemen sonra, yabancı şirketlerle temas ettik. Ve bize 100 dolara satılan petrolün Almanyaya 65 dolara satıldığını söyledik. Petrol fiyatlarında yüzde 10 tenzilât yaptırarak 7 milyon dolar, 70 milyon Türk lirası tasarruf sağladık. Aslında yüzde 10 tenzilât da azdır. Asgari yüzde 20 ye çıkmalıdır. Biz petrol konusunda da bu mücadele içindeyken, Mecliste kırmızı oylar kullanıldı ve sonradan yabancı şirketlerin Meclis kürsüsünden avukatlığını yapmaya başladılar.»

Türkiyenin hangi noktada bulunduğunu CHP Genel Sekreterinin bu sözleri apaçık göstermektedir.

Wythe ilâç firmasının süttokları!

Memleketimize yerleşen bir yabancı ilâç firması, işi süttozu imaline dökmüştür! Çukulata fabrikalarına en düşük fiyatlı teklifleri bu yabancı firma yapmakta, devlet ihalelerini o kazanmaktadır. Yerli süttozu firmaları, ilâç fabrikasının bu sürpriz rekabeti karşısında büyük sıkıntıya düşmüşlerdir. Ne hükümet, ne de Sanayi Odaları millî sanayiin derdiyle ilgili değildir. Millî sanayiin, özel ellerde de bulunsa, savunması her zaman olduğu gibi yine sosyalistlere düşmektedir.

İşi süttozu imaline döken firma, Wythe Şirketidir. Firma meşhur çocuk maması S.M.A. ve çeşitli ilâç yapmaktadır. Ne var ki, çocuk maması alanında güçlü bir rekabet vardır. Rekabet üzerine firma, çocuk mamasının ham maddesi olan süttozunun imal ve satışına hız vermiş, neticede çocuk mamasından süttozu ticaretine atlamıştır. Yabancı Sermaye Komitesi, bu yabancı firmaya Türkiyede süttozu ticareti yapsın diye müsaade vermiş değildir. Ama meydanı boş bulan Wythe firması, bu alanda geniş bir faaliyete girişmiştir. İlgililer ise uykudadır. Firma, Yabancı Sermaye Komitesi kararıyla çizilen faaliyet alanının dışına çıkmıştır. İlgilileri uyarır ve yabanc sermaye hayranlarını da artık uyanmaya çağırırız.

Niyazi Berkes'in Konferansı

Geçen hafta Niyazi Berkes, Sosyalist Kültür Derneğinde, Batılılaşma konusunda bir konferans verdi. Berkes, özetle şunları söyledi: «40-45 yıldır Batılılaşmadan söz ediyoruz. Daha önce, aynı anlamda Avrupa, Fransa, medeniyet gibi deyimler kullanırdık. Bu deyimler, Avrupanın güçlenmesi ve genişlemesiyle doğdu. Batı ülkeleri, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde ağırlıklarını hissettirdiler. Kendi yararlarına tek taraflı ilişkiler kurdular. Bunun üzerinedir ki, biz kimiz, tepkisi ortaya çıktı, Soruya Osmanlıyız, Müslümanız, Türk'üz gibi farklı cevaplar verildi. Üç cevap da bir cins millîyetçiliği ifade eder. Ve ortak noktaları Batılılaşmaya karşıt olmalarıdır. Yalnız Batı karşısında bir kişilik kazanabilmek için, sosyal ve ekonomik yapıda köklü değişiklikler yapılmasının gerektiği anlaşılmış değildir. Gökalp'te bir sentez çabası vardır. Ama sentez çabası, Batı maddiyatı biz maneviyatı temsil ederiz gibi yüzeyde kalan bir görüşten ibaret kaldı. Bu alanda en cesur adımı Atatürk attı. Batıya rağmen Batılılaşmak yolunu seçti. Ne var ki Batılılar, Atatürk devrimi Batı düşmanlığı sayarlar. Onlar için Batıcılık, Menderes'in tutumudur. Bir İngiliz profesörü bana Atatürk için yıkıcı milliyetçi, Menderes için ise, yapıcı Batıcı dedi. Açıkçası bugün, Batıcılık Batı uşaklığına gelip dayanmıştır, gericilik dediğimiz budur. Uşaklık anlamında Batıcılık ve gericilik, birbirlerinin tamamlıyacısıdırlar.»

Sadun Tanju komünist mi?

CHP Merkez Yönetim Kurulu ile Parti Meclisinin Ankarada bulunan üyeleri 17 Haziran 1965 Perşembe günü toplanıp Sadun Tanju komünist mi, değil mi konusunda saatlerce tartıştılar! Bu, son günlerde altındaki ateş alabildiğine üflenen Cadı Kazanında ki bir kaynamanın sonucuydu. Sadun Tanju'nun Ulusta yayınlanan «Kâfir» başlıklı fıkrası herkesi komünistlikle suçlayan belli çevrelerin mutad hücumlarına hedef oldu. Bu, işin olağan yönüydü. Olağan olmıyan yön, CHP de de bu yazıyı mesele haline getirmek isteyen kimselerin en yüksek organları dahi baskıları altına alabilmeleriydi.

CHP. Genel Merkezindeki bu yükek seviyeli fikir tartışmasında, Bülent Ecevit'in bütün savunmalarına rağmen Sadun Tanju'nun köşesinde bir açıklama yapmasına karar verildi. Bunun üzerine durum İstanbula bildirildi ve Tanju, bir açıklama yazısı yazdı. Açıklama, Tanju'nun daha sonra yaptığı basın toplantısında belirttiği fikirlere paraleldi. Tanju basın toplantısında diyordu ki: «... Kâfir başlığını taşıyan yazım, bir gerçeği küfürle, kötüleme ile inkâr zihniyetinin ne derece modası geçmiş bir düşünce tarzı olduğunu ortaya koyuyordu ve konu üzerinde düşünmeye sevkediyordu.

Gerçek şudur:

İnsanları refaha götürmenin bugün dünyada başlıca iki yolu vardır: Demokratik yol, demokratik olmıyan yol.

Ben demokratik yolun taraftarıyım. Uzun yazarlık hayatım boyunca daima, taraftarı olduğum demokratik fikirleri savundum ve bugünkü Anayasa düzeninin kuruluşunda, bir gazeteci olarak mücadelenin içinden geldim...

... AP lideri Karadenizde bir geziye çıktı ve CHP lideri Sayın İnönüyü ve partisini, sadece komünist âleme meyletmekle değil, içerideki komünist gelişmeleri de bu politikaya paralel olarak himaye etmekle suçlamaya kalkıştı.

Bu suçlama hevesinin temelinde İnönü iktidarı zamanında gerçekleştirilmiş Türk—Sovyet münasebetlerinin istismarı bulunduğu bir gerçektir.

Bu, açık bir haksızlık ve medeniyetsizliktir. Benim gibi, bütün yazı hayatı hiç bir menfaat beklemeden sadece inandığı fikirleri savunmakla geçmiş bir yazar için memleketi, bütün dünyada geli-

Yabancı Petrol Şirketleriyle On Yıl: IX

BORU HATTI İÇİN Amerikan Kredisini BEKLERKEN...

Kâmuran Erdini

Petrol ithal eden ülkeler uzun yıllardır petrolü indirimli fiatlardan alırlarken, memleketimiz çok geç olarak yüzde 35 ucuza petrol getirtebileceğimizi hatırlamıştır. Ne var ki, yabancı petrol şirketlerini, kartel dışında kalan üreticilerin serbest rekabet fiatıyla satış yapmaya ikna etmek mümkün olmamıştır. Petrol Dairesi yetkililerinin, yabancı petrol şirketleri temsilcileriyle —ki bu temsilciler Türktürler— yaptıkları uzun pazarlıklar sonucunda ancak yüzde 10 civarında bir indirim sağlanabilmiştir. İndirim, 15 Haziran 1964 tarihinden beri uygulanmaktadır.

Bu indirimi, yıllarca önceden, hiç değilse Mersin rafinerisinin faaliyete geçişinden itibaren kolayca sağlıyabilirdik. Bu gafletin millete ne miktar dövize mal olduğunu kolayca hesaplıyabiliriz: Haziran 1962'de faaliyete geçen Ataş Rafinerisi için, 1961 yılı Ekiminden itibaren ham petrol ithal ederek stok yapmaya başlamıştır. 15 Hazıran 1964 tarihine kadar, Shell 7 milyon 800 bin varil, Mobil 16 milyon 200 bin varil ve B.P. 4 milyon 900 bin varil ham petrol ithal etmişlerdir. Mobil Kerkük'ten, Shell ve B.P. ise Katar'dan petrol getirtmektedir. Varil başına Mobil indirimi 0,22 doları, Shell ve B.P.'nin indirimi ise 0,20 doları bulmaktadr. Böylece, 2,5 yıl içinde, 6 milyon 104 bin dolar, yani 60 milyon Türk lirası dünyada olup bitenlere gözlerimizi kapayıp yabancı petrol şirketlerinin taleplerine itirazsız evet dediğimiz için, bu fakir millete lüzumsuz yere ödetilmiştir. Enerjik bir hükümet, hiç şüphe edilmesin, yüzde 35 bir indirimi de sağlıyabilirdi. Bu takdirde, ithal malı petrole, 210 milyon lira az para ödemiş olacaktık.

Gerekli uyanıklığı gösterebilseydik, Doğu petrolünü Akdeniz'e akıtmak için zaruri olan boru hattı kendi paramızla çoktan gerçekleştirilebilecekti. Halbuki şimdi, bütün hazırlıklar tamamlandığı halde Amerikan Yardım Teşkilâtı krediyi geciktirdiği için, petrol borusu inşaatı uzayıp gitmektedir. Amerikan Yardım Teşkilâtı'nın krediyi boru hattını yabancı petrol şirketlerine peşkeş çekmek amacıyla geciktirdiği kolaylıkla tahmin edilebilir. İthal malı petrole 210 milyon lira fazladan döviz ödemeseydik boru hattı çoktan petrolümüzü Akdeniz'e akıtmış olurdu. Ama biz boru hattının finansmanı için gerekli dövizin yabancı petrol şirketlerinin New York ve Londra bankalarındaki hesaplarına akmasına göz yumduk.

Bu arada, şimdiye kadar gözden kaçan bir noktaya Petrol Dairesinin dikkatini çekmek isteriz: Platt's Oilgram denilen dünya afişe petrol fiat listelerine şöyle bir bakılırsa görülecektir ki, Basra Körfezi Katar menşeli ham petrolün resmen ilân olunan gravitesi 42 A.P.I. ve varil fiatı 1,95 dolardır. Halbuki bu yabancı petrol şirketlerinin kendi merkezlerinden gelen ithal faturalarıysa 43 A.P.I. gravite ve 1,97 dolar üzerinden tanzim edilmektedir. Eğer Katar'da 43 graviteli 1,97 dolarlık mal mevcut bulunsaydı bunun afişe fiat listelerine dahil edilmesi ve yabancı alıcılara duyurulması gerekirdi. Öyle görünür ki, bir gravite oyunuyla varil başına 2 santim açıktan para ödemek durumunda kalmaktayız. Bu ufacık 2 santim, 3—4 yıl içinde, 3—4 milyon lira döviz demektir.

Petrol Dairesi'nden, bir sürü iş arasında, bu konuyu da aydınlığa çıkarmasını beklemekteyiz.

şen co—existance fikrinin karşısına çıkarmak hareketine göz yummak mümkün değildir.

Ulus'taki yazım bu haksızlığı belirtiyordu. Biz demokratik yolu seçmiş bir ülkeyiz, fakat diğer yolu seçmiş olanlarla da, Amerikanın, İngilterenin Fransanın, bütün Batı âleminin yaptığı gibi, millî menfaatlarımızın gereklerine uyarak iyi münasebetler kurabiliriz diyordum ve iktidarı sırasında bunu yapmış bir millî partiyi savunuyordum.

Müstakil bir fikre sahip olduğum halde benim hisseme daima, hiç bir karşılık beklemeden, uğradığı haksızlıklara karşı Halk Partisini savunmak düşmüştür. Sayın İnönü'nün co—existance düşüncesini anlamayan, anlamak istemeyen istismarcılara bir yazar olarak karşı çıktım ve gönüllü savunuculuğunu yaptım.

Ben, rüşvetle ve kaba kuvvet tehdidi ile fikirlerinden döndürülmek istenmiş, fakat hepsine karşı koyarak uzun yazarlık hayatından bugüne gelmiş bir gazeteciyim.

Fikirlerimi kuvvetle savunabilmek için, başka fikirlere saygılı yaşamanın şart olduğunu biliyorum. Halkımı daima fikir özgürlüğünün karşısına iten medeniyetsiz anlayışla, dün olduğu gibi, bu gün de mücadele ederim.»

Yüksek seviyedeki toplantı, Tanju'nun açıklamasını tatminkâr bulmadı. Ve Sadun Tanju'nun ağzından Ulusta yayınlanmak üzere «tatminkâr» bir açıklama hazırlandı. Telefonda bu sonucu öğrenen Sadun Tanju, yazmadığı bir yazının kendi imzasıyla yayınlanmasını kesin olarak reddetti. Ulus'un bütün sayfaları hazırlanmıştı. *Sadece ikinci sayfa, meselenin hallini bekliyordu.* Son durum karşısında, yüksek seviyeli toplantı, Genel Yayın Müdürü Nihad Subaşı'ya Tanju'nun fıkra köşesinde yayınlanması kaydıyla «Sadun Tanju'nun Ulus'la ilişkisinin kesilmesine karar verilmiştir» açıklamasını gönderdi. Subaşı, Tanju'nun gazetenin sadece fıkra yazarı değil, aynı zamanda İstanbul Temsilcisi olduğunu hatırlatması üzerine, açıklama değiştirildi ve gazetede Sadun Tanju'nun Ulus fıkra yazarlığı görevine son *verildiği ilân edildi.*

Sadun Tanju

Bu meseleyi böylere halleden CHP liler, bir süre de Ulus Genel Yayın Müdürü Nihat Subaşının da komünist olup olmadığını tartıştılar ve olmadığına kanaat getirerek gönül rahatlığı ile evlerine dağıldılar.

Olay, Sadun Tanju'dan çok CHP için önemlidir. 1950 yenilgisinden sonra ters bir tutumla Atatürk devrimlerinden tâvizciliğe yönelmekle neler kaybettiğini her gün daha iyi anlayan CHP, şimdi de *aynı ters tutumla reformlardan* tâviz verme yolunda siyasî rakipleri ile yarışma hevesine tutulursa, uğrayacağı kayıplar, ilk hatasının kayıplarından daha az olmıyacaktır.

Ankara Ağır Ceza Mahkemesinin kararı

İktidarın AP kanadı, CHP. nin komünizmi himaye ettiği iddiasındadır. Ne var ki CHP iktidarı zamanında, komünizm propagandası yapmak iddiasıyla aylarca haksız yere tutuklu kalan, sonunda da beraat eden aydınların sayısı pek çoktur. Bunlardan son bir örnek, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi Gürsen Yalçın'dır. Gürsen Yalçın, S.B.F. Öğrenci *Derneği Genel Kurulunda yaptığı* bir konuşmadan dolayı tutuklanmış, aylarca süren ıstıraptan sonra Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesinin oybirliği ile aldığı kararla beraat etmiştir. Sanığın avukatlığını Prof. Dr. Mumamer Aksoy yaptı. Ağır Ceza Mahkemesinin Başkanı Mithat Sungur, üye Fikret Alemdaroğlu, üye Vedat Mengi imzalarını taşıyan kararı şudur:

«Gereği düşünüldü: Komünizm propagandası yapmaktan sanık yukarıda açık adresi yazılı bulunan Gürsen Yalçın hakkında yapılan açık duruşma sonunda:

Olay: Hâdise tarihi olan 15.12. 1964 günü Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği Genel Kurul toplantısında söz alan sanık Gürsen Yalçın'ın bu konuşmasında: (demokrasi fikir özgürlüğü getirir ve korur, halbuki bu gün fakülteye baskı yapılmakta ve solcu ve komünist damgası basılmaktadır. Komünist de, solcu da bu vatanın selâmetini düşünürler ve vatan için faydalıdırlar) *demek suretiyle* kasıtlı bir şekilde komünistlik propagandası yaptığı iddia edilmiştir.

Sanık bütün savunmalarında böyle bir konuşma yaptığını, fakat kastının bir komünistlik propagandası olmadığını ve hattâ konuşmalarında (fakültemize solcu ve komünist diyorlar, bunu şiddetle reddederim) dediğini ve bunu müteakip de komünistlerin de, solcuların da bu memlekete faydalı olduklarını söylediğini, esas kastının komünistliği meth olmayıp yerdiğini, sözlerinin yanlış anlaşıldığını hattâ durumu tavzih için tekrar kürsüye gelip konuştuğunu, binaenaleyh suçsuz olduğunu iddia etmiştir.

Olay şahitleri sanığın savunmasını teyid etmişler ve sanık *konuşmalarında fakültelerine vurulmuş* bulunan solcu ve komünist damgasını şiddetle reddettiklerini ve sözlerinin yanlış anlaşılması sebebiyle tekrar işi tavzih ettiğini ve sanığın bir komünistlik propagandası yapmadığını beyan etmişlerdir.

Yukarıda gösterilen durum karşısında bir taraftan komünistliği yermesi, diğer taraftan bunun methini yapması biraz mantıksız olur. Zira bir kimse bir fikrin ya kötü olduğunu veyahut iyi olduğunu savunur. Sanık konuşmasının başında solculuk ve komünistliği reddederim demek suretiyle bunun iyi bir şey olmadığını beyan etmiş ve arkasından da bu şekildeki insanların da bu memlekete faydalı olduğunu söylemek suretiyle de herhangi bir suretle *komünistliğin propagandasını yapmış* olmasına imkân yoktur. Kaldı ki sanığın konuşmaları tamamlanmış olsa idi kastının tamamen komünistliği yermekten ibaret olacağı da aşikârdı. Esasen sanık konuşmasında her ne kadar fakültede her zümreye mensup talebelerin bulunduğunu beyan etmişse de, bu beyanın dahi bir komünistlik propagandası olmasına imkân yoktur. Zira komünizmde esas sınıf mücadelesidir. Daha doğrusu proleterya hâkimiyetidir. Bunun temini için mücadele edil*mesi lâzımdır. Konuşmada* ise böyle bir mücadelenin yapılmasını teşvik ve tahrik mevcut değildir. Halbuki bir fikrin propagandasının yapılabilmesi için o fikrin benimsenmiş olması lâzımdır. Sanık ise komünizmi benimsemediğini, daha konuşmasının başlangıcında fakülteye sürülen bu damganın yersiz olduğunu ve bunu reddettiğini bildirmek suretiyle açığa vurmuştur. Konuşması tamamen bitarafane bir fikrin ifadesinden ibarettir. Bilfarz bir memlekette komünist bir partinin kurulmasına müsaade *edilmesi* lâzımdır şeklindeki bir konuşmada komünizm propagandasını arama da mümkün değildir.

Sonuç: Yukarıda gösterilen ve tartışılması yapılan deliller karşısında sanık Gürsen Yalçın'ı 15.12. 964 tarihli konuşmasında komünizm propagandası yaptığı sabit görülmediğinden beraatına, isteğe uygun olarak C. Savcısı İsmail Çalıkoğlu huzuru ile temyizi kabil olmak üzere oybirliği ile verilen bu karar sanık ve müdafiin yüzlerine *karşı açıkça anlatıldı.*»

PORTRE

SÜLEYMAN DEMİREL

Nimet Arzık

Karşılıyanı da vardı. Alkışlıyanı da vardı. Hayranı da vardı. Kamyonu da vardı. Lâkırdısı da vardı. Şöleni de vardı. Dört başı mâmur bir propaganda gezisiydi gezisi.

... ve vatandaş bakıyordu ışıltısız gözlerle.

... ve Süleyman Demirel'in Karadeniz «inceleme» gezisi devam ediyordu. Ve vatandaş bakıyordu ışılıtısız gözlerle...

Otekinin de karşılıyanı vardı. Alkışlıyanı vardı. Hayranı vardı. Kamyonu vardı. Söylevi vardı. Şöleni vardı. Dört başı mâmur bir propaganda gezisiydi onun da gezisi. O da Karadeniz kıyılarını «ümitlendiriyordu» gelecekle! ... Ve vatandaş ona da bakıyordu ışıltısız gözlerle... Onun da adı Kemal'di, çok büyük bir adamın adınca. Arkasından amma bir satır iniyoıdu yamacına adın.

Demirel evvelâ bir çıkış yapıyordu: «İhmal ettiler memleketi» diye. Sonra uzlaştırıcı tarafı galip geliyordu, ve belkim sonradan sımsıkı koalisyon edeceğini de düşünüyordu hasım tarafla ve alıyordu lâfın yarısını geri, Demirel'ce: «Kimsecikler alınmasın» diye...

... ve «memleketi bunca sene bunca ihmal etmiş olanlar» alınmıyorlardı sırf onun uzlaştırıcı ve güzel hatırı için... Sağ olsun, var olsun, gül olsun!...

Ve Kemal abi, Satır, cevap veriyordu:

«— Tepelerine yıkacağız».

O lâfını geri almıyordu çünküm biliyordu ki, *vatandaşın tepesinden gayrik, tepe kalmamış* memleketin sathında...

Seçim döğüşüydü. Tabiî ki böyle şeyler söylenecekti. Tabiî ki vatandaş ışıltısız gözlerle bakacaktı söyliyene (çok ışıltısıyla bakmıştı da uzun zaman...), bunca yüzyıldır, kısa devreler hariç, yaşama gücünü sadece mayasının gücünden almış *vatandaş!...*

... ve Isparta'nın, İslâmköyünden gelme, bazı iş çevrelerinin «Boss», «patron», «kaptan», «abiii» diye hitap ettikleri (telefonda başbaşa da görmedik), dünün gayretli köylü çocuğu, çocukluğunun saz benizli köylülerine: «strüktür» diyordu, «infrastrüktür» diyordu. Tokluk bekliyen vatandaşın *kalbine işliyecek lâflardı bunlar. Ne o beğenmiyor musunuz?...* Strüktür'ü, infrastrüktürü? Haaa... bir halk çocuuğnun halktan koptuğunun tam ifadesi olarak alırsanız, tabii...

Bilmem ki biri bana «ekmek» dese... «iş» dese, «su» dese ve elini uzatsa göğe niyaz eylercesine, ben ne «strüktür» diye mukabele ederim ne «infrastrüktür». *Amma Devlet adamlığının bir* başka hali var... Sağ ol, var ol, gül ol!...

... Ve diğer taraftan Satır beyabimiz gürlüyordu, böyle ahvalde gürlemeğe alışık. Biliyordu o da sonradan yıldırımladıklarıyla sımsıkı koalisyon edeceğini;

— «Başlarına yıkacağız» diye...

Neyi be abi?...

O da sağ olsun, var olsun, gül olsundu. Olmasın mıydı yani öbürü olurken, «yıkarız, keseriz, biçeriz» deyip «strüktüüüür infrastrüktüüür» demedi diye. Kuşak meselesi bu azbuçukluk fark, o kadar!...

... Ve vatandaş bakıyordu ışıltısız gözlerle... Nice nice *ışıldamıştı gözleri* bir zamanlar: Tüketmişti ışıltısını!...

... Ve gelecekteki koalisyonunuz mübarek ola!... Koalisyon etmemenize hiç mi hiç sebep yok, bunca benzerlikte, hiç mi hiç!... Hiç mi hiç!...

★

Demirel'i ilk olarak, bir toplantıda, taze lider seçildikten sonra görmüştüm. AP kongresi taze bitmişti. Bu tazelikte, taptaze ihtiraslar belirmekteydi her tarafta, sert yonca uçlarınca, Yok öyle değil de, iğne iğne deriyi iteliyen sivilceler örneği: Çıbana daha zaman vardı: Hâlâ var.

«Liderimiz» diyorlardı. Liderimiz... Tabii sorumluluğu yüklenecek bir büyük imal etme zorundaydı kimi. Ve azıcık enine, azcık kafa vücut orantısı, azcık gözünün akının bolluğu, azcık ağız ve çene «gidişatı» Mussolini'yi (yalnız fizik bakımdan, şükûüür şükür), hatırlatan gençten adamın etrafında kümeleşiyorlardı.

Konuşmasından bir şeyler makaslamak mümkün değildi. O yerlerde ne konuşulur: İki kavruk espri, iki yuvarlak lâftan ve bunları lopur lopur titreten kıvamlı gevreklikte bir buçuk kahkahadan başka?... Görünüşü, çevrenin adamıydı işte.

Yumuşacık hatları, «çekingenlik» diyordu. «Tedbir» diyordu. «Uzlaştırıcılık» diyordu. «Ben kendimi kolay yakmam» diyordu. «Ben bu toplumun adamıyım» diyordu.

(Tabii ki bu toplumun adamısın iki gözüm. Tabii ki içinde bulunduğun ortamı yırtan ve yıkan adam değilsin. Öyle olsaydın, gönül rızasıyla kim seni lider ederdi?... İsmet Paşa da öyle degil mi?.. Efendim elli sene nasıl tutundu» ?... Sır yok bunda. Top yok. Tüfek te yok... Bu toplumun adamı da ondan... Bu toplum dediğim zaman «dirigeants» lar toplumunu kastediyorum...

Yalnız anlamadığım bir nokta var. O noktayı İsmet Paşa için de anlamam. Büyük çıkarcı grupmanlar, tepeye gelmene nasıl müsaade ettiler?... Onlar çünküm *tek bir şey düşünürler... Menfaat* kombinezonlarımız için «carrefour» (tokuşma yeri) teşkil edebilecek ideal kişi kimdir diye. Onu liderleştirirler. Sende nasıl karar kıldılar?... Nasıl?...

Hatlar «atılganlık» demiyordu. «Büyük kavrayış» demiyordu. «Büyük heyecan» demiyordu. «Gürülgürüllük» demiyordu. «Geniş muhayyile» demiyordu. «Şaşmaz mantık» demiyordu. Hatlar...

Dalkavuklar icrayı sanata başlamışlardı fırıl fırıl:

— «Mükemmel adam».

— «Mükemeeeel».

— «Harikulâde» diye, ve doğan güneşe kendilerini adıyorlarıd yarışırcasına!..

Ve insan, İspartanın tâå Islâm köylerinden kalkıp gelme, ve kocca bir partinin tepesine oturtulan, halk çocuğu için ürperiyordu. Hangi kuvvet itelemesi onu oraya oturttu, hangi kuvvet itelemesi onu oradan kaldırır ki diye... Bu tesadüfi bir oturtma değildi. Ortamın yarattığı bir haldi. Tâ şu kadarcıktan, kimsenin kimseyi tutmadığı bu dünyada «büyükleri» Demireli tutmuşlardı. Neden mi?...

Bizde kişiliği ilkmektep senelerinde ezmeğe başlarlar: «İsyankâââår, saygısız, serkeş» diye...

Herhalde, ne isyankârdı, ne saygısızdı, ne serkeş'ti, istenilen çocuktu da hiçbir nizamı sarsmıyan, hiçbir ortamı yırtmıyan, onun'çin ortam da onu sıvazlıyacaktı çoğu zaman... Tâ ki ortamı yırtanlar belire. O da... bir asırda bir kere olur: Ah Atatürk!...

Dikkat edin, kısa ömrü boyunca «büyüklerden» hep evlât muamelesi görecek o. Çünküm, bir kıvama gelmiş bir toplumun öz be öz evlâdıdır o!... Kıvamı beğeniyor musun deseler... Bana bakmayın derim!... Keyfinize bakın!

★

... Ve Karadeniz gezisi devam ediyordu. Ve vatandaş ışıltısız gözlerle bakıyordu bu geziye de ötekine de (Satırınki... Sıra ona da gelecek), ve bundan sonram bütün gezilere bakacağı gibi... Yaşama gücünü bunca yıldır, yalnız kendi mayasının gücünden alan vatandaş!...

Bazı şirinlikler de oluyordu tabiî. İnsanı anlatan, politikacıyı anlatan. İyi bir aile reisiydi Demirel: Zarif eşinin kendisini korumasından belliydi bu!... Yorgun başı bazı teferruatı hatırlamayınca: «Fatsa» daydı diyordu eşi, «şu şöyleydi» diyordu eşi, «bu böyleydi» diyordu eşi ve bir sempati havası serpiyordu etrafa!...

Kimmiş ki Demirel'e gerici, fanatik falan diyen kimmiş o gafil?... Öylesine dünyeviydi Samsuna kadarki, Tanrının lâfını ağzına almadı. Samsundan sonra ne olduysa oldu: «Allahın inayetiyle», «Allahın yardımıyla» diye kuru kuru dünyevilikten vazgeçti... *Gazeteci arkadaşlar fısıldaşıyor*lardı: «Kim bilir kim fıslamıştır» diye. Ufff amma kötü niyetlisiniz meslektaşlarım, uffff!... Samimiydi Demirel, emin olun Samsundan sonra da, Samsundan önce olduğu gibi!...

... Ve yanık ezan sesleri ruhları ürpertirken, artık o söylevini yarıda kesiyordu meydanlarda. *(Muhakkak ki Satır bey abimiz de aynı şeyi ya*pıyordu). Bir gazeteci arkadaş omuz silkiyordu;

— «Amma dün geceki ziyafette ezan okunurken kadehi yarı yolda kesmedi».

Böyle dalgınlıklar olur be kardaşım, bunca içtenlik içinde! Olur be kardaşım. Olmaz mı?...

... Ve paralel Satır - Demirel gezisi devam e*diyordu:*

— «Memleket kurtulacak» diyordu Demirel...

Vatandaşın nefesi Demirel'in dudaklarının inceliğne asılıyordu, «acep nasıl kurtulacak» diye.

Ve Demirel devam ediyordu:

— «Çünkü kurtulmalıdır».

E bundan iyisi can sağlığı...

Ve Demirel'in dudaklarına asılı vatandaş, üç yüz metrelik uçurumun dibine düşmüş gibi hissediyordu kendisini, ve bakıyordu ışıltısız gözlerle...

Ve ben Fazıl Hüsnü Dağlarcanın şiirince derim vatandaşa:

«Işı be, uyan be, taş be» ...

Kili, Demirelliydi, Satırıydı, uyansınlar beeee. Işımalarına taşmalarına imkân görmüyorsak da pek!...

(Gelecek sefere: Demirelin portresi devam. Bazı iş çevrelerince neden tutulduğu, ve neden onları tuttuğu... Benimki sırf nazariyat...»

ÜNLÜ BİR FRANSIZ MARKSİSTİ CEZAYİR SOSYALİZMİNİ ANLATIYOR

İSLAM SOSYALİZMİ VE MARKSİZM

Albay Bumedyen de, Bin Bella gibi İslám kültürünü Marksizm ile bağdaştırmak istiyor. Fransa'nın ünlü Marksist teorisyenlerinden R. Garaudy bu açıdan Cezayir Sosyalizmini incel'yor.

R. GARAUDY

Cezayir halkı bir

ISLAM SOSYALIZMI

Cezayir halkı, sosyalizm yolunu seçti. Bu sosyalizm Cezayirli bir karaktere bürünmek isteğindedir.

U.G.T.A. (Cezayir Işçileri Genel Birliği) Sendikalarının organı olan «Révolution et Travaille» dergisi 5 Şubat 1965 sayısında bu ikili isteği şöyle özetliyordu: «Emekçi yığınların isteklerini ifadelendiren parti, yolunu tayin ederken Müslüman köklerimizi de gözüyin ederken Müslüman köklerimizi de gözönünde tutmuştur.» Ordunun gazetesi ise bu sosyalizmi, diyalektik materyalizmden gayri bir felsefenin üstüne kurma eğilimini daha açık olarak şöyle belirtiyor: «Bizi komünizmden ayıran şey, bizim sosyalizmi Tanrı ile birlikte kurma isteğimizdir: bir yandan toplumsal ve maddî ilerleme, öte yandan ruhsal değerlerin gelişip açılması».

Islâm Sosyalizmi» şiarı ile ifade edilen ve Cezayir toplumunun özelliğini belirtmeyi amaç edinen bu güçlü eğilim, Cezayir sosyalizminin en ç o k üzerinde durduğu b i r konudur. 2 Mart 1965'te Mecheria'da şöyle deniyordu: «Biz sosyalizmimizi dışardan ithal etmedik. Tam tersine bizim sosyalizmimiz Cezayir gerçeğinin en derinlerinden gelmektedir. Bu sosyalizm, yüksek Arap değerlerinden doğuyor».

Cezayirin sosyalizm yolunun «Müslüman» karakteri üzerinde durulması, her şeyden önce millî bir anlam taşır: Fransa'nın Cezayir üzerinde 130 yıl süren hâkimiyeti süresince Müslümanlık, istilâcı tarafından kendisi ile «işbirliğini» meşru gösteren bir kurum ve din eğitimi de, dini halk yığınlarını uyuşturan «afyon» haline getirecek biçimde «tevekkül» telkin eden bir müessese durumuna getirme yolu tutuldu. Ama sömürgeciliğin gericiliği ve bâtıl inançları cesaretlendirme ve desteklleme çabalarına rağmen Müslümanlık, çok kez, sömürgecinin halka millî benliğini yitirtmek yolunda girişimlerine karşı bir direnme unsuru rolünü oynadı. Müslümanlık aynı zamanda sömürgecininkinden ayrı bir inancı, dili ve kültürü temsil ediyordu. Iki dünya savaşı arasındaki sürede Şeyh Ben Badis'in başında bulunduğu ilkel nitelikte millî hareket, her şeyden önce sömürgecinin inkâr ettiği ve ezdiği Arap dili ve kültürü uğruna bir savaştı. Öte yandan bu millî hareket, sömürgecinin gerici yobazlığı desteklemesine karşılık dinde ilerici anlamda reformu da amaç edinmişti.

Millî Kurtuluş Savaşı çok kez din adına başlamış ve vatan uğruna verilmiştir. Ve büyük Cezayir Millî Kurtuluş Savaşının binlerce kurbanı ölümü ağızlarında tekbirle karşıladılar. «Allah-ü Ekber» sözü hem cellâtlarına meydan okumayı, hem de zafere sarsılmaz inançlarını ifade ediyordu.

Bu duruma göre, yüz yıldan uzun bir zaman bölünmez biçimde toplumsal, ulusal ve dinsel olan bir zulüm düzenine karşı savaşmış olanların hem sosyalizme, hem yurtseverce ve dinsel en içten duygulara bağlılıklarını nasıl olur da anlamayız?

Cezayirin tuttuğu sosyalizm yolunun tarihsel anlamını kavramak için, bu sosyalizmin fışkırdığı objektif gerçeği çözümlememiz gerekir. Bu çözümlem için gerekli dayanağı bize Cezayir Yasası sağlamaktadır.

CEZAYIR TOPLUMUNUN YAPISI

Bu çözümlemenin ilk unsuru Cezayir toplumunun yapısıdır.

Bu toplumda, kurtuluşun arifesinde, esas sömürücü tabakalar özellikle Avrupalılar; 300 bin faal Avrupalı nüfusun 33 bini tarım ve sanayi işletmelerinin başındaki kimselerdi. 15 bini yüksek memur ya da serbest meslek erbabıydı, 100 bini orta kademede devlet ve özel teşebbüs memurlarıydı, 35 bini kalifiye işçiydi; yani yaklaşık olarak 200 bin kişi Cezayir toplumunun ana kadrolarını teşkil ediyordu.

Buna karşılık Cezayirliler arasında, 130 yıl süren bir sömürge düzeninden sonra ancak pek az sayıda sanayici ve yüksek memur ve aydın olarak da sadece birkaç kişi vardı. Cezayirli büyük tüccar ve büyük toprak sahipleri sayıca bunlardan daha çoktu. Ama toplam olarak bu Cezayirli büyük burjuvazi 50 bin sayısını (faal nüfusun yüzde 2,5 unu) aşmıyordu.

Küçük burjuvazi çok daha kalabalıktı: Tarımda küçük ve orta büyüklükte toprak sahipleri, perakendeci tüccarlar, zanaatkârlar, alt kademedeki memur ve müstahdemler. Bunlar toplam olarak faal nüfusun yüzde 12'sini teşkil ediyordu. Bu sosyal katların ideolojik ve politik rolü, fakir köylüler ve şehir proletaryası üzerindeki etkisi, sayılarının sandırdığından daha önemlidir. Nisbeten daha kültürlü oluşları ve sömürgeciler tarafından kurulan eski idare mekânizmasının girdi çıktısını bilmeleri, bu sosyal katların devrimden bu yana, devletin ve ekonominin çeşitl organlarına sızmalarını mümkün kılmıştır. Bürokratik unsurlar daha çok bu çevrelerden gelmektedir.

Yeni Cezayir devletinin, sömürge düzeninin kurduğu idare cihazını kökten değiştirmeye henüz zaman bulamamış olması ve sosyal bakımdan Cezayir işçi sınıfının sayıca çok zayıf bulunması bu bürokratik tehlikeyi daha da arttırmaktadır; (Kurtuluşun arifesinde 11 milyon nüfuslu Cezayirde ancak 200 bin sanayi işçisi vardı.)

TOPRAKSIZ KOYLULER ORDUSU

Bağımsızlığın elde edilmesi anında, sosyalizm yolunu tutmağa istekli Cezayir halkının önündeki sorunlar nelerdi?

Birinci sorun sömürge sisteminden kurtuluştan doğuyordu: Söz konusu olan, o zamana kadar kadroların büyük çoğunluğunu teşkil eden Avrupalıların yığın halinde gitmeleri yüzünden meydana gelen ekonomik çözülmeye karşı gerekli tedbirleri almaktı.

Bu yığın halinde göçün olumsuz yanı, ekonominin birdenbire gerekli kadrolarından yoksun kalmasıydı, fakat göçün bir de olumlu yanı vardı, o da varlıklı sınıfın ana unsurunun ortadan kalkması. Cezayir beyannamesinin de belirttiği gibi bu durum «sosyalizme derhal yönelmeyi mümkün kıldı».

Millî Kurtuluş Ordusu, çoğunluğuyla bir topraksız köylüler ordusuydu. Millî meseleye toprak sorunu da eklenmiş bulunuyordu. Vatanın kurtarılması zorunlu olarak toprağın köylüye verilmesini gerektiriyordu.

Böylece yeni yönetim tarzı toprağın müsaderesine ve halkın inisyatifine başvurulması esasına dayanacaktı. Sömürge düzeni altında Fransız kolonları tarafından gaspedilen büyük malikânelerin işletilmesinin gerektirdiği teknik şartlardan ötürü toprağın bölünerek küçük parçalar halinde dağıtımı söz konusu olamazdı. Böyle bir metoda başvurulması verimliliğin çökertici ölçüde düşmesine sebep olabilirdi. Onun için kolektifleştirmeye gitmek zorunluyru.

Ikinci sorun Cezayir'in kurtuluştan önceki sosyal yapısından doğmaktaydı. Mesele, elinde birikmiş sermaye bulunan Cezayir büyük burjuvazisinin Fransız kolonlarının terkettikleri malikâneleri satın almalarına ve sömürge sömürümünün yerine bir yerli sömürme ikame etmelerine engel olmaktı. Mülkiyetin bu biçimde elden ele geçişi her türlü sömürmenin ortadan kaldırılmasını değil, sömürme biçiminde değişikliği sağlayacaktı. Millî bakımdan bu, gerçekte köylü ve işçilerin kahramanca fedakârlıkları sayesinde kazanılmış olan millî servetin Cezayir burjuvazisi tarafından gaspedilmesine yol açacaktı. Her türlü toprak alım satımını yasaklayan kararname bu tehlikeyi önledi.

AUTOGESTION, YANI KENDİ KENDINI YONETME

Uçüncü sorun küçük ve orta Cezayir burjuvazisinin ekonominin ve devletin kumanda manivelâlarının başına geçerek devrime el koymasına ve eskiden sömürge idaresi ile haşır neşir olmuş tabakalarla birlikte bir bürokratik kast kurmalarına engel olmaktı.

Bu düşünce ile, merkezden yönetilen millîleştirmeler mümkün olduğu kadar sınırlandırıldı ve böylelikle «yukarıdan» sosyalizm kurmaktan kaçınıldı. Elbette ki, örneğin demiryolları, P.T.T. gibi işletmenin teknik şartları gerektirdiği hallerde millîleştirmeye gidildi.

Bürokrasinin ve asalak bir devlet cihazının gelişmesine karşı savaşmak ve hayat standardının çok düşük olduğu bir ülkede, yönetenle yönetilen arasında uçurumlar yaratmamak için maaş ve ücretlerin tavanı 2.000 yeni frank olarak tesbit edildi.

Bu tedbirlerin tümü sosyalizme doğru yönelmeye, tarım ve endüstri işletmelerinde orijinal bir sosyalist yönetim biçiminin uygulanmaya başlamasına imkân verdi. Bu, «Autogestion» dur, yani kendi kendini yönetme.

Autogestion, müessese olarak kurtuluştan hemen sonra Avrupalı kolonların yığın halinde göç etmesi üzerine büyük malikânelere «yönetim komiteleri» kurarak el koyan köylülerin kendiliğinden gelme bir hreketinden doğdu. Cezayir halkının hem millî ve hem de sosyal kurtuluşunu somutlaştıran bu halk girişimi, tümü «autogestion kanunu» nu teşkil eden ve sosyalizme yürüyüşün birinci merhalesi olan 1963 Mart Kararnameleri tarafından müesseseleştirildi.

KUÇÜK IŞÇI CUMHURIYETLERI

Bu sosyal ve ulusal devrimin temelinde şu üç kararname vardır:

1 — «Terkedilmiş mülkler» in tarifini yapan 18 Mart 1963 kararnamesi. Faaliyetini durdurmuş olan ya da sınırlı, anormal faaliyette bulunan tarım ve endüstri işletmeleri terkedilmiş sayılırlar. Kararname sadece tarım ya da ormancılıkla uğraşan malikâneleri değil, sınaî, ticarî ve malî teşebbüslerle madenleri de kapsamına almaktadır. Kararname işletmelere emekçiler tarafından el konmasını meşru ve kanunî hale getirmekte ve bununla ilgili uygulamayı tesbit etmektedir.

2 — 21 Mart 1963 kararnamesi autogestiona tâbi işletmelerin örgütlenme ve yönetimini bir düzene bağlamaktadır.

Kararname bu gibi işletmeleri küçük demokratik cumhuriyetler halinde örgütlendirmektedir.

Burada işçiler, denebilir ki, yasama gücünü temsil ederler. Emekçilerin genel kurulu, emekçiler konseyini seçer, bunlar da kendi içlerinden yönetim komitesini ve başkanını seçerler.

Hükûmetin tayin ettiği müdür, yürütme gücünü temsil eder.

3 ilâ 11 üyeden teşekkül eden yönetim komitesi, işletmenin ekonomik politikasını, örneğin hangi bitkilerin tarımına gidileceğini, üretimin amaçlarını tayin eder, malzemenin satın alınması ya da yenilenmesi konusunda karar verir, çalışmayı ve iş bölümünü örgütlendirir, disiplini sağlar, muhasebeyi tutar.

Müdür, yönetim komitesi tarafından oyla kabul edilmiş olan kararları uygulamakla görevlidir. Müdür işletmede devletin temsilcisi olarak, millî plân ile bağdaşmayan işletme plânlarına engel olmak için veto hakkına sahiptir. Yönetim komitesinin tabiî üyesidir.

Her belediyede bulunan bir «autogestion'u canlandırma konseyi» tarım ve sanayi işletmeleri arasında gerekli koordinasyonu sağlar, bunların faaliyetlerini teşvik eder ve eğitim kurumlarına yardımcı olur. Bu belediye konseyi bölgedeki yönetim komiteleri başkanlarından, «F.L.N.» Partisinin bir temsilcisinden, «UGTA» sendikalarının bir temsilcisinden, «A.L.N.» ordusunun br temsilcisinden ve belediye yetkililerinden kuruludur.

3 — 28 Mart kararnamesi autogestion ile yönetilen tarım ve endüstri işletmelerinin gelirinin nasıl dağıtılacağını tesbit eder.

Şüphesiz ki bazı grupların yararına, ve millî topluluğun çıkarlarını gözönünde tutmaksızın eski yabancı kolonların kârlarını aralarında paylaştıran bağımsız ve bencil ekonomik birimlerin rasgele gelişmelerine engel olmak gerekti.

Bu kararname, gelirler ve plânlama sorunlarını düzen altına almaktadır.

Gelirler ikiye ayrılmaktadır.

Gelirlerin bir bölümü ücretleri ve randıman primlerini ödemek ve sosyal fonlar kurmak amacıyla (personel için lojmanların yapılması, eğitim için cihazlanma, dinlenme, çocuk bakımı, sağlık, sigorta v.b.) işletmeye bırakılmaktadır.

Bundan sonra işletmenin amortisman fonu, millî yatırım fonları, millî istihdam dengesi fonları için millî camiaya ödenen meblâğlar gelmektedir.

Plânlama konusunda kararnamenin amacı millî plân çerçevesi içinde işletmelerin faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamaktır.

Orneğin işletmelerin sadece kısa vâdeli rantabilite kıstasından hareket ederek şu ya da bu ürünü tek taraflı olarak geliştirmeleri iyi bir şey olmazdı. Böyle bir durum dengesizliğe ve anarşiye götürür.

Bundan başka işsizlerin yığın halinde işletmelere işçi olarak alınması tavsiye edilmemekte ve tam tersine işletmelerin en yüksek randımanı elde etmeye gayret etmeleri ve ülkeyi temel sanayi ile donatarak yeni iş imkânlarının yaratılması teşvik edilmektedir.

EGITIMDE DEV ÇABALAR

Bu metodlar şimdiden cesaret verici sonuçlar sağladı. Nitekim Avrupalı teknisyenlerin yığın halinde göç etmesine rağmen, büyük bağlar dahil, topraklar yabancı kolonların zamanındaki kadar iyi işletilmektedir. Savaş süresinde istilâcı tarafından sistemli olarak yok edilen hayvancılık harpten önceki seviyeye ulaşmıştır. Çetecilerin barınaklarını ortadan kaldırmak amacıyla kasıtlı olarak yakılan ormanlık bölgelerin yeniden ağaçlandırılması işi hızlı bir tempoyla ilerlemektedir. Hem kadro, hem sermaye sıkıntısı çekilen sanayi alanında karşılaşılan güçlükler daha önemlidir. Bununla birlikte sahra petrolünden sağlanan gelirlerle ve gerek özel, gerekse autogestion'a tâbi sektörlerden elde edilen imkânlarla ve dış yardımla, sanayi alanında da gelişme imkânları elde edilmiş sayılır.

Kadroların eğitimi konusuna gelince, Cezayir eğitim konusunda devlere yaraşır gayretler sarfetmektedir. Şu anda bütçenin yüzde 25'i millî eğitime ayrılmıştır ve bu nisbetin yüzde 31'e çıkarılması düşünülüyor.

Sosyalist sektörün genişletilmesi tarım bölgelerinde toprak reformunun gerçekleştirilmesi ile sağlanacaktır: Kolektifleştirme ilkönce istilâcıların mülkiyetindeki topraklardan başladı, sonra sıra «işbirlikçilere», millete ihanet edenlere ait olan topraklara geldi. Bundan sonraki safha sadece millî değil sosyal bir karakter de taşıyacaktır: Bu sefer hedef Müslüman büyük toprak sahipleridir, ama yararlı bir biçimde çalışan ve asalak niteliği olmayan işletmecinin mülküne dokunulmayacaktır.

Kadro darlığı yüzünden sanayide sorunlar daha çapraşıktır. Halen Cezayir sanayiinin yaklaşık olarak yüzde 15'i kolektifleştirilmiştir. Millîleştirme esasen sadece bir aşama olarak kabul ediliyor. Cezayir Yasasının kesin olarak belirttiği gibi «istisnaî olarak» devletin sağlamak zorunda bulunduğu yönetici rolün autogestion'a hazırlık niteliğinde geçici bir aşama olduğu asla gözden kaçırılmamalıdır». (Cezayir Yasası Sa. 59).

KUR'AN, TOPRAGI ÇALIŞANLARA VERİR

Cezayirde sosyalizmin kuruluşunun özel nitelikleri Cezayir halkının tarihinden gelmektedir.

Bugünkü Cezayir sosyalizminin yönelimi üzerinde etkilerini yukarıda incelemiş olduğumuz 130 yıl süren Fransız sömürge düzenine özgü şartlar dışında, yüzyıllar boyunca Cezayir tarihinin (Onbeşinci yüzyılda Osmanlı işgalinden bu yana) insanın insan tarafından sömürülmesinin sadece üretim araçlarının özel mülkiyetine bağlı bulunmadığı bir ülke tarihi olduğu dikkate değer.

1830'dan önce Cezayirde hüküm süren askeri kast, üretim araçlarını özel mülkiyetinde tutmuyordu. Bu kast kendine özgü bir sömürme sistemi kurmuştu: Yönetici sınıfın asalaklığı daha çok, Kur'an hükümlerini esas olarak almayan ve toplumu (mahzen) denilen imtiyazlı kabilelerle (reâyâ) denilen angarya-

…r gösteride

…tâbi tutulabilir kabilelere bölünmesine …anmaktadır. Emek şeklinde ve ayni ola… vergi alınmaktadır. Emir Abdülkadir'in …'dan sonra istilâcıya karşı millî birliği …çekleştirmek için yaptığı en kesin hareket…den biri işte bu (Mahzen) ve (Reâyâ) ayı…mını ortadan kaldırmak oldu.

Osmanlılar elindeki Cezayir rejimi henüz kapitalist değildi. Ama bu ne bir kölelik düzeniydi, ne de tipik bir feodal düzendi.

Tarihin bu özelliğinden, sadece üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılmasının *otomatik olarak insanın yabancılaşmasına* engel olacağını ve onun her bakımdan gelişip açılacağını garanti etmediği yolundaki Cezayirlilerin sosyalizm hakkında karakteristik görüşleri çıkmaktadır.

Cezayir Yasası bu noktayı gayet açık koyor: «Kapitalizm sorununu saf ekonomik terimlerle koymak ve yönetici ile yürütücü arasında çelişmeyi görmemek, kendi kendini sosyalizmi ilkel birikimin bir reçetesi haline getirmeye ve böylelikle beşeri faktörü gözden kaçırmaya mahkûm etmektir. Sosyalizm sadece üretimin herhangi bir örgütlenme biçimi değildir, sosyalizm toplumun, o toplumu teşkil eden fertler tarafından diriltilmesi ve bu fertlerin tam olarak gelişip açılabilmesidir.

Sosyalizm sadece üretim araçlarının millileştirilmesi ile gerçekleşmez. Sosyalizm ifadesini autogestion'da, özel mülkiyetin çifte çelişmesine ve edinme - yürütme ayırımına gerçek çözümde bulur». (Cezayir Yasası Say. 56).

Öte taraftan bugünkü Cezayir sosyalizmi, Cezayire özgü bir gelenek olan toprakların ve sürülerin kollektif mülkiyetini de sürdürmektedir: Ondokuzuncu yüzyılın başlarına kadar çeşitli mülkiyet biçimlerinin birlikte var olmasına rağmen (Osmanlıların bazen yöneldikleri feodal tipte mülkiyet, «azel» sahipleri, üretim araçlarının özel mülkiyetine yaklaşan «mülk» sahipleri, gibi) ilkel kollektif mülkiyet «arch» Cezayir toprağının en büyük kısmına yayılmış bulunuyordu. Bu gelenek Kur'anda belirtilen dinsel bir geleneğe, Sunna'da belirtildiği gibi mülkiyetin ancak emeğe dayanabileceği kavramına dayanır: «Tanrı buyurur ki ancak kendi öz emeğini toprağa uygulayan, ancak toprağını kendisi ekip biçen, o toprağın sahibi olabilir». Bu topraktan ancak «zekât» biçimiyle vergi almak mümkündür ve modern terimlerle zekâtın bir çeşit sosyal ya da millî dayanışma fonu olduğu söylenebilir. Öyle ki mülkiyet ve vergi gibi en önemli konularda Kur'anın emirlerine uyma fellâhın (müslüman fakir köylünün) kafasında sosyal adalet özlemi ile birleşmektedir. İşte bu da dinine bağlı o müslüman fakir köylünün içinde *hiçbir çelişmeye düşemden nasıl bir* sosyalizm kurucusu olabileceğini açıklar.

Cezayir Yasasıyla tarifini bulan sosyalizm kavramının kuvvetli bir manevî ve dinsel renk taşıyışı anlamıdır. Yasa, tarihin iç diyalektiğinden çok insanın faal ve yaratıcı rolü üzerinde durmaktadır. Ama tarihin diyalektiğini de reddetmemektedir: «Çarkları bir gün hareket edemez duruma gelecek diye kapitalizm ölüme mahkûm değildir. Kapitalizmin sonu ancak sömürülenlerin inisyatifi ve savaşı ile getirilebilir.» (Cezayir Yasası Say. 54).

Yasanın çağdaş kapitalizmi çözümlemesi, emeğin ekonomik anlamda yabancılaşmasının yanında emekçilerin sömürülmesine ve bürokratik yapıların baskısına yol açan «depersonnalisation»'a yani kişilik yitiriminin türlü şekillerini özellikle belirtmeğe dikkat ediyor: «Emekçi üretim cihazının anonim bir parçasıdır. O toplumu bir tüm olarak görme yeteneğinden yoksun olduğu ve yönetimi örgütlendirme işinden uzak tutulduğu için faaliyetinin anlamını bir türlü kavrayamayan bir yürütücüden başka birşey değildir.» (Cezayir Yasası Say. 55)

Bu insanı herşeyden önce göz önünde tutma kaygısı Cezayir Yasasının en belirgin niteliğidir ve Cezayir sosyalizminin «stili» ni tâyin etmektedir.

«Geçiş süresinin esas ilkesi ayni araçların gelişi güzel her amaç uğruna kullanılamayacağıdır. Kullanılan araçlarla elde edilen sonuçlar arasında bir iç ilişki vardır. Kapitalist gelişmenin parçalarını teşkil eden metod ve yapılardan hareket ederek yeni bir toplumu geliştirmek imkânsızdır.

Oysa ki toplumu bir tarafta yöneticiler öte tarafta yürütme işini gerçekleştiren yığınlara bölmek kapitalist toplumun ana prensibinin uygulanmasından başka birşey değildir...

Yeni toplumun soruları şunlardır: Çalışma zorunluluğunu kontrol ve tâyin eden kimdir? Normları kim tesbit eder? Üretimi kim yönetir? Eğer bu soruları cevaplandırırken başkalarının emeğini yönetmekle görevli bir sosyal kategori ile asıl üreticiler arasında ayırım yapmak zorunda kalıyorsak, sosyalizm tehlikeye düşmüştür. Böyle bir yönetim görevini ancak örgütlenmiş emekçiler camiası üzerine alabilir. Ancak emekçiler kâğıt üstünde kalmaya mahkûm sun'i plânlar yerine, başarıyla uygulanabilecek üretim plânlarını tesbit edebilirler. Ancak emekçiler kollektif olan bir soruna kollektif bir çözüm yolu getirebilirler. İşte autogestion'un anlamı budur..

Gelecek toplumun karakteristiklerinden her biri bugün vermekte olduğumuz savaşlarda hazırlanmalıdır. Autogestion bu toplumun ilkesinin ta kendisidir. Autogestion'la sömürme sona erer ve ekonomik görevle politik görev birbirinden ayrılmaz hale geldiği için de her emekçi üretim faaliyetinin tam bilincine ulaşır: Bu, ücret sisteminin tersi olan, üreticinin ürünü ile doğrudan doğruya ilgilenmesi demektir. Hürriyet çağı autogestion ile gerçekleşme safhasına girer.» (Cezayir Yasası Say. 61-63)

BATI DEĞERLERİN TEK YARATICISI DEĞİLDİR

Cezayir halkının kendi millî ve dinsel geleneklerinden, sosyal yapısından ve tarihinden, uzun bir bağımsızlık savaşı vermek zorunda kalmış olan bir halkın kendine özgü şartlarından hareket ederek sosyalizmi kurmak için izlediği orjinal yol öyle sorunlar ortaya koymaktadır ki bunların incelenmesi bütün halkların sosyalizmi kurmada dayanacakları teoriye ve pratiğe kayda değer bir zenginleşme getirecektir.

Son yıllar içinde ufuklarımız birden bire genişledi. Bilimsel ve teknik keşifler yüzünden, sosyalizmin ilerlemesi ve dünya yüzünde sömürge düzeninin ortadan kalkma yolunda oluşu yüzünden tarihsel gelişmenin temposunda derin bir değişiklik meydana geldi. Bir zamanlar böbürlenilerek «batı» diye adlandırılan şey, yani Avrupa ve Kuzey Amerika artık tarihsel inisyatifin tek merkezi, değerlerin tek yaratıcısı olmaktan çıkmıştır.

Eğer Asyanın halkları, Arap ülkeleri, siyah Afrika ve Lâtin Amerika ülkeleri bizimki kadar etken bir teknoloji yaratmadılar diye, zamanımızın hümanizması olan sosyalizm için, sömürge düzeni tarafından orjinal gelişmeleri durdurulan ve kendi öz tarihlerinden yoksun bırakılan milletlerin yarattığı değerleri araştırıp tanımayı ihmal etmek büyük hata olur.

Kendisinden önce gelen kültürlerin mirasçısı olmak iddiasında olan Marksizm, bu kültürü klâsik Alman felsefesinin, İngiliz ekonomi - politiğinin, Fransız sosyalizminin, Yunan rasyonalizminin ve rönesanstan doğma teknikçiliğinin münhasıran batılı geleneklerine inhisar ettiremez.

Marksizmin evrensel görevi bütün halkların kültürlerine kök salmaktır. Aksi halde insanoğlunun bazı boyutlarını küçümsemiş olur. Afrikada bir taraftan materyalizme sahip çıkmazken, öte yandan marksist partiler kurma olayı ve Asyadaki teorik görüş ayrılığı gerçekten evrensel bir hümanizma sorununu ortaya koymaktadır.

Söz konusu olan rasyonel olmayanın yararına olarak rasyonalist ve teknikçi geleneği inkâr etmek ve bırakmak değildir, söz konusu olan hayatın bütün güçlerini bu yüzden zenginleşmiş olan bir rasyonalizmin tümüne katmaktan ibarettir.

Hele, örneğin «siyah adamın bilincini» ya da «kara insanın ruhunu» övmek bahanesi ile halkları geçmişlerine götürüp mıhlamayı amaç edinen kimi ırkçı eğilimlere karşı hoş görü hiç söz konusu değildir.

Söz konusu olan aklın edindiği değerlerden hiçbir şey yitirmeden yeni kültürel ufuklara açılan gerçekten evrensel bir hümanizmanın geliştirilmesidir.

EVRENSEL BİR SOSYALİZM VE HÜMANİZM

Marksizm niteliği gereği, bu biçim bir evrenselliği gerçekleştirebilir ve düne kadar sömürge durumunda bulunan halkların millî kurtuluş savaşlarının ve bu halkların herbirine özgü yollardan sosyalizmi kurmalarının *getirdiği zengin tecrübe onu bu bakım*dan büyük ölçüde zenginleştirmektedir.

Örneğin Cezayir gibi bir ülkede, islâm kültürünün büyük ve yüksek gelenekleri, İbni Haldun'un felsefesi ve sosyolojisi, Karmatların ütopik sosyalizmi, İbni Rüşt'ün rasyonalizmi, şeyh Ben Badis gibi büyük ulemanın öğretilerinin, bilimsel sosyalizmin gelişmesinde bizde Hegel'in, Ricardo veya Saint — Simon'un oynamış olduğu *role benzer bir* rol oynaması pekâlâ mümkündür. Elbette ki bu, bir Cezayirli devrimcinin Hegel'i ya da Ricardo'yu gereken biçimde incelemesi zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Nasıl ki bizim için de İbni Rüşt ya da İbni Haldun gibi, zamanımızın sosyalist hümanizmasına yeni gelişmeler katabilecek ruhta olan birçok «batılı olmayan» düşünürleri incelemek zorunluluğu vardır.

Bugün hiç kimse bütün çağların kültürüne ve bütün halkların uygarlığına açılmadan gerçekten evrensel bir sosyalizm ve hümanizmanın gerçekleşmesine herhangi bir katkıda bulunamaz.

CEZAYİR'DEKİ YALNIZ ADAM

Üçüncü Dünya'nın meselelerinden habersiz olanlara bakarsanız, Cezayir sokaklarında olup bitenler ihtiraslı genç adamlar arasındaki koltuk çekişmelerinden başka bir şey değildir. Olayları çeteciler arasındaki kavga merakıyla izleyenler, bağımsızlıklarına yeni kavuşan geri kalmış ülkelerin acıklı durumları üzerinde bir an bile kafa yormaksızın, dedikodu sütunlarının ağzıyla, ihanet hikâyelerinden ve kişisel dramlardan söz etmektedirler. Oysa, bu ülkelerde oynanan dram, açlık, yoksulluk ve sefalet içinde kıvranan iki milyar insanın dramı. Liderleri birbirine düşüren, kalabalıkları sokaklara iten, bir sokaktan bir sokağa kardeş kurşunu sıkırtan şey, kemiklerine bıçak dayanan toplumların kendi meselelerine en uygun ve en hızlı çözümü bulma telâşı. Denenenler insanlardan ibaret değil; gelip geçen gölgelerin gerisinde, bütün nüansları, sertlik ve yumuşaklık dozlarıyla asıl sistemlerin sınavı var.

Açıkça sınıfta kalan, artık denenmesine bile lüzum duyulmayan bir tek sistem ortada: kapitalizm. Örnek diye ileri sürülen bütün ülkelere, milyarlık propaganda çabalarına rağmen, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ve kütle hareketleriyle çalkalanan bir dünyada, geri kalmış ülkeler için kalkınma yolunun mutlaka «kapitalist olmayan» metodlardan geçmesi gerektiği gün gibi ortada. Kavgalar, «kapitalist olmayan» metodlar, hattâ aynı metodların türlü uygulanış yolları üzerinde. Cezayir, Bin Bella ile, belli bir doz ve tutumla kapitalist olmıyan yolda ilerliyordu; Bumedyen veya bir başkası da, bu defa başka bir doz ve tutumla bu yolda ilerliyecek. Tıpkı, Nehru, Şastri, Nâsır, Burgiba, Seku Ture, Jagan ve Castro gibi... Az gelişmiş ülkelerde kapitalizmin bayrağı, ancak Çombe'lerin kirli elleriyle veya Dominik'te olduğu gibi deniz piyadelerinin dipçik desteğiyle ayakta durabilmektedir.

Kim bilir, belki Batıda, az gelişmiş ülkelerin iç *durumlarına sevinçle* bakan çevreler de vardır. Sık sık duyulan söz şu olacaktır: «Biz zaten söylememiş miydik bu insanların kendi kendilerini yönetemiyeceklerini. Bakın, bizden devraldıkları meselelerin hiçbirini çözemediler; çözemedikçe öfkeye kapıldılar; şimdi de birbirlerini yiyorlar». Ondan sonra da «pişman olursunuz» diyen Mobil'cinin edasıyla etrafa *öğüt vermeler, bağımsızlığı kısıtlayan* teknik yardım teklifleri, mallar, paralar ve insan kırıntıları...

Geri kalmış ülkelerin kalkınma telâşı içinde geçirdikleri buhranlar, aslında, Üçüncü Dünyayı sömürerek yücelmiş ülkelerdeki yürekleri burmalı, yüzleri utançla kızartmalı. «Beyaz insanın çilesini çekiyoruz» diyerek uygarlık götürdüğünüzü söylediğiniz o topraklarda, sömrüme işletmelerinden başka hangi temel yatırımı yaptınız; kaç kişiyi okuttunuz; hangi okullarınızda özgür düşünceli devlet adamı yetiştirdiniz? Sömürüp posasını çıkardıktan sonra bırakıp gittiğiniz ülkelerde, hâlâ dolambaçlı yollardan ne ararsınız? İleri dünya, ancak bu soruların altından yüz akıyla kalkabildiği zaman, az gelişmiş ülkelerde olup bitenlere dudak bükerek bakabilir. Yoksa, bütün sorumluluk onundur.

«HARPUT'TA BIR AMERIKALI» GİBİ

Cezayir olaylarının İkinci Asya - Afrika Konferansını geri bıraktırmağa kadar varıp varmıyacağı henüz belli değil. Bumedyen hareketiyle konferansın aynı haftaya rastlaması, Asyalı ve Afrikalı liderlerin bir araya gelişine hiç şüphesiz daha dramatik bir hava kattı. Gerçekten, Cezayir'in meseleleri bütün bu ülkelerin meselelerinden hiç farklı değil; oralardaki liderlik çekişmeleri de hemen hemen aynı temalar çevresinde dönüp duruyor.

İkinci Asya - Afrika Konferansı, ideolojik temellerden yoksun rastgele bir bölge toplantısı değil. İlk önce Bandung'ta tanımlanan ve sonra, aradan geçen yılların ortaya çıkardığı olaylarla büsbütün güç kazanan bâzı ilkeler, yeniden bir araya gelen liderler arasında, bütün iç çekişmelere ve gruplanmalara rağmen, az çok ortak bağlantı noktalarını belirtiyor. Bunların başında, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı direnme ilkesi var. Hemen hemen hepsi eski birer sömürge veya yarı-bağımsız devlet olan Asya - Afrika ülkeleri, milletlerarası kapitalizmin insanlığı nerelere sürükleyebileceğini herkesten iyi biliyorlar. Kalkındırıcı diye selâmlanan yabancı sermayenin insanları ve kaynakları ne hale getirdiğini, kurtarıcı diye teslim olunan şirketlerin nasıl kan emdiklerini, kardeşin kardeşe nasıl düşürüldüğünü, vatan satanlara nasıl para akıtıldığını, kökü dışarda menfaat çevrelerinin ne gibi dolaplar çevirebileceğini onlardan iyi anlayan, onlardan iyi hatırlayan ve bütün bunların tekrar hortlamasından onlar kadar korkan yok.

Şimdi bu insanların arasına öyle bir heyet yolluyoruz ki, başında açıkça yabancı sermayenin, dış köklü şirketlerin, kapitalist kalkınma metodunun savunuculuğunu yapmış, işbaşına gelirken kökü dışarda destekleri olduğunu basılı kâğıtlarla ilân etmiş bir Başbakan Yardımcısı var. «Bandung ilkeleri» nin neler olduğunu bilmeyişini, âdeta, «kirli işlerle ilgim yok» der gibi övünürcesine söyleyen bu Başbakan Yardımcısı ile İkinci Asya - Afrika Konferansının temel zihniyeti arasında dağlar kadar fark var. Üçüncü Dünyaya karşı yıllardır kırdığımız potlardan sonra, bu potu olsun kırmasaydık bâri.

ÇIKARCILIK DAMGASI

Cezayir'de Türkiye'nin yalnızlığı sadece delegasyonun başında bulunan adamın ideolojik tutumundan ötürü değil. Bir başka nokta daha var ki, Türklerce söylenecek sözleri Üçüncü Dünya gözünde bir hayli değerden düşürebilir: Türkiye'nin Asya - Afrika grubuna karşı duymağa başladığı bu yakın ilgi, ancak Kıbrıs buhra*nıyla aklı başına gelen bir devletin birdenbire* politika değiştirmesinden ibaret. Birleşmiş Milletler koridorlarında bütün bu ülkelerin bağımsızlıkları konuşulurken hep Batılı ülkelerle birlikte oy veren, kabadayılığı bazan çekimser kalmaktan öteye geçemeyen, sarı ve siyah renkli insanlara karşı Fransa'yı, Belçika'yı, Hollanda'yı, İngiltere'yi, hattâ Portekiz'le İspanya'yı tutan *Türkiye değil midir?*

Onlara bâzı noktaları anlatmak çok güç olacak. «Türk halkı emperyalizmin ve sömürgeciliğin çizmeleri altında sizler gibi inledi; sizler gibi o da dişiyle tırnağıyla bağımsızlık savaşı verdi; sizler gibi çok güç ekonomik ve sosyal koşullar ortasında bunaldı. Türk halkı da isterdi yardım elini uzatmak ve sizinle birlikte insanlık düşmanlarına karşı uğraşmak. Ama, onun da başına Trujillo'lar, Çombe'ler musallat olmuştu. Kökü dışarda çevreler halkın özlemlerini evirip çevirip başka taraflara yöneltmeyi, kendi insanlarının hakkı yerine başkalarının hakkını savunmayı becerebildiler. Ulusca uyanabilmek, tuttuğumuz yolun yanlışlığını anlayıp dünya yüzündeki yalnızlığımızın farkına varabilmek için Kıbrıs'ta elimizin kolumuzun bağlanmasını, daha doğrusu başkalarının menfaatlerini korurken kendi menfaatlerimizden olmamızı beklemek lâzım geldi. Şimdi, gerçek yerinin nerede olduğunu daha iyi anlamış bir toplum olarak aranıza katılmak, ezilen insanlığın kurtuluşu için sizlerle birlikte çalışmak istiyoruz!»

Bütün bunları Kongo Başbakanı Çombe'nin alınmadığı toplantıda söyleyebilmek, yalnız çok kuvvetli diplomatlarla, ağzı iyi lâf yapan hatiplerle ve ülkeden ülkeye gezen iyi niyet heyetleriyle başarılabilecek bir iş değil. Yalan söyleyenlerin şaşkınlığıyla yüzümüzün kızarmaması için her şeyden önce kendi kendimizden emin olmamız gerek.

Sayın Başbakan Yardımcısı, emin misiniz kendinizden? «Bandung ilkeleri» denen ilkeler nelerdir, bir defa daha söyler misiniz lütfen?

Mümtaz Soysal

Millî petrol dâvâmızı baltalamaya yeltenen BİR BAKAN

Muammer Aksoy

YABANCI ŞIRKETLERIN VE BAKANIN AGIZ BIRLIGI

Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı Mehmet Turgut, Anayasanın Kurucu Meslisçe kabul edildiği günün tam 4 üncü yıldönümünde (ve o Anaysanın kabul edildiği salonda) Sosyal Hukuk Devletini ve hattâ klâsik anlamıyla demokratik gelenekleri hiçe sayan bir «okuma» yapmıştır. *Bakan bu «kıraat» ında, petrol konusunu* ilgilendiren olayları ve gerçekleri, seri halinde tersine çevirmiştir. Geçen iki yazımızda bu konuda bazı örnekler vermiştik. Arada geçen süre içinde Turgut'un Millet Meclisi kürsüsünden açıkça savunuculuğunu yaptığı Mobil ve Shell Şirketleri, parlak kâğıtlar üzerine bastırarak milletvekillerine dağıttıkları cici broşürlerle Bakanı yalnız bırakmamaya gayret sarfettiler. Zaten Mobil Şirketi, meşhur 24 vecizesini de, ilk defa 27 Mayıs 1965 günü yayınlamak suretiyle *«etkili işbirliği yapma»* nın kurallarına uygun hareket etmesini bilmişti. Seçimler yaklaştıkça, başta Mobil olmak üzere, yabancı petrol şirketlerinin (açık ve gizli) daha nice ve nice marifetlerine şahit olacağız. **Joachim Joesten**'in «petrol sanayii Texas'a hâkimdir, Texas Vaşington'a hâkimdir. Vaşington da bütün Batı âlemine hâkimdir» yolundaki vecizesinin, ne kadar ciddi bir anlamı bulunduğunu, isbat etmeğe kalkışacak kimseler bugünlerde eksik olmıyacaktır. Bununla beraber gerek Amerikanın gerek gittikleri her memleketin siyasi havatına burunlarını sokmağa ve hattâ oralarda hâkim olmağa çalışan (para ile herkesi ve her teşkilâtı satın alabileceğini sanan) bu dev petrol şirketlerini idare edenler «herkesin Allahının kendilerininki gibi para olmadığını ve satın alınamıyacak insanların da bulunduğunu» zaman zaman öğrenmektedirler ve daha da öğrenecekler.

Mobil Şirketi ile hesaplaşmayı ileriye bırakarak bu şirketi ve Shell'i millet kürsüsünde —takbih edecek yerde— açıkça metheden ve millî petrol müessesesini ise —methetmek için pek çok ebep varken— objektiflikten tamamen uzak olan ölçülerle ve tam bir hafiflikle yeren Turgut'un hatâlar silsilesini cevaplandırmağa devam edelim:

Once belirtmek isteriz ki, gerek Mehmet Turgut, gerek Süleyman Demirel Meclis görüşmesinden buyana yaptıkları «açıklamalarda» (!) aynı demagoji metadlarına başvurarak sistemli surette «Petrol Kanununun millî yararları hiçe sayan, hattâ millî haysiyetle bağdaşamıyan hükümleri üzerinde durmaktan ve bunlara karşı cephe almaktan kaçınmakta» dırlar. Sözü —kendilerinin pek sevdiği deyimi kullanırsak— «tam bir şark kurnazlığı ile», hemen «Devletleştirme veya millileştirme» alanına getirmekte ve sanki Petrol Kanunu etrafında kopan fırtınanın «Devletleştirmek mi, Devletleştirmemek mi?» sorusundan ibaret olduğu zehabını yaratmak istemektedirler. Böyle bir davranış milleti aldatma çabasından başka bir şey değildir ve bunu demokrasilerin temelini teşkil eden siyasi ahlâkla bağdaştırabilmeğe imkân yoktur. «Milleti aldatma metodu» nun nerelere kadar götürdüğünü hemen unutuveren ve tarihin tekerrür etmesi için çabalar gösteren bu gibi kişilerin, demokrasiye —bilmiyerek bile olsa— çok büyük kötülük ettiklerini söylemek hiç de insafsızlık teşkil etmiyecektir. Oysa ki, Petrol *Kanununun «değiştirilmesi»* ni söz konusu etmek bile meselenin «Devletleştirme» (veya millileştirme) alanında olmadığının en açık delilidir. Devletleştirme veya millileştirme söz konusu olsa idi, Petrol Kanununun şu veya bu hükmünün değiştirilmesi pek gülünç düşerdi. Çünkü böyle bir halde, 135 maddelik kanun ve 226 maddelik Nizamname tamamen ortadan kalkacak ve onun yerine, bir iki maddelik ve eskisi ile en küçük bir ilgisi olmıyan yeni bir Kanun geçecek demektir.

Şu halde samimiyetten zerrece nasibi olan siyaset ve Devlet adamları, milleti aydınlatmak istiyorlarsa, Petrol Kanununun milletin zararına olduğunu aylardanberi yazıp söylediğimiz çeşitli hükümleri karşısında, kaypak konuşmalardan kaçınarak açıkça cephe alırlar. Ya bu hükümlerin bizim anladığımız anlama gelmediğini etraflı izahlarla (delile delil, rakama rakamla karşı çıkarak) ortaya koyarlar. Yahut da bu hükümleri değiştirmeyi kabul ederek, memleketi Mobil'den daha çok sevdiklerini —lâfla değil işle— isbat ederler. Petrol Kanununun aylardanberi en çok hücum ettiğimiz noktalarından biri, bu kanundaki malî hükümlerin, «Türkiye'de hampetrol üreten yabancı şirketlere, çıkardıkları hampetrolün değerine yakın (ve hattâ bazen bunu bile aşan) miktarda dövizi transfer imkânı vermiş olması» idi. Gerek Turgut, gerek Demirel, gerekse *bu kanunun diğer savunucuları, ellerinde* bütün imkânlar mevcut olduğu (hesap uzmanları ve bilânçolar emirlerine âmade bulunduğu halde) şimdiye kadar bu iddiamıza karşı cevap vermekten ısrarla kaçmışlar «sadece böyle şey olmaz» demekle yetinmişlerdir.

Mobil bu hafta yayınladığı «Türkiye de petrol endüstrisi hakkında muhtıra» adlı broşüründe, —bütün saklama ve değiştirme çabalarına rağmen—, yabancı petrol şirketlerinin yaptıkları hampetrol *üretimi karşılığında bu hampetrolün dün*ya serbest rekabet fiatına denk (hattâ ondan daha yüksek miktarda) döviz transfer etme imkânına sahip olacaklarını itiraf etmiş bulunmaktadır. Mobil'in verdiği esaslara göre bile bu şirketin bir milyon ton hampetrol karşılığında —yerine ve nakil vasıtalarının durumuna göre— 14.332.000, 15.772.000, 19.732.000 hattâ 22.332.000 veya 23.732.000 milyon dolar transfer edebileceğini, gelecek yazımızda riyazî bir kesinlikle isbat edeceğiz. Ancak bu noktalar Mehmet Turgut'un 5 inci ve ondan sonraki iddialarını teşkil ettiği için, bu çok enteresan konunun izahını gelecek yazımıza bırakmak zorunluğunu duymaktayız. Simdi Bakanın ilk iddiasından başlıyalım:

EVET, DEVLETIN PETROLCULUK YAPMASINI YASAKLAYAN «PETROL KANUNU» ANAYASAYA AYKIRIDIR

Turgut konuşmasında şöyle demektedir:

«**Birinci iddia:** Kanun Devlete kendi petrolünü bulup çıkarmayı yasak etmiştir. Bu kadar sınırlama bir Devletin haysiyeti ile bağdaşmaz iddiasıdır. Bu iddia, bir kaç fıkracının bir eski bakanın ve Devletten para alan bir profesörün iddiasıdır. Eevvelâ şunu arzetmek isterim ki, bu iddiaları ihtiva eden kanun Anayasamıza aykırıdır. Anayasamız ise yürürlüktedir. Simdiye kadar Anayasa Mahkemesine böyle bir mesele getirilmemiştir. Bu iddialar bu bakımdan daha ilk anda iflâs edecek kadar çürüktür. Ustelik belli bir sanayi kolunun, münhasıran hususî teşebbüse bırakılması, Anayasamızla bağdaşmıyan bir husus değildir. Anayasanın petrol gibi tabiî servetlerle alâkalı bulunan 130 uncu maddesindeki hükmü aynen şöyledir... Görülüyor ki, Anayasamıza göre, tabiî servet ve kaynakların işletilmesinde Devlet esastır. Ancak bir kanunla bu işlerin Devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya tamamen özel teşebbüs eliyle yaptırılması mümkündür. Petrol Kanunu ile bu iş *özel teşebbüse verilmiştir. Bunda* Anayasamıza en ufak bir aykırılık da yoktur. Öyle olsaydı Anayasa Mahkemesine gidilir ve kanun iptal edilirdi.»

Bakana yazılıp verilen, onun da sevinçle ve kurula kurula okuduğu bu görüş, çeşitli bakımlardan hatâlıdır:

a) ANAYASAYA AYKIRI OLAN HER HUKUM, MUHAKKAK ANAYASA MAHKEMESINCE IPTAL EDILMIŞ BULUNMAZ

Once belirtelim ki, Anayasa Mahkemesine iptal dâvası açma yetkisi, bir süreye bağlıdır; ve bu süre eski kanunlar bakımından 25-10.962 tarihinde sona ermiş bulunmaktadır. O zamana kadar ise, partilerce, «Anayasaya aykırı hükümler» olarak, yalnız klâsik hürriyetlerle çatışan malûm kanunlar bilinmeket idi. «İktisadi kanunlar» ı tarayrak, bunlar içinde yer alan Anayasaya aykırı hükümleri tesbit etme yoluna, kısa *süre içinde hiçbir parti* gidemedi. Petrol Kanununun hukuk esaslarına ve memleket yararına aykırı olan hükümleri ise, 1962 yılında henüz yazarlarca ortaya konulmamıştı. Bütün aksaklıkları ve kusurları 1964 yılının sonundan itibaren belirtilmiye başlanan Petrol Kanununun Anayasaya aykırı olan hükümlerinden dolayı iptal dâvası açma imkânı da, böylece ortadan kalkmıştır. Şu halde «Anayasaya aykırı olsaydı, bu hükümler Anayasa Mahkemesi önüne gider ve iptal edilirdi» iddiası, *ya bilgisizliğe, yahut da* demagoji hevesine dayanmaktadır.

Kadı ki, Anayasa Mahkememezin, hele iktisadi konularda herhangi bir hükmün Anayasaya aykırılığı derhal kabul etmemesi bile, Anayasanın sözüne veya ruhuna gerçekten aykırılık olmadığını isbat edemez. Çünkü Anayasa Mahkemesinin, her zaman başka kanaate ulaşarak, Anayasaya aykırılık hakkında yeni bir karar vermesi mümkündür. Özellikle iktisadi alanda (sosyal devlet kavramının uy*gulanmasında), Anayasa Mahkemesinin,* «temkinli adım atması» na ve «çözümlerin düzeltilmesini, kanunkoyucuya bırakması» na bir süre rastlanacaktır. Anayasayı ciddiye alan (yani demokratik rejimi korumak isteyen) bir iktidar ve parlâmento ise, «Anayasaya aykırılık ihtimali olan hükümleri» bile —hele muhafaza için bir zaruret yoksa— derhal düzeltmek yolunu tercih eder.

Meselemizde ise, «Anayasaya aykırılık» kesin surette ortadadır. Hem «Anaya*nın metni*» ve hem de «onun hazırlanışında geçirdiği safhalar», bu noktada hiçbir tereddüde yer bırakmamaktadır.

b) PETROL KANUNUNUN BAZI HUKUMLERI, HELE 7 NCI VE 53 VE 61 INCI MADDELERI ANAYASAYA AYKIRIDIR

Petrol Kanununun bir iki maddesine ve Anayasanın 130 uncu maddesi hükmüne göz atmak, Petrol Kanununca «Devletin doğrudan doğruya petrol araması ve işletmesinin yasaklanmış olması» nın Anayasaya aykırılığını tesbit edebilmek için kâfidir:

Petrol Kanununun 2 nci maddesinde, bu kanunun maksadı olarak «Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının» yalnız «**hususi teşebbüs eli ve yatırımlariyle**» geliştirilip değerlendirilmesi öngörülmüştür. Kanunun 6 ncı maddesi ise, «Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına ve yabancı devlet mevzuatına göre hükmî şahsiyeti haiz **bir şirket** sahip olabilir» demektedir. Görülüyor ki, Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri doğrudan doğruya yani bir şirket kurmadan petrolcülük yapamazlar.

Halbuki Anayasanın 130 uncu maddesi şöyledir: «Tabiî servetler ve kaynaklar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların **aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir.** Arama ve işletmenin, Devle*tin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle* veya doğrudan doğruya özel teşebbüs eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.»

Görülüyor ki, Anayasanın koyduğu kuraldan ayrılmak, - kanun hükmü ile de olsa - «özel teşebbüsün devletle ortaklık yapması» veya «özel teşebbüsün yalnız başına petrol veya diğer madenleri işletmesi» hallerine müsaade etmek şeklinde olabilecektir. Uçüncü bir ihtimali, yani «petrolcülük ve madenciliğin, özel teşebbüse hasredilmesi (ve böylece doğrudan doğruya Devletin tabiî servet ve kaynakların işletilmesinden herhangi bir şekilde menedilmesi)» ni Anayasa kabul etmemiştir. Bir «kural» konulmak suretiyle «arama ve işletme hakkının devlete ait olduğu» belirtildikten sonra, **«bu kuraldan ayrılış»** ların (yani **istisnaların**) açık olması hukuken şarttır. Anayasa, arama ve işletmenin «MUNHASIRAN özel teşebbüs eliyle yapılması, kanunun açık hükmüne bağlıdır» diyen bir hüküm taşımamaktadır. Şu halde, kanun koyucunun, özel etşebbüse doğrudan doğruya petrolcülük yapma imkânını tanırken «Devlete ait bu hakkı gidermesi (Devletin petrolcülük yapma imkânını ortadan kaldırması)» bahis konusu olamaz.

Esasen Anayasakoyucusu, kanunkoyucuya bu imkânı dahi tanımak istese idi, Anayasa «tabiî servet ve kaynakların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir» diye bir kural yerleştirmenin hiçbir mânası kalmazdı. Kanunkoyucu bu hakkı «yalnız Devlete», «Devletle özel teşebbüs karmasına» ve «yalnız özel teşebbüse» bırakma hallerinden her üç halden birini seçmekte tamamen serbest bırakılmak istense idi, Anayasakoyucusunun, sadece «tabii servet ve kaynakların aranması ve işletilmesi, kanunla düzenlenir» demekle yetinmesi gerekirdi. Böyle denilmeyip de, önce bir kaidenin konulması ve sonra kanunkoyucu için sadece iki imkânın daha tanınması, ancak ve ancak **Devletin arama ve işletme hakkını kanunkoyucunun gideremiyeceğini ifade etmek»** (yani üçüncü imkânın bahis konusu olamıyacağını belirtmek) amacıyla tercih edilebilir. Gerçekten 1961 Anayasasının hazırlanmasında vazife gören 7 adet komisyonun yedisine de katılmış ve Kurucu Mecliste Anayasanın hürriyetler kısmının ve diğer bir çok bölümler arasında 130 uncu maddesinin de sözcülüğünü yapmış bir hukukçu olarak belirtelim ki, maddenin bu suretle kaleme alınmasından maksat da, «Devle*tin bu konudaki yetkisinin mirasyedi ka*nunkoyucuları tarafından elden çıkarılmasını önlemek» idi.

1961 Anayasamızın öntasarısını teşkil eden Istanbul Komisyonu tasarısında bu madde daha da açık ve teferruatlı bir surette formüle edilmişti: «Türkiye ülkesinin yeraltında ve yer üstünde bulunan ve millî iktisadın unsuru olan her türlü tabiî servetler ve enerji kaynakları, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Millî servet ve kaynakların aranması, ortaya çıkarılması ve *işletilmesi*, **Devlet eliyle genel veya özel idare esası ve usulleri** ile veya **Devletin serbest teşebbüs ile birleşmesi yoluyla sağlanır»** (mad. 158)

Görülüyor ki, Istanbul Komisyonu, tabiî servet ve kaynakların, muhakkak surette ya «Devlet eli le» veya «Devletin ortaklığı ile» işletilmesi esasını benimsemiş ve «özel teşebbüsün bu alanda yalnız başına faaliyette bulunabilmesi» ni reddetmişti.

Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunun Prof. **Ragıp Sarıca**, **Doğan Avcıoğlu** ve **Hâzım Dağlı**'dan kurulu «İdare iktisat ve maliye ile ilgili hükümler Alt Komisyonu» nun 17/1/1961 günlü raporunda, bu madde ile ilgili olarak aynen şu kayıt yer almaktadır: «Gerek yabancı, gerek yerli özel sermayeyi, millî servet ve kaynakları ortaya çıkartmağa ve işletmeğe teşvik bakımından, **mutlak Devletle birleşmeğe zorlamak** mahzurlu sayılmıştır. Özellikle **petrol alanında, yabancı sermayeye halen tanınan hakların daraltılmasına, lüzum görülmemiştir. Bu sebeple**, bu maddenin ikinci fıkrası «millî servet ve kaynakların» ortaya çıkarılması ve işletilmesi, Devlet, Devlet ve serbest teşebbüsün birleşmesi veya **bizzat** kanunun izni ile **serbest teşebbüs tarafından** sağlanır» şekline sokulmak şartıyla madde **aynen ipka edilmiştir.»** (Rapor s. 4).

Görülüyor ki, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunda yapılan değişiklik, sadece —kanun müsaade ettiği takdirde— tabiî servet ve kaynakların **«yalnız başına** özel teşebbüs tarafından da işletilebilmesini mümkün kılmak» tan ibaret olmuştur. Diğer noktalarda, Istanbul Komisyonunun koyduğu prensip aynen muhafaza edilmiştir. O da, «tabiî servet ve kaynakları arama ve işletme **hakkına, asıl olarak** Devletin sahip olduğu» dur. (Cümlelere ters mâna vermeyi huy edinmiş kimselerin, bu gerekçeyi yanlış bir şekilde yorumlayarak, demagojilerine âlet etmemesi için hemen belirtelim ki, «petrol alanında yabancı sermayeye halen tanınan hakların daraltılmasına lüzum görülmemiştir» sözünden maksat, Anayasakoyucusunun, «doğrudan doğruya özel teşebbüsün petrolcülük yapmasını meneden bir hükmün, Anayasaya girmesini —Istanbul Komisyonu gibi— zarurî bulmadığı» dır. Eğer özel teşebbüsün doğrudan doğruya (yani Devletle ortaklık yapmaksızın) tabiî servetlerin ve kaynakların işletebileceği kaydı maddeye eklenmemiş olsaydı, Anayasa kabul edilir edilmez, yabancı şirketlere «ya

Devleti ortak olarak kabul edersiniz, yahut da derhal gidersiniz» demek gerekecekti. İşte Anayasa Komisyonu ve dolayısıyla Anayasakoyucusu —Anayasanın aşırı bir süratle hazırlanışını gözönünde bulundurularak— böyle bir oldu bitti yaratmayı doğru bulmamıştır. Durumu ve bütün şartları etraflı inceleme imkânına sahip olacak geleceğin kanunkoyucularına, değişen şartlara göre hareket edebilme imkânını açık bırakmak istemiştir. Başka deyimle Anayasakoyucusu, millî menfaatlere uygun gördüğü şartlar altında, yabancı şirketlere de müstakilen petrolcülük yapabilme imkânını tanıyıp tanımamayı, kanunkoyucunun takdirine terketmeyi tercih etmiştir. İşte gerekçenin anlamı budur. Yoksa, kanunkoyucunun yabancı petrol şirketlerinin durumunu, ogünkü gibi muhafaza etmesini istemiş olma asla bahis konusu değildir. Zaten o zaman, 130 uncu maddenin varlığını izah edebilmeğe imkân kalmaz).

Şimdi bir de Temsilciler Meclisi Anayasa tasarısının gerekçesine göz atarsak, bu esasın ne kadar açık bir surette dile getirildiğini görürüz:

«Millî servet ve kaynakların **esas itibariyle Devlet tarafından** aranması ve işletilmesi bu servet ve kaynakların hukukî niteliklerinin, sosyal, ekonomik ve stratejik önemlerinin **tabiî neticesidir.»** (Gerekçe sahife 45).

Keza 130 uncu maddenin Temsilciler Meclisinde görüşülmesi sırasında da, bir çok temsilci tarafından verilen ve bu hükmün «Tabiî servet ve kaynakların arama ve işletilmesi kanunla düzenlenir» yolunda değiştirilmesini amaç edinen önergelerin reddedilmesi dahi, Anayasakoyucusunun iradesini (hükmün mânasını) bir kere daha ortaya koymakta ve görüşümüzü teyit etmektedir.

Anayasamızı hazırlayanlar ve kabul edenler, bile bile **«Devletin tabiî servet ve kaynakları arama ve işletme hakkını daima muhafaza etmek»** amacıyla Anayasamıza ancak nadir Anayasalarda yer alan özel bir hüküm koyduklarına göre, **«Devletin doğrudan doğruya petrol arama hakkını reddeden bir kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğu»** şüphesizdir.

c) DEVLETİN, ÖZEL TEŞEBBÜS KILIĞINA BÜRÜNSE DAHİ, BİR BÖLGEDE 8'DEN FAZLA RUHSATNAME ALAMAMASI DA ANAYASAYA AYKIRIDIR

Devletin, Anonim Şirket kisvesine büründüğü zaman bile herhangi bir bölgede (hattâ kendi keşfettiği Siirt bölgesinde dahi) 400 bin hektardan fazla yerde arama ruhsatnamesi alamaması ve işletme ruhsatnamesi aldığı yerler toplamının 150 bin hektarı geçmemesi, Petrol Kanununun 43 üncü ve 61 inci maddelerinde, öngörülmüştür. İşte bu çözümler de, hem 140'uncu maddenin yukarıda açıkladığımız hükmüne ve hem de Anayasanın 41 inci maddesinde ifadesini bulan büyük prensibe aykırıdır.

41'inci maddeye göre, Devlet, iktisadî hayatı, herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre serbestçe düzenlenir. İktisadî kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla millî tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma plânları yapmakla ödevlidir

Yeni Anayasa düzenimizdeki Devlet, artık «Jandarma Devlet» değildir; «Refah devleti» dir. Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik hayatı düzenliyerek herkese iş ve insanca yaşama şartları sağlamakla görevli bir Sosyal Devlettir (mad. 2, 41, 42). Devletin organları, özellikle Hükûmet ve idare, iktisat kurallarını, içerdeki ve dışardaki durumu ve her devredeki özel şartları gözönünde bulundurarak, yatırımları plânlayacaktır. Tabiî servetlerin işletilmesini, en çok döviz tasarrufunu mümkün kılacak ve Türk toplumuna en çok iktisadî hasıla (millî gelir) sağlıyacak surette ve serbestçe düzenliyebilmelidir ki, bu Anayasa kurallarının kendisine yüklediği görevleri gerçekten yerine getirebilsin. Devlet, kişilerin temel haklarının özüne dokunmamak şartiyle, gereken bütün iktisadî tedbirleri alabilecektir. Yalnız Anayasa düzenimiz değil, «egemen ve bağımsız bir Devlet olma haysiyeti ve kavramı» da bunu gerektirir. Devletin askerî bağımsızlığı kadar önemli olan iktisadî bağımsızlığı, «toplumun ihtiyaçlarına göre, gerekenin yapılması» nı emreder. Şu halde, bir bölgede Devlet iktisadî teşebbüsünün (TP nin) 400.000 hektardan daha geniş bir yerde petrol arama ruhsatnamesi elde edememesi Anayasanın 130 uncu maddesiyle olduğu gibi, 41 inci ve 2 nci maddeleriyle de bağdaşamaz. Hele Devlet teşebbüsünün (TP nin) 400.000 hektarlık yerde tamamen petrol bulsa bile, «iktisat kuralları gerektirdiği için» değil, sadece «Petrol Kanununun 41 inci maddesinde yer alan bir hüküm yüzünden» 250.000 hektarlık yeri terk etme zorunluğunda kalması, yukarıda belirtilen esaslarla asla bağdaşamaz. Devleti, «petrol bulduğu 250.000 hektarlık yeri boşaltmak ve bu yerin yabancı şirketler tarafından kapatılmasına seyirci kalmak» veya «her 150.000 hektarlık işletme sahası için yeni bir şirket kurmak suretiyle her yıl milyonlarca lira teşkilât parasını lüzumsuz yere ödemek» yollarından birini seçmek durumunda bırakan bir kanun hükmünün, Anayasamıza taban tabana zıt düştüğü şüphesizdir. Devletin petrolcülüğü, doğrudan doğruya mı (bir iktisadî Devlet teşekkülü olarak mı), bir şirket olarak mı, yoksa bir kaç şirket halinde mi yapacağını, ihtiyaçlar yani iktisat ve akıl kuralları tayin etmelidir. Yoksa yabancı Petrol şirketlerinin uzmanı tarafından tesbit edilmiş tesadüfî ölçüler ve formüller değil!

Son olarak şunu belirtmek isteriz: Bir kanundaki memleket yararına zıt olan, hattâ millî haysiyetle bağdaşmıyan, aklı ve hisleri tırmalayan hükümlerin değişmesi için onların mutlaka Anayasaya aykırı olması şart değildir. «Anayasaya aykırı olmamak şartıyla, memlekete en zararlı ve en akla aykırı hükümleri muhafaza etmenin caiz olduğu» nu, Hükûmetlerin ve parlâmentoların böyle hareket etmeleri halinde, kendilerine düşen görevi yerine getirmiş sayılacaklarını ifade eden bir kaidenin veya geleneğin varlığı, bugüne kadar en sivri akıllı kişilerce bile iddia edilememiştir. Şu halde Bakan ve iktidar, «Petrol Kanununda Anayasaya aykırılık yoktur» diyerek kendisini aldatma yoluna sapacak yerde, «Memleket yararının gereklerine göre hareket etme lüzumu vardır» diyerek ancak sömürgelerde yer alacak hükümlerin bir an önce değiştirilmesine hizmet etmelidir!

Gelecek yazımızda, Enerji Bakanının hatâlarını, sözlerindeki düzeltilmez çelişmeleri ve demagoji örneklerini (Mobil'in onu destekleyen yayınlarına da yollamalar yaparak) ortaya koymağa devam edeceğiz.

MİLLETLERARASI BÜYÜK SKANDAL

İKİ MİLYAR DOLARIN HİKAYESİ: II

Şah, Kennedy'yi tehdit ediyor: «Sonra komünist oluruz!..»

Fred J. Cook

Iran Şahı ve Başkan Kennedy
«Yoksa komünist oluruz!..»

HAYBER HAN KIMDIR?

Hayber Han, babası Hacı Han Rıza Pehlevi tarafından asıldığında, 8 yaşında bir oğlan çocuğuydu. O sırada Iranda petrol çıkarları için çalışmakta olan bir Ingiliz çifti Hayber Hanı memleket dışına kaçırmasaydı O'nun yaşamına da son verilmiş olacaktı. Rıza Pehlevi'nin iktidarı ele geçirmesine müncer olan olayların akışı sırasında Iranda 10.000 kişinin öldürülmüş olduğu söylenir. Bay ve Bayan Andrew Smiley çifti Hayber Hanı Iran gizli polisinin gözünden saklamak için, O'na Goodarzian adını verdiler ve yurt dışına çıkararak Iskoçya'daki Aberdeen şehrine götürdüler.

Arkadaşları arasında H.H diye anılan Hayber Han, Smiley'ler bir petrol şirketinde görev alarak Iran'a döndüklerinde 1941 yılında onlarla birlikte Iran'a gitti ve orada bir yatılı okula yerleştirildi. 1944 yılında henüz 20 yaşına varmamışken Ingiliz askerî entelicansına katıldı ve bu yoldan mensup olduğu Bahtiyari aşireti halkıyle de ilişkilerini yeniledi. Savaş sırasında Iranı işgal eden Ingiliz - Amerikan kuvvetleriyle kabileler arasında irtibatı sağladı.

Hizmetleri için ödül aldı ve 1948 yılında eski unvanı kendisine geri verildi. Iranda ulaştırma işlerinde büyük ün ve mevki kazandı. Bir yığın taksi ve kamyonla bir tamirhane işletiyordu. Serveti arttıkça arttı ve çok geçmeden 250 araçlık bir araç katarının sahibi durumuna geçti. Anglo-Iranian Petrol Şirketi'nde çalışıyor ve bir sürü Ingiliz ve Amerikan misyonuyla sıkı bağlarını sürdürüyordu.

Bu bağlar, Musaddık iktidara geldiğinde, Hayber Han'ın bir kuşku merkezi haline gelmesine yol açtı. Güney Iran'daki evinin çevresine silâhlı bir müfreze yerleştirilerek içeri girmesi önlendi. Tahran'a gitme müsaadesi aldı. Orada kendi ifadesine göre, Ingiliz Elçiliği yetkilileri O'nu Truman'ın «Dördüncü Nokta» Programı Direktörü William E. War'ne'la tanıştırdılar.»

Musaddık'ın düşürülmesinde Hayber Han'ın oynadığı rol pek açık olarak ortaya konmuş değildir. Ancak, ortadaki belirtiler bu karşı darbeye O'nun da yardım ettiğini göstermektedir. Her ne hal ise, Sah Muhammed Rıza Pehlevi Italyadan dönüşünde Hayber Han'la tanıştırıldı. Bu onların ilk karşılaşmasıydı. H.H., sonradan ifade ettiğine göre, Şahın babasının kendi babasını astırması olayını söz konusu etmedi; Şahın bu olaydan haberdar olup olmadığını bilmiyordu, ama geçmiş defterleri karıştırmanın hiç bir fayda getirmiyeceğini takdir ediyordu. Akıntıya uygun seyretmek daha akıllıca bir yoldu. Bir zaman geldi ki, akıntı kendisi için çok faydalı bir noktaya ulaştı. Şah, sarayın ona karşı gösterdiği sempatinin bir nişanesi olmak üzere, saray sınırları içinde bir villâ tahsis etti. Ayrıca, aşiret halklarının yaşama koşullarının geliştirilmesi için bir program ihdas olunacağı hususunda Hayber Han'a vaadde bulundu.

AMERIKAN YARDIMIYLA SPOR!

Hayber Han ile Şah yıllarca dost kaldılar. Zevkine çok düşkün, seyahati seven bir insan olan Hayber Han, Iranla Ingiltere ve Amerika arasında habire mekik dokuyup duruyordu. Çok golf oynuyordu, sporcu bir kimse olarak tanınmıştı. Böyle ün yapmış olması, Şahın onunla ilgilenmesine yol açıyordu.

1957'de bir ara Long Island'deki Flushing'de ikamet ederken, Abdul Hasan Ebtehac adlı biri Hayber Hanın ziyaretine geldi. Ebtehac Iran'ın ünlü iktisatçısı ve Amerikan yardımlarının Iran'daki projelere kanalize edilişinde nâzım rolü oynayan bir Iran teşekkülüü olan Yedi Yıllık Plân Orgütünün başkanıydı. Ebtehac, o sıralarda Şah'ın geniş ölçüde desteklediği Şehinşah Spor Orgütü'ne Hayber Han'ın da katılmasını önerdi. Ebtehac'ın ifadesine göre, Şehinşah Spor Orgütün Iran'da Amerikan yardım fonlarından faydalanarak bir sürü spor alanı inşasına girişmek üzereydi. Projenin amacı, Batı-tipi atletik programlar uygulayarak Iran halkının sağlığını ve beden kabiliyetini geliştirmekti.

Hayber Han Iran'a dönüşünde öneri üstünde Şah'la görüştü. Şah, yazlık ve kışlık sarayları arasında kalan geniş bir bölgeyi bu amacın gerçekleşmesi için Hazineden tahsise karar verdi. Şah'ın bu lûtufkâr desteğinden yararlanmak için, Hayber Han, kollarını sıvayarak işe koyuldu. Tahsisi kararlaştırılan arazi için bir kıymet takdiri yapıldı. Saptanan bedel 50 ilâ 55 milyon dolar arasındaydı. Bu gerçekten insanın içini gıdıklayan bir rakamdı. Nitekim, çok geçmeden, bazı kimseler bu bedelin bir spor işi için çok cömertçe biçilmiş bir fiat olduğunun farkına vardılar.

HILTON PROJESI

Hayber Han'ın son defa New York Yüksek Mahkemesi önünde verdiği ifadeye göre, Prenses Eşref'in kocası Çevik, bir gün ona gelir ve şunları söyler: «Ben bu arazinin bir kısmını alıyorum. Bir kısmını da sen alabilirsin.» Anlaşıldığına göre, Hilton işletmeleri bu araziyi gözüne kestirmiştir ve yirmi beş yıllık bir sözleşmeyle kiralayıp burada pırıl pırıl bir modern otel inşa etmek istemektedir. Han'ın ifadesine göre, O, spor programı için hibe edilmis olan arazinin bu şekilde elinden çekilip alınmak istenmesi karşısında gazaba gelir ve bu hareketi Şah önünde protesto edeceği tehdidini savurur. Şehinşah Spor Orgütü'nün Başkanı ve sorumlu muhasebecisi olan Çevik, «Şehinşah Hazretlerini bu işe karıştırma, bu yalnız ikimizi ilgilendiren bir sorun olarak kalacaktır» der. Ve ekler: «Sana haber veriyorum, bu işe girmek istiyorsan bizimle işbirliği yapmak zorundasın.»

Bu ihtarı, Hayber Han'ın ifadesine göre, gürültülü bir «kavga» izler. Kavga sırasında karşılıklı hakaretler, küfürler savrulur. Han pürhiddet, Şah tarafından kendisine tahsis edilmiş olan ve ancak, oturduğu sürece kirasını ödediği villâsına gitmek üzere bulunduğu yeri terkeder. Biraz sonra üniformalı bir subay kapısını çalarak, Hayber Han'ın hizmetindeki adamlara O'nun için bir «davetiye» getirdiğini söyler. «Davetiye» de derhal saraya gelip Prenses Eşref'i görmesi istenmektedir. «Davetiye» nin ardında, altı askerden kurulu bir müfreze vardır. Askerler onu Prensese gereğince götürmeye hazırdırlar.

Başkaca yapacak bir şey olmadığından, Han, ardında muhafızlar, sarayın yolunu tutar. *Kendisini Çevik büyük bir nezaketle karşılar,* karşılıklı tebessüm edip, el sıkışırlar ve hoş sözler teati ederler. Sonra Hayber Han bekler. Yarım saatlik bir bekleyişten sonra Prenses Eşref arz-ı endam eyler. O'nun yüzü gülmemektedir. Han, sahneyi şöyle anlatıyor:

Kadın, «sen» dedi, «kral ailesinin bir üyesine hakaret eden ilk insansın.»

Ben, «hakaret etmedim» dedim, «ayrıca o, kral ailesinden de değildir.»

Kadın, «O'nun benim kocam olduğunu biliyorsun» dedi.

Ben, «Evet biliyorum, ancak, onun bana hitap tarzına, bana bağırmasına tahammül gösteremedim.» dedim.

Kadın ekledi: «Şimdi git ve ondan özür dile, çabuk ol git, özür dile ondan.»

Sonra dışarı çıktı.

Ben de oradan ayrıldım.

Bunun üzerine, herkes kırılan potu tamir için harekete geçti. Ebtehac'ın karısı Hayber Han'a yalvardı, yakardı, sarayla arasını düzeltmesini istedi. «Aksi halde» diyordu, «ortalık karışabilir.» Amerikan Elçiliğinden Harry Brenn bir anlaşma ortamı yaratılması için araya girdi. Çevik Hayber Han'la barıştı ve arazinin otel inşası için ellerinden alınmıyacağına söz verdi. Hayber Han spor projeleri komisyonundaki dört yetkili arasına sokuldu. Bir süre için durumdan herkes memnundu. Ancak bir süre için..

CADILLAK EL DORADO

Hayber Han Batı materyalizminin hünerli, ya da iri ve göz kamaştırıcı mamullerine özel ilgi gösteren bir tip Iranlıdır. Yaşamı boyunca sahibi olmakla en büyük gururu duyduğu nesne, özel surette donatılarak Iran'a gönderilen pırıl pırıl bir Cadillac El Dorado idi. Iri arabada, Hayber Han'ın gerektiğinde kendisini savunmak üzere kullanması için silâhların konulduğu gizli bölmeler ve en hafif cinsinden fısıltıları dahi yakalıyarak gizli ses kaydetme cihazına veren saklı mikrofonlar vardı. Bu gibi özel tertibattan haberi olmayan ve aralarında Şah'ın da bulunduğu birçok Iranlı, bu krom-serpintili pırıl pırıl yanan El Dorado'ya hayran oldular.

Günlerden bir gün, aralarındaki dostluk bir hayli ilerlemiş olan Ebtehac, Hayber Handan saraya gitmek için arabayı kullanma müsaadesi ister. Han bittabi arabayı verir, fakat sonradan ifade ettiğine göre, ağır bir hatâ işler: «Ses kayıt cihazını arabadan çıkarmayı» unutur.

Aslında belki bunun da büyük bir sakıncası yoktu, ama, Ebtehac saraya vardığında O'nun Hayber Han'ın arabasını kullandığı Şah'ın dikkatini çekti.

Şah, Ebtehac'a, «ötedenberi bu arabayı kullanma arzusu içindeydim» dedi. «Bugün onu ben alayım, sen de benimkini kullanabilirsin.»

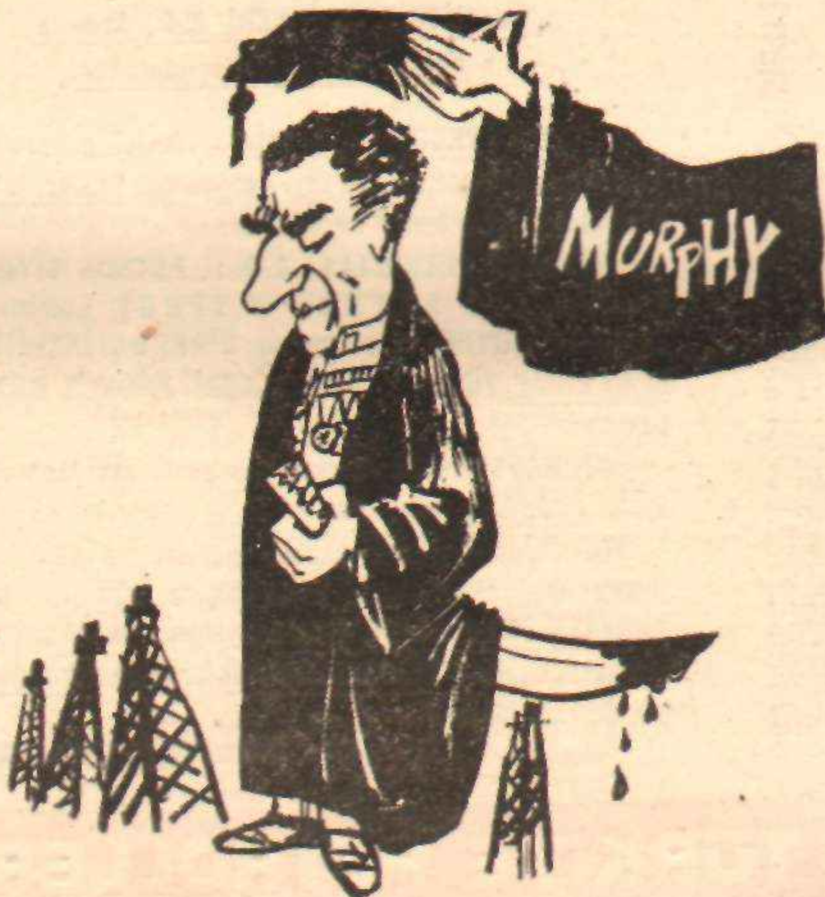
Ebtehac'ın bunu yadsıyacak hali yoktu ya. Şah eline çok güzel bir oyuncak geçirmiş bir oğlan çocuğu edasiyle, Hayber Han'ın ses kaydeden El Dorado'suyla süzülüp gitti. Arabay kullandığı dört, ya da beş saat içinde, eline geçirdiği yeni oyuncağı kurcalayan bir çocuk gibi, onu döşemesinden radyo antenine varıncayadek incesi incesine muayene etti.

Hayber Han o gün akşamadek işlerin bütünüyle şirazesinden çıktığından haberdar değildi. Sekreteriyle birlikte saray yakınındaki Kolbe adlı gece kulübünde yemek yiyordu. Birdenbire Polis Şefi General Muhammed Defteri içeriye girdi. Hanın sekreterini yanına çağırdı. Birkaç dakika konuştuktan sonra Hayber Han'ı gördüler.

General Defteri O'na, «hayatının kurtulmasını istiyorsan hemen kaç» dedi. «Arabanı incelediler, senin nelerle uğraştığını biliyorlar. Şah her şeyi öğrendi. Yarın Iran'ı terketmezsen seni tutuklayacaklar.»

Hayber Han'ın anlattığına göre, General Defteri kendisinin Adaletçi Yurtseverler Birliği'ndeki rolünden ötedenberi haberdardı. Ancak, aralarındaki dostluk ve kendisine duyduğu sempati dolayısiyle bu faaliyetleri saraya iletmemişti. Han pabucun pahalı olduğunu anladı ve o gece bir uçağa atlayarak Iran'ı terketti.

Iki hafta sonra Ebtehac tutuklandı. Bu hareket, H. H.'nın Cadillac'ında gizli bir ses kayıt cihazı bulunduğunu bilme-

AMERIKA'NIN REFORMCU VE ANAYASACI HÜKÜMDARI

Şah, cömertçe sağa sola dağıttığı Amerikan yardımları ve petrol geliri sayesinde Amerika'da muazzam bir propaganda makinası kurmuştur. Her yıl Kaston, Hilton, Chesley, Clifford ve Atherton reklâm firması yoluyla, 6 milyon dolar harcamaktadır,

yen Batılı gözlemciler için uzun süre esrarlı bir faaliyet olarak kaldı.

General Defteri de hapsedildi. Hanın ifadesine göre, O hâlâ hapishanededir.

SARAYDAKI CASUSLAR

Bir şans dönmesiyle Iran'dan kaçmak *zorunda kalan Hayber Han,* gizli, uzun vâdeli casusluk faaliyetlerini arttırdı. Irandan ayrılmadan önce, kendisine sâdık ve becerikli Bahtiyarilerce Şahın sarayına, saray erkânı arasına çok başarılı sızma hareketleri yapıldığını saptamıştı. Yüksek Mahkeme önündeki ifadesinde Han, bunu şöyle anlatıyor:

«... biz mühendisleri, doktorları ve birçok aydın kimseyi bahçıvan, hizmetçi, ambarcı olarak çeşitli yerlerde görevlendirdik. Birçok sekreteri, Ingilterede eğitim görmüş birçok kişiyi çeşitli işlere yerleştirdik. Iyi eğitilmiş *bu insanların* sekreterlik görevlerinde kullanılmaları için özel dikkat gösterdik.»

Hayber Han, özellikle, kendisine çok ilginç görünen bazı işlemler üzerinde duruyor. Şehinşah spor programının sorumlu yöneticilerinden biri sıfatiyle hesap ve kayıtları inceleme yetkisi vardır. Spor ödenekleri hesabından 7 milyon doların Pehlevi Vakfı'na transfer edildiğini saptı*yor. Kendi kendine, «Bu Pehlevi Vakfı ne*dir?» diye soruyor «Bu 7 milyonla Pehlevi Vakfı'nda ne yapılacak?» Saraydaki sadık ajanlarına bunu ortaya çıkarmaları hususunda talimat veriyor.

Bu araştırma sonunda, Hayber Han ve ona bağlı gizli operatörler, vakfın Isviçredeki gizli, numaralı banka hesabına akan ödenekleri buluyor ve bu akımı izliyorlar. Işte bu uzun, yıllarca süren casus*luk faaliyeti sonucunda, 6 Şubat 1962* günü sabahın erken saatlerinde Şahın sarayında bir tomar çekin fotokopisi alınıyor.

AMERIKALILARA YENI IHSANLAR

Hayber Han, tüm ünlü adların üstlerinde yazılı olduğu çek kopyalarını aldığında Londra'da bulunuyordu. Vesikaları inceledikten sonra hemen bir Ingiliz avukatla görüştü. Avukat O'na aynen şöyle dedi:

«Bu yeterli değil. Yeterli bir delil sayılmaz bu.. Fotokopiler sadece çeklerin tanzim edildiğini gösteriyor. Çeklerin ka*bul edilmiş* olduğunu ve paraya tahvil edildiğini gösteren delilimiz yoktur. Bunların hukuken değer ifade etmesi için bu işlemlerin de *yapıldığını gösteren delille*re sahip olmalısınız.»

Bunun üzerine Hayber Han kendi casusluk örgütüne haber salarak, çeklerin çıkışını ve bunlarla ilgili öteki kayıtları Tahran'da imparatorluk sarayındaki dairelerde yakından izlemelerini istiyor.

Haftalar geçiyor, Şahın Amerikaya yapacağı resmî ziyaretin tarihi taklaşıyor, buna paralel olarak da ünlü Amerikalıların *adlarına Isviçre Bankasındaki numa*ralı Pehlevi Vakfı hesabından çekilen çeklerin sayısı kabarıyor: Bir tek ayrılı var; bu çekler nisbeten küçük rakamları kapsıyor. Yedi rakamlı sayı yoktur bunların içinde, tümü altı rakamlıdır.

İkinci çek tomarı 2 Nisan günü ihraç edilmiştir. Listedeki adlar ve herbirinin aldığı miktar şöyledir: First National City Bank of New York'un Avrupa, Afrika *ve Ortadoğu Işleri Dairesi kıdemli* başkan yardımcısı Edwin Thorne 500.000 dolar; Tahrandaki Amerikan Büyükelçiliği başkâtibi Charles M. Cariddi 100.000 dolar; Standard Oil of New Jersey Genel Müdür Yardımcısı, Aramco ve Trans-Arabian Pipe Line Co'nin müdürlerinden ve Yakın Doğu Vakfının Müdürlerinden olup bir zamanlar Şah tarafından ikinci sınıf Hümayun nişanı ile taltif edilen Howard W. *Page 300.000* dolar; Thompson - Strarrett Co. Idare Meclisi Başkanı Adolphe A. Juviler 300.000 dolar; Yakın Doğu Vakfı Genel Müdürü *Lyle J. Hayden 500.000 dolar;* B. F. Goodrich and Co. idare meclisi başkanı, Ucret Stabilizasyonu Kurulu'nun eski üyesi ve dış işleri inceleme grupları üyesi J. Ward Keener 500.000 dolar; Pan American Airways'in yabancı ülkeler dairesi başkan yardımcısı Harold 6. Gray 500.000 dolar; Standard Oil of California Genel Müdür Yardımcısı ve Amerikan - Arabian Oil Company ve Trans-Arabian *Pipeline Co. Müdürlerinden George Park*hurst 500.000 dolar; Phelps-Dorge Corp. Genel Müdür yardımcısı ve Yakın Doğu Vakfı Idare Meclisi Başkanı olup 1955 yılında Şah tarafından Hümayun nişanı ile taltif edilen Cleveland E. Dorge 500.000 dolar; Gulf Oil Corp. Genel Müdür yardımcısı L. G. Davis 500.000 dolar.

Yalnız Davis'in çeki 22 Mayıs tarihlidir. Tüm ötekiler Şahın Amerikayı ziyaretinden tam dokuz gün öncesine rastlayan 2 Nisan tarihini taşımaktadırlar. Nisan ortalarındaki bu seyahat, gerçekten, Pehlevi Vakfından *dağıtılan paralarla ortalığa* bir su serpme niteliğindendir. Bu tarihten önce Tahran'da Hayber Han'ın ajanlarınca fotoğrafları alınan çekler, sayıları oldukça kabarık bir Amerikalı grup için çekildiği halde daha sonrakiler hemen yalnız Iranlılar adına tanzim edilmiştir.

ŞAH, KENNEDY'DEN DOLAR ISTIYOR

Bütün âsayiş, gösteriş ve debdebeye rağmen, Şahın seyahatinin tam bir hayal kırıklığıyla sonuçlandığını söylemek gerekir. Bir Pan American Jet uçağıyla 11 Nisan 1962 günü saat 16.40'da Idlewild Havaalanına *inen Şah ve Imparatoriçe Farah* doğruca Waldorf Towers'da kendilerine ayrılan özel daireye yollandılar. Ertesi sabah Washington'a uçtular. Havaalanında Başkan ve Bayan Kennedy tarafından resmi merasimle karşılandılar. Şah, «yakışıklı» ve «karanlık bir çalışma odasında bile pırıl pırıl görünüşlü» deyimiyle tanımlandı. Kendisi, büyük bir nezaketle, Başkan Kennedy'nin «yeni fikirleri» ve *«dinamik kişiliği»* hakkında konuştu; Cumhurbaşkanı ise cevabında «Iran halkının millî bağımsızlığını korumak hususunda... yüzyıllar süren *mücadelesini»* övdü ve Iranın Batı dünyası için önemini belirtti. Öğleden sonra Şah Meçhuller anıtına bir çelenk koydu. Akşam Cumhurbaşkanı ve Bayan Kennedy tarafından Beyaz Sarayda verilen resmi ziyafette, Şah ve Imparatoriçe şeref konuğu oldular.

Bu sosyal nezaket ve tatlılıkların ardında ciddi bir amaç gizli. Ücretleri pek yüksek olan Şah'ın Amerikadaki basın sözcü*leri, asıl maksadın ortaya konması için* propaganda davullarına son derece sert darbeler indirmeye başladılar: Amerikalılar Iran'a daha fazla yardım yapmalıydı. Onceki Kasım ayında, Şah Tahran'da New York Times'den Harrison E. Salisbury ile bir mülâkat yapmış ve kendi durumunu bu gazetede yer alan iki paragraflık bir yazıda özetlemişti. Bu yazı, Amerikan yazarlarınca, sanki Şah'la hemen konuşmuş*lar da bu fikirleri ondan almışlar gibi* yeniden gazete sütunlarına aktarıldı.

Bu yazılara göre, «Önümüzdeki 20 yıl içinde» diyor Şah, «nüfusu 40 milyonu bulacak olan bu memleket halkının yaşama standardı Avrupa halklarının yaşama yüzeyine çıkarılacak olursa Iran'ın dünya için ne denli güçlü bir özgürlük kalesi haline geleceğini tasavvur edebilirsiniz.»

«Dostlarınız bu nokta üstünde gere*ğince durmaz da muhtaç olduğumuz* yardımları alamazsak başarıya ulaşmamız olanaksızdır. Bu takdirde komünizmin neler kazanacağını takdir edersiniz. Bizim başarısızlığımız sadece Iranın başarısızlığı olarak kalmayacaktır. Iran'ın stratejik önemi unutulmamalıdır. Bu memleket Orta Doğu ve Afrika için bir sıçrama tahtasıdır.»

Bu baskı hareketinin ana teması, esas itibariyle, «bize daha çok dolar vermelisiniz, anlayışsızlık gösterirseniz, komünistler bizi elde eder.» biçimindedir. Şah'ın *tasarladığı yardım şöylece formüle* edilmişti: Milyonlar yetmediğine göre, milyarlara çıkmak gerektir. **The Wall Street Journal** bunu şöyle anlatıyor:

Hernekadar Şah, askeri yardımın halk arasında büyük ölçüde tartışma konusu yapılmasını önlemek zorunda ise de, ekonomik yardımı aynı ölçüde halka maletmek durumundadır. Geçmişte sık sık tekrarlandığı gibi, O'nun işlediği tema, Ame*rika Birleşik Devletleri ile* diğer Batı memleketleri biraraya gelip karar vermeli ve Rus sınırı üstündeki Iran'ı Batının bir örnek memleketi haline *getirerek* özgür dünyanın ulusların kalkınması için neler yapmaya kaadir olduğunu göstermelidirler. Özellikle Şah, gelecek Eylül ayında uygulanmasına başlanacak olan ekonomik kalkınma plânının A.B.D. tarafından bolca desteklenmesini arzulamaktadır. Bu plân 5 1/2 yıl süreli olup, 4,5 milyar rolarlık bir özel sektör ve kamu sektörü yatırımını öngörmektedirler. Bu miktarın *2,5 milyar doları yollar, akar suların geliş*tirilmesi, sulama ve benzeri kamu hizmeti yatırımlarına ayrılmış olup, bunun da 1,5 milyar doları Iran Hükûmetince sağlanacak, kalanı, A.B.D., Dünya Bankası, Batı Almanya, Italya, Fransa ve Japonyayı içine alan dış kredi kaynaklarınca verilecektir.

Amerikada plânın kopyalarını inceleyen uzmanlar, onu genellikle olağanüstü *nitelikte bulmuşlar, fakat teferruat* bakımından son derece yetersiz olduğunu saptamışlardır. ...Bazı A.B.D. yetkililerini düşündüren bir sorun var: Iranlılar tüm petrol gelirlerini plânın gerçekleşmesine ayırmayı vaadetmiş olmakla birlikte, bundan önce, yaptıkları bu gibi vaadleri tutmamışlardır. Ekonomik gelişmeye ayrılması gereken hükûmetin petrol geliri, genellikle normal bütçe ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır. (Bu konunun önemi üstünde duruluyor).

ÇEKLERIN ESRARI
NASIL ÇOZULDU

The Wall Street Journal'ın tahmin ettiği gibi, o zamanlar Cumhurbaşkanı Kennedy Şah'ın plânlarını desteklemeye muktedir değildi. Nezaket ve tatlılıkla Amerikalıların Iran'a duydukları sempatiyi açıkladı ve ziyaretçinin son derece iyi kabul görmesi için elinden gelen yaptı; ancak, ziyaretin sonunda Şah, asıl aradığı şeyi, yani Amerikan milyarlarının daha bolca Iran'a akıtılması vâadini elde edemeden Iran'a döndü.

Bu başarısızlığa rağmen, *Pehlevi* Vakfı'nın dipsiz kuyusundan çek akışı devam etti. Şubat ayında Şahın biraderi Mahmud için 1 milyon *dolarlık bir çek* çekilmişti. 2 Nisanda aynı kişi için 500.000 dolarlık bir çek daha, 22 Mayısta 2 milyonluk bir çek daha çekildi. Şubat ayında çekilen 3 milyon dolarlık çek Prenses Eşref'in tutkularını sonunadek tatmin edemezdi elbet; 22 Mayıs listesine onun için 1 milyonluk bir çek daha kondu.

Ancak, Şahın bilmediği bir şey vardı: Hayber Han'ın ajanları, çekler tan*zim edildip de bankaya sevkedilecek hale* gelir gelmez hemen fotokopilerini alıyor ve ardından sürekli olarak Londra'da bulunan Hayber Han'a bu fotokopileri yolluyorlardı. Buna rağmen henüz deliller tamamlanmış sayılmazdı. Çünkü bunlar çeklerin karşılığının para olarak sahiplerinin eline geçmiş olduğunu göstermemekteydi.

Ancak, 11962 yılı Temmuz ayı başlarında Hayber Han'ın ajanları bu boşluğu da *doldurmanın yolunu buldular. Isviçre* Federal Bankası, Pehlevi Vakfı'na ait altı aylık mâlî işlemleri gösteren bir hesap özeti *tanzim ederek Tahran sarayına* yolladı. Hesap özeti, bir liste halinde kendilerine ödeme yapılan lehdarların adlarıyla ödenen miktarları ve 56.800.241.55 dolarlık orijinal meblâğdan, her çek sahibi için ödenen miktarlar düşüldükten sonra geri kalan bakiyeyi kapsamaktaydı. Düşünülen miktarlar tamamen çeklerde yazılı meblâğları karşılıyordu.

Bankanın hesap özeti bir şeyi daha gösteriyordu. *O* da Bankaya, *Pehlevi* Vakfı adına yatırılan paraların hangi kaynaklardan geldiğiydi. Örneğin bu hesap özeti, 5 Şubat çeklerinin kapsadığı meblâğın büyük kısmının N.I.O.C. (Iran Millî Petrol Sirketi) nin 12 milyon dolarlık mevduatından geldiğini gösteriyordu. 27 Şubatta 6 milyon dolar, Yedi Yıllık Plân Örgütünden gelmişti. Bunlar Amerikan yardım paralarıydı. 31 Martta Iran Maliye Bakanlığı 5 milyon yatırmıştı (Iranlılara bütçe açıklarını kapatmak için yılda 20 ilâ 50 milyon dolarlık bir ek yardım yapmakta *olduğumuz hatırlanmalıdır).* 12 Nisanda da bunların hepsinden cömert olan Şehinşah Spor Örgütü 7 milyon dolar yatırmıştı.

Bu sıra casusluk işleri öylesine kolay yürüyordu ki, Hayber Han faaliyetin yıl sonuna dek sürdürülmesine karar verdi ve böylece ajanlar çekleri izlemeye devam ettiler. Derledikleri kayıtlar, Pehlevi ailesinin ne büyük kârlar sağladığını bütün açıklığıyle ortaya koyuyordu. *Mahmud Rı*za Pehlevi 2 Temmuz 1962 ve 5 Ekim 1962 tarihlerinde yeniden bir milyon dolar alı*yordu. Aynı tarihte Prenses Eşref için de* yeniden 1 milyonluk bir çek çekiliyordu. Şubat ayında adına 15 milyonluk bir çek tanzim edilmiş olan Imparatoriçe Farah ise, 5 Ekim tarihinde yeniden 5 milyonluk, 14 Aralık tarihinde de 6 milyonluk birer çek alıyordu.

Yılın ikinci yarısındaki mevduat hacmi de, çekilenler kadar ilginç bir grafik üstünde yürüyordu. 28 Temmuzda Harbi*ye Bakanlığı 6 milyonluk kontribüsyonu*nu yapıyordu (Bizim Irana askeri yardım faslından ek ödenek tahsisimiz hatırlanmalıdır). Ekim ayında N. O. O. C. yeniden küçük bir cömertlik örneği vererek 8 milyon yatırıyordu. Özetle, yalnız 1962 yılı içinde, fotokopileri alınan kayıtlardan anlaşıldığına göre, Amerikan yardımıyle Iran petrol gelirlerinden (petrol gelirlerinin Amerikan yardımını tamamlaması için kullanılması öngörülmüştü) Pehlevi Vakfının Isviçredeki numaralı banka hesabına toplam *olarak tam 159 milyon aktarıl*mıştı.

LONDRADA'KI OYUN

H.H.'nın perde arkası harekâtı burada sona yaklaşıyor. Artık Şah'ın memurlarının bu işin farkına vardıklarını Hayber Han da anlamıştı. 1962 sonbaharında Han'ın Tahrandaki ajanları «gizli ve kişiye özel» işaretli bir mektup ele geçirdiler. General Amir Hatimi'ye gelen mektup, *Londra'daki «Iran'lı casusların Hay*ber Han'ın faaliyetlerini yakından izledikleri bildiriyordu. Mektupta şunlar yazılıydı:

«**Hayber Han hâlâ Dorcherterde bizim ikamet ettiğimiz binada ve iki kat üstümüzde oturmaktadır. On ya da oniki kişilik bir grupla 820, 821, 822 341 342 ve 380 numaralı odaları işgal etmektedir. Bu grup içinde Orta Doğu'dan, Iran'dan, ve Amerika *Birleşik Devletlerinden* insanlar vardır. Bu grubun sadece otel masrafı günde 80-90 Ingiliz Lirası tutmaktadır. Ayrıca, gazetelerin yazdığına göre, gece kulüpleri v.b. gibi masraflar için de günde ortalama yüz Ingiliz lirasından fazla para harcamaktadır. Scotland Yard'dan *iki memur günü yirmi dört saatinde* onun korunması ile görevlendirilmiş bulunmakta, ve asıl hayret verici olanı, bir Rolls Royce arabayı C.D plâkasıyle sürekli olarak kullanmaktadır...**

Biz burada Elçiliğin aracılığıyle Hayber Han'ın kim olduğunu açıklayan bir demeç hazırlayıp basına verdik; ancak, bu tertip fayda vermedi. Başkaca yıkıcı bir plân üstünde çalışmak gerekmektedir.

Bu keşif Hayber Han'ı daha dikkatli çalışmaya sevketti ve bu yüzden Tahrandaki çek fotokopisi alma işini durdurmaya karar verdi. Ancak bunu yapmadan önce, son bir fiske daha atmak gerekiyordu. 1 Ocak 1963 tarihinde Imparatoriçe Farah adına çekilen 8 milyon dolarlık ve *Prenses Eşref için çekilen 1 milyon* dolarlık çeklerin yanında, dünyanın her yanında muteber bir vesika olarak kullanılabilecek iki çek vardı. 7 milyon ve 1 milyon dolar üzerinden tanzim edilmiş olan bu çeklerde lehdar adı yazılı değil. «... emrine ödeyiniz» yazılı olan kısım boş bırakılmıştı. *Bundan dolayı,* bu iki yaprak kâğıt parçasını ele geçiren kimse bir anda 8 milyon doların sahibi olabilirdi.

Bu çekleri kim *eline geçirdi,* kim paraya çevirdi ve bu 8 milyon dolar kimlere dağıtıldı. Öykünün bu yanı son derece iç gıcıklayıcı bir sır olarak kalmaktadır. Cenevre'den son altı aylık banka hesap özeti gelmeden önce Hayber Han'ın çek fotolarını alma faaliyeti sona *ermekte ve o bu oyunun son perdesine* ait hiç bir delil ortaya koyamamaktadır.

GELECEK YAZI

James Bond'lar Washington'da — Şah'ın kardeşi Prens Mahmut, sakalından yakalanıyor — Amerikan Senato'su tahkikat açıyor

NAZIM HİKMET ÜZERİNE NOTLAR

Selâhattin Hilâv

5

Nâzım Hikmet şiirlerini yayınlamağa başladığı sırada, iki ünlü şair; Yahya Kemal ve Ahmet Haşim, şiir ortamını egemenlikleri altında tutuyorlardı. Onların yanı sıra, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi, Necip Fazıl ve Ahmet Muhip hececiliği geliştirmek yolundaydılar. Yedi Meşaleciler de aynı doğrultuda yeni denemelere girişmişlerdi. Sayın Cevdet Kudret Solok, Nâzım'ın ilk kitabını yayınladığı yılların şiir akımları üzerine şunları söylüyor: «Bütün bu çeşitli akımlar, kendilerini ne kadar yeni ve değerli görürlerse görsünler, hepsi klâsik ölçüler ve biçimler içinde uslu uslu yürüyüp gitmekteydiler. İşte o günlerde yurda dönen Nâzım Hikmet, alışılagelmiş bütün ölçüleri allak bullak eden, hecesini de aruzunu da hallaç pamuğu gibi atan yepyeni bir nazım biçimi ile ortaya çıktı.» (1) Nâzım Hikmet'in yıllarca önce gerçekleştirdiği ama üzerinden uzun süre geçmiş ve alışılmış olduğu için bize olağan bir şey gibi gelen yeniliklerin önemini kavramak amacıyla o yılların en önemli şairlerinin, fikri tutumlarına, şiir konusundaki düşüncelerine ve yazdıkları şiirlere kısaca bakmak ve bir karşılaştırma yapmak yeter.

6

Ahmet Haşim, 1926 da yayınladığı Piyale'nin başında yer alan «Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar» adlı yazısında, şiir ile nesrin «ayrı nizamlara tâbi» ve aralarında hiç bir ilinti bulunmayan «ayrı iki mimari olduğunu belirttikten sonra şöyle diyor: «nesrin» müvellidi akıl ve mantık, «şiirin» ise idrak mıntıkaları haricinde esrar ve mücevvelânın geceleri içine gömülmüş, yalnız münevver sularının ışıkları gâhü bigâh ufku mahsusata aksedin kudsî ve isimsiz menbadır.» Demek ki, A. Haşim, şiirin kaynağı konusunda, sembolist geleneğe uyarak, akıl - dışı ve idealist bir tutumu benimsemişti. Şiirin günlük hayattan, insanların ürünlerinden ve çabalarından değil, düşünceyle kavranılmaz alanlarda bulunan, sır dolu g e c e l e r i n içine gömülmüş bir kaynaktan fışkıracağına inanıyordu. Şiirde, kelimenin, düzyazıdakinden farklı bir görevi olduğunu; «vuzuh» ve «mâna»nın düzyazıda olduğundan başka türlü anlaşılması gerektiğini haklı olarak ileri süren Ahmet Hamiş, sembolistlerin öğretisinin özüne yani «uygunluk» (correspon adnce — tekabül) teorisine hiç değinmediği gibi, şiirle okur kitleleri arasındaki ilinti konusunda değme dekadanlara taş çıkartacak bi çimde konuşuyor ve ustası olması gereken Mallarme'nin üzüntüsünü paylaşmıyordu. Bilindiği gibi, Mallarme, evinin altındaki kahveye gelen işçilerin, yazdığı şiirlerin tadına varamayışlarına üzülüyordu. Haşim üzülmek şöyle dursun, gerçek şiirin kitleler tarafından hiç bir zaman anlaşılamayacağını kesin olarak ileri sürmekten çekinmiyor: «Şiirin bir müşterek lisan olmasını isteyenlerin vâhi (boş) hayaline tahakkuk imkânı temenni etmekle beraber şimdiye kadar hiç bir büyük şairin mahdud bir insan tabakası haricinde anlaşılmış olduğu iddia edilemeyeceği kanaatindeyiz.»

Haşim, «şöhret»i de şöyle açıklıyor: «Şöhret» anlayan kuvvetli iki üç ruhtan taşan heyecan seyyalelerinin zayıf ruhları arkasında sürükleyip almasıyla vücud bulur.» Bu görüş, toplumsal olayları «taklid» yoluyla yani psikolojik bir mekanizma ile açıklamaya kalkışan ve bir zamanlar çok ünlü olduğu halde bugün okul kitaplarında bir kaç satırla anılan Fransız düşünürü Tarde'ın ileri sürdüğü düşünceleri hatırlatıyor. Şiirin yaygınlığı ve değeri konusunda da şunları söylüyor Haşim: «Bilmübalağa denilebilir ki herkesin anlayabileceği şiir münhasıran dûn (değersiz) şairlerin işidir.» Şiirde, kelimenin ve imajın önemini anlamış ve bu anlayışı uygulamış olduğu halde, Ahmet Haşim'in dil bakımından isabetsiz bir seçiş yapmasının ve Edebiyatı Cedide'nin soyut imajlarından kurtulamayışının nedenlerini dolaylı olarak bu genel düşüncelerinde aramak gerekir. Böylece, yetersiz de olsa, sembolist bir anlayışla yapılmış olan bu şiir denemesi, şiirsel birikime gereğince yararlı olamamış ve aynı sorular yıllarca sonra silbaştan edilerek yeniden ele alınmıştır. (1950'lerde görülen şiir akımı Haşim'in Piyale önsözünde ileri sürdüğü soru ve düşüncelerin, yeni şartlar içinde ele alınmasından başka şey değildir), Nâzım Hikmet'in poetikasını üzerinde temellendirdiği ilkeler ve yazdığı şiirler, Ahmet Haşim'in yukarda açıkladığımız düşünçeleri ve şiirleri ile karşılaştırılacak olursa, 1928 de şiir ortamımızda kitaplarıyla boy göstermeğe başlayan genç şairin yarattığı şaşkınlık ve gerçekleştirdiği yenilik kolayca kavranabilir.

7

O yılların ikinci büyük» şairi Yahya Kemal ile Ahmet Haşim arasındaki ortak noktalardan biri, her ikisinin de Türkçenin gerçek bir şiir dili olarak kullanılabileceğine kesin olarak bir türlü inanamayışlarıdır. Ahmet Haşim, Edebiyatı Cedidecilerden artakalan Osmanlıca ile sembolist bir şiir yapmaya özenmiş, Yahya Kemal ise Türkçe ile Osmanlıca arasında gidip gelmiş; bir yandan «Ses»i ve «Açık Deniz»i öte yandan gazelleri ve «Selimnâme»yi yazmıştır. Türk diliyle gerçek şiir yazılamayacağı konusunda Divan şairleri ve okumuşlar arasında yaygın olan inanç, bu iki şairde örtük bir biçimde ortaya çıkar. (2). Nâzım Hikmet, dünya görüşü ve şiir anlayışı bakımından bu çeşit kararsızlıklara düşmemişti. *Şiirini halkın konuştuğu* Türkçe üzerine kurdu. O yıllarda, böyle bir işe kalkışmak gerçekten şaşırtıcıydı. Gerçi ondokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirmin yüzyılın başında, halk Türkçesi ile şiir yazma denemeleri yapılmamış değildi. (Mehmet Emin, Rıza Tevfik, Mehmet Akif.) Ama bu denemeler, büyük yenilik bekliyen Türk şiirine gerekli olanı, çeşitli nedenlerden ötürü getirememişti. Nâzım, halk Türkçesiyle büyük şiirin yapılabileceğini göstererek, Yunus Emreden ve Divan Edebiyatının henüz kalıplaşmaya başlamadığı onbeş ve onaltıncı yüzyıllardan sonra kopuk bir halde duran geleneğin halkalarını birleştirdi. Böylece, Osmanlı İmparatorluğunun özel ekonomik yapısının yarattığı yozlaşmış ve halktan kopmuş kozmopolit ve soyut bir edebiyatın artıklarından sıyrılmasını bilerek hem okumuşların hem de halkın gerçek edebiyat ürünlerinin uzantısında bulunan ve sahibini bekleyen yeri doldurdu. («Sosyalist Öz ile Ulusal Biçimin Kaynaştırılması) ve «Nâzım Hikmet'de Dil ya da Temiz Türkçe» bölümlerinde bu konuya yeniden dönülecek.)

8

1921 ile 1923 arasında toplumcu özle fütürist ve öncü şiir akımlarının poetikasını kaynaştırmaya çalışan ve bu konuda şaşırtıcı bir başarı gösteren Nâzım Hikmet, 1932 den sonra edindiği bütün deneyler ve ustalıklarla daha geniş ve klasik bir şiire yönelir.. Şair, çeşitli kısa ve uzun şiirlerinden sonra hem konusu hem de biçimi bakımından farklı eserler vermeğe başlar. Nazımın «Manzum Roman» diye adlandırdığı bu yeni biçim çağdaş epopenin ta kendisidir.

Bu biçimde yazılmış olan «Jokond ile Si—Ya—U»nun 1932 den önce yayınlanmasına rağmen, Nâzımın epopeye yönelişinin tarihini 1932 olarak kabul edişimizin nedeni, aynı yıl yayınlanan «Gece Gelen Telgraf»ın son sayfasında »Simavnalı Şeyh Bedreddin»in basılmak üzere olduğunun bildirilmesidir. «Jokond ile Si—Yu—U», manzum roman olmasına rağmen 921—932 dönemindeki şiirlerden nâzım yapısı ve deyiş bakımından büsbütün farklı değildir. Nâzımın haklı olarak şaheseri sayılan «Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı» hem dilin kullanılışı, hem nazım yapısının daha yumuşak ve kıvrak olması hem de deyişin klâsik bir duruluğa varması bakımından bu yeni biçimi gerçekleştirişinin ilk örneği olarak görülebilir. Yayın sırasına göre «Benerci Kendini Niçin Öldürdü?» den sonra çıkan «Taranta Babu'ya Mektuplar» Nâzımın bu yeni biçimde gösterdiği ustalığın ilk örneğidir. «Şeyh Bedreddin Destanı»nın yayınlanma tarihi 1936 dır. Bu tarih, Nâzım'ın en güçlü eserlerinden birini 1940 dan önce vermiş ve deyişinin en yüksek noktasına ulaşmış olduğunu gösterir. Nâzım'ın deyimiyle «manzum roman» ya da çağdaş epope, şairin, şiir gücünü bütün genişliği ve derinliği ile dile getirdiği bir biçim olmuş ve daha sonra kısa şiirler yazmasına rağmen Nâzım bu biçimden hiç bir zaman vazgeçmemiştir. («Memleketimden İnsan Manzaraları» ve «Havana'da Röportaj» gibi.) Öz bakımından değişiklik göstermemelerine rağmen bu eserler Nâzım'ın başlangıçta benimsediği fütürist şiir anlayışını, daha kavrayıcı ve evrensel bir poetikaya doğru aştığını ve klâsik bir ustalığa ulaştığını gösterir. Nâzım'ın hem konu, hem deyiş hem de biçim bakımından gerçekleştirdiği bu aşama, onun yüzyılımız şiirinde ileriye doğru yaptığı artaştırmanın belgesidir. Tristin Tzara'nın dediği gibi Mayakovsky ve

Lorca çizgisinde yer alan N
Hikmet, içinde yer yer «düz
da bulunan bu eserleriyle A
ve Neruda gibi büyük topl
şairlerin yeni özü en geniş v
siksiz biçimde anlatmak ist
leri zaman başvurdukları ç
epopeyi kendine özgü (has)
biçimde gerçekleştirmiştir.
pe, yüzyılımızın sağladığı
araçlarından ve imkânlar
bireşimci (sentezci) bir dav
la yararlanan Nâzım Hikmet
yeni ve evrensel bir anlatım
laştırmak için kullandığı b
çim olmuştur.

---

1. Sosyal Adalet, Haziran 1
2. Falih Rıfkı, Yahya Ke
Türkçeciliğe inanmamış
duğunu ve Osmanlı Em
lizmini dile getirdiğini
yor. Bakınız — YÖN:
110.

Ben İçeri Düştüğümden Beri

Ben içeri düştüğümden beri
güneşin etrafında on kere döndü düny
Ona sorarsanız:
Lâfı bile edilmez,
mikroskobik bir zaman.
Bana sorarsanız:
On senesi ömrümün.

Bir kurşun kalemim vardı
Ben içeri düştüğüm sene.
Bir haftada yaza yaza tükeniverdi.
Ona sorarsanız:
Bütün bir hayat.
Bana sorarsanız:
Adam sen de bir iki hafta.

Katillikten yatan Osman,
ben içeri düştüğümden beri
yedi buçuğu doldurup çıktı
dolaştı dışarlarda bir vakit,
sonra kaçakçılıktan tekrar düştü içeri
altı ayı doldurup çıktı tekrar,
dün mektup geldi evlenmiş,
bir çocuğu doğacakmış baharda.

Şimdi on yaşına bastı,
ben içeri düştüğüm sene,
ana rahmine düşen çocuklar.
Ve o yılın titrek ince, uzun bacaklı tayları
rahat, geniş sağrılı birer kısrak oldular çoktan.
Fakat zeytin fidanları hâlâ fidan,
hâlâ çocuktur.

Yeni meydanlar açılmış uzaktaki şehrimde
ben içeri düştüğümden beri.
Ve bizim hane halkı
bilmediğim bir sokakta
görmediğim bir evde oturuyor.

Pamuk gibiydi, bembeyazdı ekmek
ben içeri düştüğüm sene.
Sonra vesikaya bindi,
bizim burda, içerde, birbirini vurdu millet
yumruk kadar, simsiyah bir tayın için.
Şimdi serbestledi yine,
fakat esmer ve tatsız.

Ben içeri düştüğüm sene
İkincisi başlamamıştı henüz.
Daşav kampında fırınlar yakılmamış,
atom bombası atılmamıştı Hiroşimaya.

Boğazlanan bir çocuğun kanı gibi aktı zaman.
Sonra kapandı resmen o fasıl,
şimdi Üçüncüden bahsediyor Amerikan doları.

Fakat gün ışıdı her şeye rağmen
ben içeri düştüğümden beri
Ve «Karanlığın kenarından
ONLAR ağır ellerini kaldırımlara basıp
doğruldular» yarı yarıya.

Ben içeri düştüğümden beri
güneşin etrafında on kere döndü dünya.
Ve aynı ihtirasla tekrar ediyorum yine
ben içeri düştüğüm sene
ONLAR için yazdığımı:
«Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar
çokturlar,
korkak, cesur,
cahil hakim
ve çocukturlar,
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
şarkılarda yalnız onların maceraları vardır»
ve gayrısı,
meselâ benim on sene yatmam,
lâfü güz

Nâzım Hikmet

YORGUN SAVAŞÇI

Semih EMRE

Beş yıl önce Fethi Naci ile konuşurken, «— Şimdi subayları yazıyorum, demişti Kemal Tahir. Dört cilt olacak: Cehennem Makinesi, Hürriyet Çıkmazı (Yahut Doksandokuzuncu Bölük), Büyük Kumar (Ya da Ölüm Kumarı), Yorgun Savaşçılar. Zaman, 1904 den 1925 e kadar... Daha önce köylülerden, orta tabakadan, bizim aristokrasiden ve burjuvalardan gelen aydınları bir arada toplayıp vermek istiyordum. Ama şimdi birden subaylar ilk plâna çıktı, hem de dört cilt olarak.» (DOST, Mart *1960, sayı 30*).

27 Mayıs gelmemişti daha. Kemal Tahir; Sağırdere (1955), Rahmet Yolları Kesti *(1957)*, *Yediçınar* Yaylası (1958), Köyün Kanburu'nu (1959) yayımlamış, Anadolu toprağının *geçmişten gelen ve* şimdiki zamanda süren bütün sorunlarını sosyolojik ve tarihi temellerine yaslayarak yazmıştı. Ayrı bir toplumsal katın insanı olarak Kâmil Bey'e başlamış (Esir Şehrin İnsanları (1956); Vatan'da Esir Şehrin Mahpusu'nu (1961), Pazar Postası'nda Kelleci Memet'i (1962) tefrika ettiriyordu. 27 Mayıs gelmemişti daha ve Kemal Tahir, 27 Mayıs'ı da onun getirdiği özgürlük havasında yeniden başlayan ulusal bağımsızlık savaşının müjdesini sezmişcesine, onun hakkını vermek istermişcesine, «Şimdi birden subaylar ilk plâna çıktı» diyordu. Aradan geçen beş yıl içinde — «Bozkırdaki Çekirdek» le cumhuriyet eğitiminin köy enstitüleri hamlesinin köyün toplumsal yapısıyla yarattığı çatışmalar açısından [illegible] bir eserle — Kurtuluş Savaşının başlangıcından Yeni Türkiye'nin kuruluş kavgalarına doğru ilerleyecek sürekli bir dizi hazırlamış olmalıdır. YORGUN SAVAŞÇI işte bu bütünün bir bölümüdür. (REMZİ KİTABEVİ, İstan*bul 1965, 480 sayfa, 10 lira)*

Kemal Tahir

Öyle sanıyorum ki Kemal Tahir, daima çok geniş bir tasarıyla yola çıkıyor; hayal plânında bütün ayrıntılariyle derine giden bölümler düşünüyor; yazmaya başlayınca, yazıp boza boza, artıp ata ata alabildiğine yoğun, çok bileşik, düşüncelerindeki birkaç cildin kaynaşmasından doğmuş tek ve büyük bir kitapla ortaya çıkıyor. Yorgun Savaşçı'nın bana verdiği ilk izlenim bu. *Cehennem Yüzbaşı* kuşağının Kuleli - Harbokulu öğrencilikleri, Makedonya çetecilikleri, gizli cemiyet üyelikleri, Meşrutiyet hürriyetindeki serüvenleri, Trablus - Balkan - Dünya savaşı cephelerindeki sınavları... Bu romanda kahramanının toplu anıları olarak kısaca özetlenmiştir. Oysa, sanırım Kemal Tahir, Cehennem Makinesi, Hürriyet Çıkmazı, Büyük Kumar diye adlandırmayı düşündüğü ciltlerde işte bu ülkücü romantiklerin, bu gözüpek askerler kuşağının, bu komite silâhlılarının XX. yüzyılın ilk yirmi yılındaki *dopdolu hayatlarını* yazmayı düşünmüş olmalıdır. Aslında bir eksilme, yarım bırakış, atlayış, unutuş, *ihmal yok burda.* Sadece romancının tasarısıyla çalışması arasındaki yöntem ayrılığı. Her kelimesini *tam noktasına yerleştir*mek için yapılmış sayısız denemelerden sonra oluşan bu üslûp olgunluğu; gerekli bütün kaynaklardan faydalanmayı vazgeçilmez görev sayan bu zengin kültür anlayışı; bu kusursuz roman yapısı, bu güçlü öz; bu canlı kanlı yaşayan kişiler; kimsenin yaşatamadığı bu müthiş insan ve ulus dramı eğer tek bir kitapta toplanmış bulunuyorsa hayıflanacak şey yok; edebiyatımız adına övünülecek en yüksek *doruğa çıkış var. Yorgun Savaşçı*; ancak usta Kemal Tahir romancılığının ulaştığı son aşamadır. Ve kimsenin buraya yetişebileceğini sanmam.

Böylece en güçlü romancımız en büyük konuyu *değerlendirmiş o*luyor. Gerçekten uzun yıllar Türk romanı Kurtuluş Savaşına yaklaşamamıştı. *Yazarların çoğu* İstanbul'daydı ve savaş Anadolusunu kenarından görebildiklerini sananlar, acele bir duygucululukla birkaç güdük eser verebilmişlerdi ancak: Ateşten Gömlek (Halide Edip Adıvar, 1922), Dikmen Yıldızı (Aka Gündüz, 1928), Halâs (Mehmet Rauf, 1929). Millî Mücadeleyi ele almayı düşünen payitaht aydınları da yaşadıkları çevrenin doğal kolaylığı ile önce mütareke İstanbulundan işe başlamışlardı: Sodom ve Gomore (Yakup *Kadri Karaos*manoğlu, 1928) Yıldız Yağmuru (Faruk Nafiz Çamlıbel, 1936), Üç İstanbul (*Mithat Cemal Kuntay*, 1938). Sonra gündeş yazarların o çağa toplu bir dönüşü oldu: Kalpaklılar - Doludizgin (Samim Kocagöz, 1962 - 63), Var Olmak - Hükûmet Meydanı (İlhan Tarus, 1957, 1962), Küçük Ağa (Tarık Buğra, 1963).

Tek tek herbirinin ayrı eksiklerinin yanısıra hepsinin ortaklaşa bir kusuru vardı: Kurtuluş Savaşını roman yapısı içinde işlemeyi düşünen bu yazarlar gerçeğin bütününü, o çağdaki Anadolu halkının tutumunu, bu arada ta 1908 hareketinden beri ülkücü çarpışmalar içinde bunalan İttihatçılar cephesinin dramını bilmiyorlar; ele aldıkları dar zaman dilimleri ve yanıltıcı parçalar *içinde yolları*nı şaşırıyorlar; yer yer duygusal kolaylıklara, coşkun vatan - millet *edebiyatına ya da aslına uymayan* söylentiler temeline dayanarak olaylar ve bölgeler arasında kaybolıyorlardı.

Tarih, romantizm yaratır; hele ulusal bir kaynağa yönelmişse. *Cumhuriyetin başından beri* işte bu iyimser aldanışlarla Millî Mücadeleyi ayrı ayrı yanılış açılarından başlıyor. Türk toplumunun inceleme ve araştırma yargısı, hem edebiyat değerlendirmesi olarak asıl önem noktalarındayız. Kemal Tahir'in ilk başarısı yola çıkış noktasının doğruluğundna başlıyor. Türk toplumunun XIX. yy. ortasından beri en aydın, en ülkücü, en ileri, verimli temsilcilerini, subayları kahraman alarak. Cehennem Topçu Yüzbaşı Cemil, ilk gençliğini Makedonya dağlarında vuruşarak harcıyan *bu ittihatçı kıt'a subayı*, ihtilâl ülküsünü öğrencilik yıllarında kazanmış Mustafa Kemal kuşağının elverişli bir örneğidir. «Askerliğin Kulluğu ve Büyüklüğü» içinde pişkin bu savaş adamı, ardına düştükleri büyük düşlerin yenilgisinden yorgun bir ordu artığı olarak işgal şehrinin karanlığında tutunacak umut arar. Cinsel açlığına, yuva özlemine cevap veren ev yalnızlığından bükküm yemiş bir partinin arkadaş dayanışmasına koşar. *Böylece ilk* sayfalardan başlayarak kitaba, herbiri birer roman kişisi olarak *canlanan gerçek adlar girer*: Dr. Çerkes Reşit Bey, Arap Maksut, Patriyot Ömer, Halil Paşa. Sonra İttihatçı avının başladığı bu kancık hesaplaşmada hepsine sığınak olan Dr. Münir'in evindeki konuşmalarda —ortak kaderin eşitleştirdiği bu artık rütbesiz askerler arasında— yakın tarihin hesaplaşması yapılır. İşte burada tarih gerçeği yoktur artık. Aslında o bozgun çıkmazında kaçak konuk oldukları evde yüzbaşısından paşasına, suikastçisinden muhalif doktoruna kadar karışık bir grubun bugün ancak *bulabildiğimiz doğru yargıları*, toplumsal gerçekleri rakı sohbeti içinde konuşmuş olmalarına hiçbir imkân yoktur. Ama Kemal Tahir romanının inanılmaz ustalığı, ancak hayranlık duyabileceğimiz gücü işte burada ortaya çıkar. Çok iyi kaynaşıp bağlanmış bir roman gerçeği bu evde, bu odada, bu sofradadır. Bütün cihan savaşı, ondan öncesi, cepheler, bozgun ve bütün bunların eleştirisi, nihayet Dr. Münir'in ağzından Anadolu ihtilâlinin dış gerekçeleri (88-108) nefis bir dostluk havası içinde konuşulur, açıklanır. Tam bu ülkücülük davranışlarının sivri noktasında en ilkel *içgüdüyle insanî zaaflar, tek ba*şına kaçıp kurtulma arzusu, savaş yılgınlığı, toprağa dönüş dileği, işte burada da roman kahramanlarının tek tek insancılıkları çıkar ortaya.

*Cehennem Topçu Yüzbaşı Ce*mil, kendi kuşağının en standart örneğidir. Kemal Tahir; Neriman'a bağlılığı, kaçıp kurtulma arzusu, kocalık ve babalık içgüdüsüyle kahramanını tam temsil ettiği ortamın ortalama ılımlılığından seçip almış, romantik ayrıcalıklardan sıyırarak bir dönemin en reel kişisi haline sokmuştur. İlerde —Sağırdere— Kördu man Topal İsmail'in temsil ettiği halk sağduyusuna paralel bir örnek olacak — Kör Şaban'la birlikte Cehennem Topçu'yu Türk toplumunun bilinçli fakat her duruma yatkın ortalama *bireyi* olarak yanyana yürütecek; asker-subay, halk-aydın ilişkisini *ikisinin ortaklığında gösterecek*tir. Cehennem Topçu; ne Patriyot Ömer gibi tam misyon adamı, ne Dr. Münir gibi *romancı* sözcülüğünde, ne örneğin Mustafa Kemal gibi üstün nitelikli bir liderliktedir. İçgüdüsel davranışlarla dostluk görevlerine atılan, derinden derine bireysel çıkarlarını düşünen, akıntıya kapıldıktan sonra kendini unutan bu cahil hamur, içine girdiği akımın bilincini neden sonra kazanır Cemil Yüzbaşının önce Neriman vuslatında, sonra barınma evindeki rahatlık özlemi, Çorum dolaylarına ya da Kuşçubaşı çiftliğine sığınma düşü, onun insan zayıflıkları, tek başına mutluluk *eğilimleridir*. Mütareke günlerinde Anadolu hareketinin en büyük iki kumandanının bile bu çeşit işleri konuşup düşündüklerini biliyoruz. Ne var ki, aynı Cemil, kendisini şartlayan bir ocak dayanışmasının, askerlik eğitiminin ürünüdür. Her zaman kendi istediğini değil, kendisinden isteneni yapar.

Cehennem Topçu'nun nikâh gecesi baskınından sonraki başıboş İstanbul dolaşması belki de romanın en güçlü yerleridir. Kemal Tahir, düşüncelerinin özünü dile getiren Dr. Münir sohbetinden sonra (140 - 147) Yüzbaşı Cemil'i mütareke şehrinin çeşitli sahnelerinde gezdirir. Çocuklarla Gülhane Parkında (162 - 166), Ayasofya konukluğunda (166 - 181), düşünceleriyle askeri müzede (182 - 186), konuşmalarıyla subay arkadaşları arasında (188 - 206) toplumsal çevrenin tipik özellikleri arasında bir yöne doğru götürür. İkinci bölüm, Bandırma toprağında Anadolu'ya karışan yalnız subayın İzmir işgaliyle başlayan guruplaşmalara el yordamıyle *katılma serüvenidir*.

Gittikçe hızlanan bir hareketlikle roman, 1919 batı Anadolu'sunun *kaypak, karışık* yapısını verir. Albay Bekir Sami gurubunun Bandırma — Balıkesir — Akhisar — *Bursa dolaylarındaki* kararsız ve şaşkın çabaları, halkın İttihatçılara güvensiz Yunan işgaline hazır yılgınlığı, çelişik telgraf haberleri arasında askersiz bir komuta heyetinin zavallı çaresizliği, isyan ve bunalımları...

En küçük ayrıntısıyla canlandırılıp tamamlanmış büyük bir tablodur bu. Roman bu geniş yapısının içinde hiçbir önemli şeyi ihmal etmeden bütünüyle yürür. Tam herkesin işgal, mukavemet, silâh, çete, yurt savunması, dost, düşman... diye dolup durduğu kişiliksiz bir safhada örneğin Yüzbaşı Selâhattin'in sıtma krizi birden ön plâna çıkıverir. Yorgun Savaşçı'nın sağlam roman yapısı, *işte, bu tek insan dramlarını hiç* unutmamasındadır. Çünkü Cehennem Topçu, Teğmen Faruk, Halit Paşa, Yüzbaşı Selâhattin, hele Kör Şaban... herbiri olayların ara verdiği soluklarda kendi sorunlarını yaşarlar. Bence romanın tek kusuru da, bu sohbet aralıklarında geçmişe uzanan büyük anı parçalarının uzun uzadıya hikâye edilmesidir. (316 - 323 gibi).

Üçüncü bölüm —Dönemeç— Çerkez Ethem çetesinin kuruluş ve ilk başarılarıyla, 1920 yılının başında Bursa dolaylarındaki karışık hareketlerdir. Aznavur Kasap Osman, Yusuf İzzet Paşa... Kuva-yı Seyyare ve karşısında yeni yeni toparlanan ordu birlikleri... Belli yakında yol ayrımı var.

Yorgun Savaşçı, en büyük tahkiye ustası Kemal Tahir'in en büyük romanıdır diyorum. Kitabın başlayınca bitirmeden bırakılmaz sıhhatli güzelliğinin en hayran olunacak yanı dili, üslûbu. Bugünün en arı Türkçesiyle elli yıl öncesinin havasını yaşatmak, tarih gerçeğinin özelerini bozmadan birbirinden o kadar ayrı kişileri o güzel ve saf dille konuşturmak, yalnız usta söz dizimi kullanmalarıyle yetinerek bölge ve eğitim değişikliklerini belirtmek... İşte bu, Türkçenin zafer belgesi *olabilecek apayrı bir in*celeme konusu olmaya değer. Yorgun Savaşçı, edebiyatımızın en büyük olayıdır bugün.

Bugünün diliyle TEVFİK FİKRET

PROMETE

Duy yüreğinde her dakka
ateşten gagasını büyük hasretin,
kendi kendine durmadan şunu de:
Neden onlar gökte, ben çukurda?
Neden güler bana dünya âlem?
Ben neden iki gözü iki çeşme?
Yükselmek göklere, gülmek gibi var mı?

Bir gün açarsa gözünü şu hasta vatan,
ne varsa yüklen getir bilimin dört bucağından,
gelecek günlerinin bilinmeyen elektrikçisi
aydınlığa, bolluğa susamış halkın,
uyuşukluğu yok eden ne varsa getir,
yüreği, özü, kafayı besleyen,
durma, onlara can ver, can.
O *masallar kahramanı örnek olsun sana*,
hani kutsal atesi çalmış getirmişti gökten.
Kimsin, nesin, bilme sin varsın seni bir tek insan

Yenileştiren : A. KADİR

açık oturum

Arsalar kamulaştırılmalıdır!

Geçen haftanın sonunda Siyasal Bilgiler Fakültesinin konferans salonunda Mimarlar Odası Ankara Şubesinin düzenlediği bir açık oturum yapıldı. Yüksek Mimar Şevkj Vanlı tarafından yönetilen açık oturuma Prof. Fehmi Yavuz, Yüksek Mimar ve Şehir Plâncısı Turgut Cansever, Konya Milletvekili Yüksek Mühendis Rüstü Özal, İktisatçı Aslan Başer Kafaoğlu ve Aydın Yalçın katıldı.

TUĞRUL AKÇORA — Türkiye, dünyanın en az şehirleşmiş ülkelerinden biridir. Memleketimiz, aynı zamanda az gelişmiş bir ülkedir. Şehirleşme ve kalkınma arasında sıkı bir bağ vardır.

Türkiye'de şehirleşme çok yavaş bir tempoyla yürümektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında şehir nüfusu yüzde 15 - 20 civarındaydı. İkinci Dünya Savaşına kadar bir değişiklik olmadı. Savaştan sonra ufak bir kıpırdama görüldü. Şehir nüfusu ancak yüzde 25'e çıktı. Fakat bu yavaş gelişme dahi, şehirleri büyük güçlüklerle karşı karşıya bıraktı. İmar plânları uygulanamadı. Belediyeler, âciz kaldı. Büyük şehirler gecekondularla doldu. Alt yapı bakımından şehirlerin su, elektrik v.s. ihtiyacı karşılanamadı. Sanayiin yerleşmesi için yer bulunamamaktadır. Sahillerin ortak kullanılması gerekirken, sahile 50 metre mesafede oturan denizden yararlanamaz. 10 15 yıl sonra bugünün 7 - 8 *milyonluk şehir nüfusu, 20 - 25 milyon* olacak. Kalkınan bir ülkede bunun böyle olması da gereklidir. O zaman çok büyük meseleler bizi beklemektedir. Arazi ticaret metaı olarak kaldıkça, şehirleşme meselesini çözemeyiz. Şehir arazisinin özel ellerde kalmasının ne gibi faydası vardır, ben bunu keşfedebilmiş değilim. Görebildiğim, arazi spekülâsyonunun çok kârlı bir ticaret olduğudur. Arazi, esas itibariyle, kamu yatırımları dolayısiyle değerlenmektedir. Ankarada şehir arazisinde 5 - 10 milyar değer artışı olmuştur. Fakat kamunun yarattığı değer, özel şahısların eline geçmektedir.

Şehirsel nüfus 15 - 20 milyona çıkınca, arazi değer artışı 200 - 300 milyar lira gibi muazzam miktarları bulacaktır. Bu değer kime gidecek? Meselenin bugüne kadar uygulanan imar mevzuatı, vergilendirme v.s. gibi palyatif tedbirlerle çözülmesi asla mümkün değildir. Sadece bir tek çare vardır, o da şehir arazisinin bütünüyle kamu eline geçmesidir

TURGUT CANSEVER — Akçora'nın görüşlerine katılırım. Onun zaman tahdidi dolayısile, söyleyemediklerini söylemek isterim: Arsa spekülâsyonu, şehir plânlamasını imkânsız hâle getirmektedir. Bir plân hazırlıyorsunuz, sanayi yerini, iskân bölgelerini tesbit ediyorsunuz. Fakat o arada değeri değişiyor, her şey altüst oluyor. İstanbul ve Ankara bunu yaşadı. İstanbul'da Topkapı dışı sanayi bölgesi olarak seçilmişti. Arazinin metrekaresi 10 ilâ 40 kuruştu. Sanayi bölgesi olunca fiyat 250 liraya çıktı! Metrekaresi 250 lira olan arazi üzerine sanayi kurulması imkânsız hâle geldi. Bölgeye İstanbuldaki sanayiin ancak dörtte biri yerleşti. Gerisi başka yerlere ve hattâ plânın yasakladığı yerlere kuruldu. Bütün bunlar, imar plânına rağmen oldu. Plânı bozma yolundaki ahlâk dışı işlemlerin tahribatı korkunçtur. Düşününüz ki plânı yapan, şu veya bu yeri, iskân bölgesi sayınca, arazi değerinde vuku bulan büyük artışlar dolayısile, büyük ihsanlar dağıtma durumuna düşmektedir. Bunun yarattığı müthiş menfaat mücadelesi, politik baskılar ve ahlâkî çöküntü kolayca tahmin edilebilir.

Durum mutlaka önlenmelidir. Düşünülebilir ki fazla değer, vergileme yoluyla kısmen veya tamamen kamuya intikal ettirilebilir. Ancak, Türkiye gibi gelişmesi ters istikamette olan, idarî müesseseleri çok kötü işleyen bir ülkede kıymet takdiri v.s. gibi karışık meseleler ortaya çıkaran vergilemenin yürüyeceği inancında değilim. İleri ülkelerde dahi karışık metodlar iyi sonuç vermiyor. Türkiye'de kesinlikle, basit ve uygulaması kolay metodlara ihtiyaç vardır. Bu metod, şehir arazisinin kamuya maledilmesidir. Şehir arazisinin derhal kamuya maledilmesine gidilmezse, durum çok vahim olacaktır. Bir iki ufak örnekle, bunu göstermek isterim. Fatih semtinde bir okul inşası 1 milyon liraya çıkacaktır. Fakat hâlen yalnız arsa için 2 - 2.5 milyon lira ödemek gereklidir. Arsa fiyatındaki *bu korkunç yükseklik, üçlü tedrisatın,* çocukların birkaç saatlik yürüyüşten sonra okula varmasının belli başlı nedenlerindendir. Sanayiin yüzde 25'i İstanbul'da. Fakat arsa spekülâsyonu, sanayiin yerleşmesinde büyük tıkanıklıklar yaratıyor. Tersanenin genişletilmesi *zorunlu. Ama 15 yıldır yer bulunamaz.* Birçok sanayi bu yüzden kurulamaz. Düzensiz şehirleşme, kültür değerlerimizi de yok etmektedir. Böyle giderse memleket, kültürsüz kalacak, çölleşecektir. Kamulaştırma tek çıkar yoldur.

ASLAN BAŞER KAFAOĞLU — Şehirleşme işinin daha başında büyük güçlüklerle karşı karşıyayız. 10 - 15 yıl içindeyse, şehir nüfusu çeşitli tahminlere göre, 14 milyona ya da 20 ilâ 26 milyona çıkacaktır. Esas dâvâmız sanayileşmedir. Bugünkü montaj sanayii ile, cılız sanayileşme temposuyla hiç bir dâvâyı çözemeyiz. Bütün meselelerimizin çözülmesi hızlı sanayileşmeye bağlı. Bu temel meselenin çerçevesi içinde, şehir arazisinin rasyonel kullanılması önem taşımaktadır. Arazi, çoğaltılması mümkün olmayan bir nesnedir. İkamesi mümkün değildir. Halbuki çeşitli nedenlerle, şehir arazisinin talebi hızla artmaktadır. Bu sebeplerle, arsayı alıp bekletmek büyük kazançlar sağlamaktadır. Kamu yararı arsanın kullanılmasını gerektirmekte, fakat arsayı bekletmek, kamu zararına olarak büyük kazanç getirmektedir. Bu durum yatırım kaynaklarının verimli alanlar yerine, arsa spekülâsyonu gibi zararlı alanlara yönelmesine, kaynakların kötü kullanılmasına yol açmaktadır.

Beş Yıllık Kalkınma Plânında, arsaların boş tutulmasının vergi yoluyla cezalandırılması, verginin arsanın rayiç bedeli üzerinden alınması, belediyelerin arsa stoku yapması, bir Arsa Ofisi kurulması gibi tedbirlere yer verilmişti. Vaktin azlığından, sadece vergiler üzerinde duracağım. Vergileme, arazi spekülâsyonunu önlemek için yeterli bir tedbir değildir. Az gelişmiş ülkelerde vergileme, cezalandırma, ya da teşvik etkilerini yeteri kadar gösterememektedir. Nitekim yatırım indirimi tedbiri beklenileni vermemiştir. Bundan başka vergileme, hâkim çevrelerin kazançlarını sınırlandırıcı yönde yürütülememektedir. Gelir Vergisinin hâli ortadadır. Esasen bu amaçla hazırlanan yeni Arazi ve Emlâk Vergisi Kanun tasarısının *gerekçesinde, «Vergi götürüdür, adaletsizliğe düşmemek için değer takdirinde insaflı davranılmalıdır. Farklılaşma az olmalıdır»* denilmektedir. Farklılaşmadan kaçınıldığına göre, verginin teşvik, ya da cezalandırma imkânları çok az olacaktır. Görüldüğü gibi, şehir arazisi meselesinin çözümünde vergilendirme yeterli değildir. Kamulaştırma, tek çıkar yoldur.

RÜŞTÜ ÖZAL — Teknik arkadaşlarımın yetki ile ortaya koydukları ileri fikirleri belki biraz da politik bağlantılarım dolayısiyle tam tasvip edemiyorum. Bir alanda kamulaştırma fikri sert bir hüküm, öbür alanlardaki farklı tutumla nasıl bağdaşacaktır? Bekleneni verecek midir? Şüpheliyim. Durumun kötülüğünde, imar plânlarının yetersizliğinin, teknik personelin yeteri kadar mukavemet göstermesinin hiç mi etkisi yoktur? Sanırım ki plânlar iyi çizilse, mesele nisbeten çözülür. Sonra unutmamak gerekir ki, meselenin çözümünde, arkadaşlarımın belirttiği gibi palyatif nitelikte kalmakla beraber, hayli önemli adımlar atılmıştır. Meseleler olgunlaştıkça yeni tedbirler alınacaktır.

AYDIN YALÇIN — Arkadaşlarımız meseleyi iyi vaz'ettiler. Ama meseleyi teknik cepheden gördüler. İktisatçı yönünden mesele farklıdır. İktisatçı, öncelikler, maliyetler üzerinde düşünür ve en ekonomik çözüm yolunu seçer.

Arkadaşlar, arsa fiyatlarındaki yükselmeler dolayısiyle güçlüklerle karşılaşınca, kamulaştırma gereklidir, demektedirler. Kamulaştırma meseleyi çözmez. Arsa fiyatı, kıtlık fiyatıdır. Arzı, gayri elâstikidir. Rant yapacaktır, fiyatı yükselecektir. Bu fiyat yükselmesi, arazinin en iyi kullanılmasını sağlar. Aksi hâlde Kızılay meydanı bostan tarlası olurdu. Rant ortadan kaldırıldı mı, hiç bir öncelik kalmaz.

Arkadaşlarımız meseleye bu rantı niçin arazi sahipleri alıyor diye baktılar. Gerçekten rantı onların alması doğru değildir. Ama bu mesele vergilendirme yoluyla çözülür. Vergilendirmeyle her şeyi karşılamak mümkündür.

FEHMİ YAVUZ — İlk üç arkadaşımın görüşüne katılıyorum. Önümüzde çok ağır şartlar vardır. Köklü tedbirler gereklidir. Şimdiye kadar alınan tedbirler, ağrıyan dişe tütün koymaktan öteye gidememektedir. Arsa vergisi, 1939 da tesbit edilen çok düşük değerler üzerinden alındığı için etkisizdir. Şerefiyeler gülünç miktardadır. İdeal tedbir, arazinin kamuya geçmesidir. Bir İsviçreli şehirci, «Binalar şahısların olabilir, fakat toprak kamunundur» der. İsrail'de şehir ve tarım toprağının yüzde 90'ı devletin kontrolü altındadır.

Anayasamızın kamulaştırma maddesi, kamulaştırmanın gerçek değer, ra*yiç değer üzerinden yapılmasını öngör*mektedir. Bu yanlıştır. Hindistan Anayasası da aynı hatayı işlemiştir. Sonra uyandılar, dediler ki, «kalkınma içindeyiz ve fakiriz. Toprak sahiplerine bu kadar yüksek bedeller ödeyemeyiz» ve nihayet 1955'te Anayasayı değiştirip kamulaştırmanın kanunî bedel üzerinden yapılmasını kabul ettiler. Biz de Hindistanın yoluna gireceğiz.

TUĞRUL AKÇORA — Arsaların özel şahıslar elinde olmasının faydası-

nın ne olduğunu sordumsa da, soru
vapsız kaldı. Kapitalist ülkelerde
arazı kamunun elinde toplanmakta
Zıra fiyat mekanizması, Aydın Yalçın
düşündüğünün aksine, arsa meselesin
kamu aleyhinde işlemektedir. Plân
arsaların en doğru tahsisini, fiyat
kanizmasından çok daha isabetle ya
bilecek durumdadır. Şehir arazisi
mulaştırılınca, Kızılay meydanı herh
de bostan tarlası olmaz. Ama bug
üç milyon liralık arsa bedeli, Fatih
okul yapılmasını önlemektedir. Do
ve rasyonel yerleşme imkânını ortad
kaldırmaktadır. Aydın Yalçın, dünya
ki şehirleşme meselelerini incelerse
recektir ki, dâvânın vergileme yolu
çözülmesi mümkün değildir.

TURGUT CANSEVER — İsv
te şehir arazisinin çok önemli kısmı
mu elinde. Ama bu bile yeterli bul
madığı için İsveçliler, kamu elind
araziyi arttırma yolundalar. Şehirleş
ile yeniden doğacak olan yeni arazi
ğerleri, 1980 senesine kadar 25 - 30 m
yon lirayı bulacaktır. Yalnız İstanb
için bu miktar 7 - 8 milyar liradır.
büyük kazançlar peşinde olan spekü
törlerin dağıtacakları rüşveti, girişec
leri müthiş politik baskıyı düşünün
İmar plânları bu yüzden uygulanma
Vergileme yetersizdir. Kadastro, de
tesbiti v.s. gibi işler teknik gücün b
yere israfına yol açacaktır. Çıkar y
şehir arazisinin çevresiyle beraber
mulaştırılmasıdır.

ASLAN BAŞER — Mülkiyet ha
kı, kamu yararına aykırı olamaz. K
mulaştırmada ölçü, kamu yararıd
Arazi ticareti, kamu yararı aleyhine
lemektedir. Herkesi mesken sahibi
pabilmek, yâni mülkiyeti yaygın h
getirebilmek için, arsaların kamulaş
rılması zorunludur. Aydın Yalçın, «ar
talep» dedi. Arz - talep kanunu, kar
yararına işlerse, muteberdir. Halbuki
liberal ülkelerde bile şehir yerleşme
1930 yılından beri, arz - talebe göre
ğil, plâna göre yapılmaktadır. Arz -
lep kötü yerleşme demektir

Vergileme yolu, Amerika'da b
beklenen sonuçları verememiş, kö
meskenler tasfiye edilememiştir. Ar
ticaretinin topluma ne yararı var, sö
lerler mi? Bu soru cevapsız kaldı.

RÜŞTÜ ÖZAL — Sadece ver
politikasıyla bu iş düzelmez. Arsa Of
kanun tasarısı üzerinde ön çalışmal
yapılmaktadır. Şehir arazisinin kamul
tırılması meselesinde, fayda ve mahzu
ları iyice tartılmadan ve mesele olgu
laşmadan, fikir söyliyebilecek durum
değilim.

AYDIN YALÇIN — Okul arsa
için 3 milyon lira ödiyelim mi, diyo
Ödiyeceksiniz, beyefendi. Ödiyeceksin
ki yapılan işin maliyeti gözükece
Arz - talep, rasyonel davranışın ifad
sidir. Kamu, araziyi iyi tahsis etsin,
diler. Ama Moskova'nın en iyi yerleri
de Komünist Partisi üyelerinin evl
var.

FEHMİ YAVUZ — 1924 Ank
ra Kanunu esprisini 40 yıl sonra a
maktayız. Bu kanunla Yenişehir tü
arazisi kamulaştırılmıştı. Ama sonra
iş bozuldu, spekülâsyon aldı yürüd
1940'tan sonra bütün Türkiyeyi sar
Türk milleti, spekülâtörlere milyarlar
lira ödemeye mecbur mudur? Turiz
diyoruz. Ama sahillerimiz de spekül
yon konusu oldu. Spekülâtörler sahill
rin en iyi yerlerini kapatıyorlar. Ja
sen, «Ankara, şehircilikte dünyaya ö
nek olabilir,» diyordu; bu fırsatı k
çırdık.

ŞEVKİ VANLI — Meselenin t
hisinde ittifak vardır. Bütün konuşuc
lar vahim bir meseleyle karşı karşı
bulunduğumuz konusunda ittifak
mektedirler. Birleşilen başka bir nokt
şehir arazisi değerindeki artışın kamu
intikalidir. Meselenin çözümünde, Pro
Fehmi Yavuz, Tuğrul Akçora, Turg
Cansever ve Aslan Başer Kafaoğlu, ar
zinin kamulaştırılmasını zorunlu gö
mektedirler. Aydın Yalçın, münhasır
vergileme yoluyla meselenin çözülebi
ceğini ileri sürmektedir. Rüştü Öz
vergilemeyi tek başına yetersiz saymak
beraber kamulaştırmayı henüz erk
bulmaktadır.